

Olli Tammilehto:

Yhden taalan kysymys

Globalisaatio ja köyhyyskiista

Helsinki 2003

Sisällysluettelo

Esipuhe.....	3
1. Johdanto.....	4
2. Köyhyys tulojen ja kulutuksen vähäisyytenä.....	5
"Kaupan vapauttaminen lisää taloudellista kasvua".....	7
Dollar: "Kasvu on hyväksi köyhille".....	8
Yhden taalan köyhyys.....	10
3. Moniulotteisuus.....	12
4. Heikko terveys.....	14
Kasvuterveys.....	14
Tietoterveys.....	16
Terveystilastot.....	17
5. Vallan puute.....	18
Vapaus valita yhdestä vaihtoehdosta.....	18
Taloustyranria.....	19
Epädemokraattinen Pohjoinen.....	20
6. Turvattomuus ja haavoittuvuus.....	21
Taloudellinen turvattomuus.....	21
Sota ja globalisaatio.....	22
Turvallinen globalisaatio?.....	23
7. Sosiokulttuurinen köyhyys.....	24
Koulutustilastot.....	24

Yleistilanne.....	25
Radikaalit monopolit.....	26
8. Köyhyys, rikkaus ja yhteisvauraus.....	27
Yhteismaiden aitaaminen.....	28
Poliittinen teknologia.....	29
Ei keskinäistä apua.....	30
Etelän yhteismaiden aitaaminen.....	31
Oheisvahingot.....	32
Yhteisvauraus ja vallan tasaus.....	33
Ideologinen sumuverho.....	34
9. Johtopäätöksiä.....	35
Lähdekirjallisuus.....	37
Loppuviitteet.....	60

Esipuhe

Tämä kirja perustuu tutkimukseeni, jota tein Suomessa ja Intiassa vuosina 2001-2002. Tarvittavaa aineistoa keräsin jo aikaisemmin kirjoittaessani kirjaa "Maailman tilan kootut selitykset" (Like 1998).

Lukuisat suomalaiset ystäväni ja tuttavani auttoivat ja kannustivat minua työssäni. Erityisen paljon apua oli Meri Koivusalon, Anastasia Laitilan ja Mikko Zengerin antamista lähdevihjeistä ja yhteystiedoista. Intiassa keskustelut monien tutkijoiden ja aktivistien kanssa auttoivat minua monin tavoin sekä antoivat tärkeitä uusia näkökulmia köyhyyteen ja globalisaatioon. Heitä kaikkia on mahdotonta mainita, mutta erityisesti haluan kiittää seuraavia ihmisiä: Claude Alvares, Sister Cecily, Jean Drèze, Madhav Gadgil, P. Govinda Pillah, L. C. Jain, Arun Kumar Singh, Arun Kumar, John Kurien, Sanjay Mangala Gopal, Jaya Mehta, Rita Nahatan, M. D. Nanjundaswamy, Vijay Pratap, Ritu Priya, Imrana Qadar, Vasanthi Raman, K. Ramachandran Nair, Antony Rata, Rajendra Ravi, Deepa Sharma, Suresh Sharma, Devinder Sharma, Sanjeev Singh, Kavalit Singh, Radha Subhier, N. E. Sudheer ja Michael Tharakan. Tietenkään he eivät ole millään tavalla vastuussa siitä, mitä olen kirjoittanut, ja monet heistä ovat itse asiassa tärkeissä asioissa kanssani eri mieltä.

Tutkimustyöni teki mahdolliseksi ulkoministeriön kehitysyhteistyöosaston (KYO) Ympäristö ja kehitys ry:lle antama apuraha. Monet KYO:n työntekijät ja konsultit antoivat arvokasta palautetta tutkimusraporttini luonnoksista, erityisesti Timo Voipio ja Markku Malkamäki. Heikki Korhonen Ympäristö ja kehitys ry:stä helpotti sujuvalla yhteistyöllään tutkimuksen suorittamista käytännössä. Kumppanini Ulla Lehtisen tuki oli välttämätöntä varsinkin tutkimustyön kiireisessä loppuvaiheessa keskellä vuoden 2002 kuumaa kesää.

Tutkimusraportti ilmestyi helmikuussa 2003 englanniksi KYO:n kustantamana¹. Tämä kirja on tekijän kääntämä ja Suomen oloihin toimittama versio raportista.

1. Johdanto

'Globalisaatio' on kiistanalainen termi. Se viittaa maailmanlaajuisen joukkotiedotuksen aikaansaamaan kulttuurierojen pienenemiseen, maailmanlaajuisen tietoisuuden lisääntymiseen, aika-avaruuden kokoonpuristumiseen, kansallisvaltioiden merkityksen vähenemiseen, kansainvälisten tai poikkikansallisten suhteiden kasvavaan merkitykseen, maailmanlaajuisen taloudellisen järjestelmän viimeaikaisiin muutoksiin tai kapitalistisen maailmanjärjestelmän uusimpaan inkarnaatioon². Vaikka puhuminen globalisaatiosta alkoi toden teolla vasta 1990-luvun alussa, sanaa käytetään viittaamaan moniin vanhoihin, jopa muinaisiin ilmiöihin. Näiden monien merkitysten ja sivumerkitysten takia, ja koska puhetapa yleensä esittää globalisaation jonakin väistämättömänä, on vaikea olla ehdottomasti sitä vastaan. Ennemmin kiihtyneet äänet vastustavat jotakin tiettyä globalisaation muotoa.

Globalisaatiota koskevat suuret kiistat liittyvät pääasiassa siihen erityiseen taloudellisen globalisaation muotoon, joka on toteutunut viime vuosikymmeninä. Käsitykset, jotka koskevat globalisaatiota taloudellisen "liberalisoinnin" merkityksessä, ovat usein täysin vastakkaisia. Keskeinen kiista koskee globalisaation vaikutusta köyhyyteen. Toisaalta valtavirran poliitikot, taloustieteilijät ja muut asiantuntijat väittävät yleisesti, että globalisaation myötä köyhyys on vähentynyt maapallolla ja vähenee tulevaisuudessa entistä enemmän³. Toisaalta suuri joukko kriittisiä tutkijoita sekä kansalaisjärjestöjen ja -liikkeiden edustajia väittää globalisaation lisäävän köyhyyttä tai vähintäänkin hidastavan köyhyden vähenemistä⁴. Muodollista asiantuntemusta on kiistan kummallakin osapuolella monien väitöskirjatöiden edestä. Mistä siis oikein kiikastaa?

Ulkopuolisesta tarkkailijasta kiistassa näyttäisi olevan kysymys siitä, etteivät osapuolet puhu samasta asiasta: he eivät käytä globalisaatio-sanaa samassa merkityksessä. Esimerkiksi jos joku kritisoi taloudellista globalisaatiota, on tavallista puolustaa globalisaatiota – nyt kulttuuriseksi määriteltynä – viittaamalla nurkkakuntaisuuden vaaroihin ja kulttuurivaihdon arvoon. Kiista ei kaikesta huolimatta ole akateeminen vaan mitä poliittisin, ja tällaiset väistöliikkeet ovat tavallisia kaikissa poliittisissa kamppailuissa. Tämä ei kuitenkaan merkitse todellisten erimielisyyksien puuttumista kiistakumppanien väliltä.

Ilmeisesti osapuolten erilaiset yhteiskunnalliset perusnäkemykset johtavat erilaisiin intuitiivisiin käsityksiin globalisaation luonteesta ja sen vaikutuksista. Nykyisen globalisaation kannattajat uskovat sen parantavan kaikkien maiden talouksien tehokkuutta ja lisäävän näin taloudellista kasvua. Kasvun tuomasta hyvinvoinnista osa koituu väistämättä myös köyhien hyväksi. Nykyisen globalisaation vastustajat⁵ sen sijaan uskovat globalisaation avaavan yksipuolisesti köyhien maiden markkinat rikkaiden maiden tavaroille ja antavan Etelän luonnonvarat ja työvoiman pilkkahintaan Pohjoisen hyödynnettäviksi.

Taustalla on eroavuuksia käsityksissä nykyisen talousjärjestelmän luonteesta: onko kyseessä markkinatalous vai kapitalismi?⁶ Tai lievemmin ja teknisemmin ilmaistuna: missä määrin tavara-, palvelu-, työ- ja pääomamarkkinat ovat epäyhtenäiset, ovatko julkiset monopolit korvautumassa yksityisillä monopoleilla, miten ylikansalliset yhtiöt voivat vaikuttaa politiikkaan omaksi edukseen ja miten tämä etu on yhteneväinen tai eroaa yleisestä edusta?⁷

Usein näkemykset eroavat myös siinä, mitä köyhyydellä ymmärretään. Nykymuotoisen globalisaation kannattajat pitävät köyhyyden olennaisena kriteerinä henkilökohtaisten tai perheen rahatulojen vähäisyyttä. Globalisaatiokriitikot sen sijaan painottavat usein kollektiivisten ja ei-rahamuotoisten hyvinvointipalvelujen merkitystä vähäosaisimpien ihmisten elämässä. Heidän käsityksensä mukaan globaalien talouden ja politiikan valtavirrat usein tuhoavat tällaisia palveluja ja sysäävät suhteellisen tyydyttävää mutta niukkaa elämää elävät ihmiset kurjuuteen. Kriitikot ovat niin ikään valmiimpia hyväksymään myös käytännössä köyhyyden käsitteen moniulotteisuuden seuraukset. Tämä on yhteydessä siihen, että nämä näkevät köyhyyden kiistakumppaneitaan

useammin poliittisena ongelmana. Valtavirran globalisoijat sen sijaan ovat taipuvaisia näkemään ongelman teknisenä.

Kiistan osapuolet ovat taipuvaisia ymmärtämään myös köyhyyden ja ympäristötuhon välisen suhteen eri tavoin. Hyvää tekevään globalisaatioon uskovat kannattavat Brundtlandin komission teesiä, jonka mukaan köyhyys on pahin ympäristöongelma: köyhyys johtaa ympäristötuhoon⁸. Kriitikot sen sijaan painottavat lähes päinvastaista näkemystä: ensi sijassa rikkaiden rikastumiseen tähtäävä globalisaatio johtaa ympäristötuhon, joka puolestaan lisää köyhyyttä⁹.

Globalisaation ja köyhyyden suhteesta on siis olemassa kaksi lähes vastakkaista "totuutta". Kun nämä eroavat toisistaan jo lähtökohdiltaan, onko keskusteluilla ja tutkimuksilla mitään merkitystä kiistan ratkaisemisessa? Ratkeako se vain poliittisten prosessien ja yhteiskunnallisten kamppailujen avulla? Yhden osapuolen voittaessa toisen käsitykset jäisivät vain historian romukopassa ahertavien aatehistorioitsijoiden ihmeteltäviksi.

Todellisuudessa maailma ei kuitenkaan jakaudu siististi erillisiin politiikan ja tutkimuksen lohkoihin. Globalisaatiokysymykseen liittyvää poliittista kamppailua käydään myös tutkijoiden piirissä. Monet heistä tekevät tilaustyötä organisaatioille, jotka ovat mukana kamppailussa. Poliittisen ilmapiirin muutokset vaikuttavat myös tutkijoiden valintoihin, ja toisaalta uudet tutkimustulokset vaikuttavat poliittisten ratkaisujen muodostumiseen.

Vaikka poliittisen prosessin ollessa kiivaassa käymistilassa osa tutkijoista asettuu selvästi ja yksiselitteisesti toisen osapuolen kannalle, suuri osa tutkijoista voi pitää kantansa avomena ja liikkua puolelta toiselle itse keksimiensä tai muiden esittämien hyvien perustelujen ohjaamina. Näin tapahtuu erityisesti silloin, kun tutkijat julkisessa roolissaan mieltävät itsensä enemmänkin puheenvuoron käyttäjiksi demokraattisessa kannanmuodostusprosessissa kuin ulkopuolisille salatuilla menetelmillä tuotetun, matematiikan kaltaisesti todistetun tiedon ilmoittajina¹⁰.

Tässä kirjassa käsittelen yksityiskohtaisesti tutkijoiden ja instituutioiden keskustelua globalisaation ja köyhyyden välisistä yhteyksistä sekä osallistun keskusteluun itsekini. Pyrin valottamaan tutkijoiden erimielisyyksien taustaa. Lähestymistapani on poikkitieteellinen enkä näin ollen kunnioita taloustieteen, sosiologian, antropologian, politologian, historian sekä yhteiskunta- ja poliittisen filosofian välille syntyneitä raja-aitoja. Tätä vaatii tutkimuskohteeni, ja sen oikeuttaa myös mainittujen raja-aitojen historiallinen tausta. Nykyisellä tavalla aidattujen yhteiskuntatieteiden syntyminen vaikuttivat suuresti 1800-luvun maailman luokka- ja valtasuhteet¹¹.

Tekstini liikkuu pääasiassa maailmanlaajuisella tasolla mutta käsittelee paikoin erityisesti Intiaa, jonne tein tiedonhankintamatkan helmi-maaliskuussa 2002. Toisaalta monien haastattelemieni tai lukemieni intialaisten tutkijoiden käsityksillä on merkitystä paitsi heidän oman maansa myös koko kolmannen maailman tarkastelussa.

2. Köyhyys tulojen ja kulutuksen vähäisyytenä

Genovassa järjestettiin heinäkuussa 2001 G8-maiden (G7 + Venäjä) huippukokous. Kokousta ja sen edustamaa globalisaatiota vastaan osoitti mieltään 300 000 ihmistä. Mielenosoituksissa ja niihin liittyneissä lukuisissa seminaareissa ja tapahtumissa tuotiin esiin globalisaation köyhdyttävä vaikutus¹². Susan George ja muut liikettä lähellä olevat tutkijat kertoivat, mitä nykyinen globalisaatio käytännössä merkitsee Etelässä: velkaruuvia kiristämällä G7:n hallitsema Kansainvälinen valuuttarahasto (IMF) Maailmanpankki apunaan on taivuttanut yli 150 maata rakennesopeutusohjelmiin. (Niitä alettiin vuonna 1999 kutsua "Köyhyyden vähentämisstrategiasuunnitelmiksi", mutta uusi nimi ei ole muuttanut ratkaisevasti niiden sisältöä¹³.)

Käytännössä ne ovat merkinneet terveyteen, koulutukseen ja infrastruktuuri-investointeihin kohdistuvien valtion menojen vähentämistä¹⁴. Köyhien tarvitseman ruoan ja muiden välttämättömyyshyödykkeiden hinnat nousevat, koska ohjelmat tekevät valtiontuet laittomiksi. Osin rikkaiden maiden valtiontuilla halvaksi tehty tuonti syrjäyttää kotimaisen tuotannon, jolloin suuri joukko ihmisiä joutuu työttömiksi. Esteetön tuonti ja ohjelmien aiheuttama korkea korkotaso romahduttavat myös muuta kotimaista tuotantoa, mikä sekin lisää työttömyyttä. Työttömyys kasvaa edelleen seurauksena valtion virkamieskunnan pienentämisestä, jota ohjelmat vaativat. Tämä kaikki mitä ilmeisimmin lisää köyhyyttä.¹⁵

Kun rakennesopeutusohjelmat ovat vieneet miesten työpaikat, köyhien perheiden naiset hakeutuvat mihin tahansa virallisen tai epävirallisen talouden työhön riippumatta siitä, miten pienipalkkaista, vaarallista, raskasta ja alentavaa se on. Kun äidit ovat poissa, lasten täytyy vastata kotitaloustöistä ratkaisevasti suuremmissa määrin kuin mitä perinteisesti on ollut tapana. Usein perhe ei pysy hengissä äidin vähäpätöisillä tuloilla, ja siksi lapset on lähetettävä työhön kodin ulkopuolelle. Suuressa ahdingossa lapset lopulta myydään velkaorjiksi.¹⁶

Tilannetta pahentaa entisestään se, että viime vuosina Maailman kauppajärjestön eli WTO:n sopimukset ovat muuttaneet suuren osan rakennesopeutusohjelmien vaatimuksista kansainväliseksi laiksi¹⁷.

G7-maiden johto tiesi hyvissä ajoin ennen Genovan kokousta, mitä tuleman piti. Niinpä näiden maiden hallitsevat kansainväliset rahoituslaitokset (Maailmanpankki, Afrikan kehitys pankki, Aasian kehitys pankki, Amerikan valtioiden kehitys pankki, Kansainvälinen valuuttarahasto ja Euroopan kehitys pankki) tuottivat kokouksen käyttöön Maailman köyhyysraportin¹⁸.

Monin varauksin tämä 17-sivuinen raportti väittää köyhien hyötyvän "globalisoiduista markkinoista" ja "kaupan avoimuudesta". Se käyttää kirjallisuudessa hyvin yleistä kaksiosaista perustelua: 1) kaupan vapauttaminen lisää taloudellista kasvua, 2) taloudellinen kasvu lisää köyhien tuloja ja vähentää näin köyhyyttä.

Jotta ymmärtäisi tätä todistelua, on ensin avattava keskeisen käsitteen, 'kaupan avoimuuden' eli 'kaupan vapauttamisen', merkitys. Olennaista on, että 'kauppa' ymmärretään tässä olevan läheisessä kytköksessä ulkomaisiin investointeihin. Niinpä esimerkiksi Kansainvälinen valuuttarahasto on edistänyt sekä monien tavara- että monien pääomavirtojen tiellä olevien rajaesteiden purkamista. Kuitenkin useat taloustieteilijät, jotka kannattavat vapaata tavarakauppaa, eivät kannata esteettömiä pääomavirtoja.¹⁹

"Kaupan vapauttaminen lisää taloudellista kasvua"

Tarkastellaan ensin perustelun ensimmäistä osaa. Maailman köyhyysraportin mukaan kaupan vapauttaminen lisää kasvua pääomakustannuksia alentamalla – esimerkiksi suuremmista tuotantomääristä johtuvan yksikkökustannusten alenemisen seurauksena. Tästä seuraa investointien kasvu ja uuden teknologian käyttöönotto. Edellytyksenä ovat kuitenkin sellaiset reformit, joita rakennesopeutusohjelmilla on ajettu takaa ja joiden vaikutus kotimaiseen tuotantoon on monien tutkimusten mukaan ollut tuhoisa. Tosin raportissa puhutaankin nimenomaan ulkomaisten investointien kasvusta. Anonyymit kirjoittajat myöntävät, että on mahdollista, että pientuottajat menettävät asiakkaansa ulkomaisen kilpailun takia. Tuskin voidaan kieltää, että ainakin monissa tapauksissa juuri näin on käynyt – paitsi pientuottajille myös isommille kotimaisille tuottajille²⁰. Toisaalta ulkomaisia investointeja on vaikea hyödyntää, koska rakennesopeutusohjelmat ja WTO:n sopimus, joka koskee kauppaan liittyviä investointeja (TRIMs), kieltävät niin kutsutut suoritusvaatimukset – esimerkiksi sellaiset vaatimukset, jotka koskevat maan omien tuotantopanosten käyttöä tuotannossa, ulkomaisen valuutan jättämistä maahan, tietyn voitto-osuuden investointia kyseessä olevaan maahan, johtamistaitojen ja teknologian siirtoa sekä työvoiman koulutusta.²¹

Voisi tietenkin ajatella, että ulkomaankaupan positiiviset vaikutukset ovat suurempia kuin negatiiviset. Mutta mihin väitteen voisi perustaa?

Raportissa kysymystä ei pohdita, mutta talouskeskustelussa on hyvin yleistä pohjata käsitys ulkomaankaupan myönteisestä vaikutuksesta jo lähes 200 vuotta vanhaan teoriaan: suhteellisen edun periaatteeseen. Ensimmäisenä sen esitti osakekeinottelulla aikoinaan rikastunut David Ricardo vuonna 1817. Periaatteen mukaan kunkin maan kannattaa erikoistua sellaisten tuotteiden valmistamiseen, joiden tuotanto niiden taloudessa on tehokkainta. Loput tuotteet kannattaa hankkia vaihtamalla näitä tuotteita kaupan avulla muihin. Teorian mukaan siis myös niiden maiden, joissa kaikkien tavaroiden tuotantokustannukset ovat kalliimpia kuin muualla, kannattaa käydä kauppaa: on vain erikoistuttava siihen, missä on vähiten huono. Nämä teoreettiset johtopäätökset seuraavat kuitenkin vain, jos mm. seuraavat olettamukset pitävät paikkansa:

- Vallitsee täystyöllisyys.
- Maa, työvoima ja pääoma siirtyvät ilman suuria kustannuksia alalta toiselle.
- Suhteelliset edut syntyvät maan luonnonoloista eikä niitä voi tarkoituksellisesti luoda.
- Tavanomaisesti mitatun kansantulon maksimointi sen jakaumasta piittaamatta on aina tärkeämpää kuin talouspolitiikan kaikki muut tavoitteet.²²

Nykymaailmassa nämä olettamukset eivät käytännöllisesti katsoen koskaan toteudu. Näin ollen suhteellisen edun periaatteella on arvoa vain propagandassa ja teoreettisena harjoituksena.

Asia ei siis ratkea teoreettisella tasolla. Mitkä sitten ovat käytännön kokemukset?

Usein, varsinkin ennen Kaukoidän vuosien 1997–99 talouskriisiä, Itä-Aasian muutamien maiden menestystä on käytetty todisteena talousliberalistisen globalisaation kasvua lisäävästä vaikutuksesta. Todellisuudessa Japani, Taiwan, Etelä-Korea, Kiina, Vietnam ja muut maat eivät kuitenkaan ole noudattaneet nykyisen globalisaation talousoppeja. Kasvua on saatu aikaan valtiollisella ohjauksella ja suojatulleilla.²³

Entä sitten globalisaatioajan oppien soveltamisen käytännön tulokset? Washingtonissa toimiva Talouden ja politiikan tutkimuskeskus (CEPR) on tehnyt mielenkiintoista tutkimusta asiasta. Kun verrataan 1980- ja 1990-lukujen eli globalisaatioajan kasvutuloksia sitä edeltäneiden vuosikymmenten (1960–80) kasvuun, tulos ei vastaa globalisaation puolestapuhujien lupauksia:

kasvu on globalisaation kaudella ollut yleisesti ottaen hitaampaa kuin aiemmin.²⁴

CEPR on tarkastellut asiaa kahdella tavalla: toisaalta vertaamalla kunkin alueen aikaisempia kasvulukuja saman alueen myöhempiin kasvulukuihin, toisaalta vertaamalla kussakin kasvuvaiheessa aikaisemmalla ajanjaksolla ollutta maaryhmää samassa kasvuvaiheessa myöhemmällä ajanjaksolla olleeseen maaryhmään. Edellisen vertailun mukaan kasvu on heikentynyt globalisaation myötä selvästi kaikkialla muualla paitsi Etelä- ja Itä-Aasiassa. Sen sijasta, että olisivat kasvaneet, entisen Neuvostoliiton ja Itä-Euroopan alueen taloudet supistuivat 90-luvulla noudattaessaan globalisaatiota ohjaavien instituutioiden ohjeita.²⁵

Itä-Aasian alueen tulos johtuu Kiinan voimakkaasta kasvusta. Tämä maa ei ole alkuunkaan noudattanut vapaakaupan oppeja. Etelä-Aasian kasvua puolestaan hallitsee Intia. Siellä kasvu oli voimakasta 80-luvulla ja 90-luvun alussa, mutta globalisaatiokehitys alkoi toden teolla vasta vuonna 1991.²⁶ Toisaalta voimakkaiden yhtiöglobalisaation vastaisten liikkeiden ja jonkinlaisen vaalidemokratian takia Intiakaan ei ole ollut vapaakauppakoulun mallioppilas²⁷. Yhdysvaltalaisen yhtiömyönteisen ja konservatiivisen tutkimuslaitoksen, Heritage-säätiön, kokoaman taloudellisen vapauden indeksin mukaan sekä Kiina että Intia kuuluvat taloudeltaan maailman vähiten avoimiin maihin²⁸.

Jälkimmäinen CEPR:n vertailu on vielä synkempi nykyglobalisaation ja kasvun yhteyteen uskovien kannalta. Vertailua varten 116 maata jaettiin viiteen suunnilleen yhtä suureen ryhmään siten, että kunkin ryhmän sisällä vuoden 1960 bruttokansantuote (BKT) oli suurin piirtein samalla tasolla. Vuoden 1980 tilastoista poimittiin sitten ne maat, joiden BKT vastasi ryhmää yksi, ryhmää kaksi jne. Näin saatiin toiset viisi maaryhmää. Nyt kunkin vuoden 1960 BKT:n mukaan määrätyn ryhmän kasvua vuosina 1960–80 verrattiin sen kanssa samalta BKT-tasolta vuonna 1980 lähteneen maaryhmän kasvuun vuosina 1980–2000. Kaikissa viidessä vertailussa globalisaatioajan eli 1980- ja 1990-lukujen kasvu oli selvästi hitaampaa kuin sitä edeltäneiden vuosikymmenten. Köyhimpien ryhmien kohdalla "kaupan vapautuksen" aika merkitsi kasvun loppumista ja BKT:n laskua.²⁹

Tätä tulosta tukee YK:n Kauppa- ja kehityskonferenssin, UNCTAD:n, laatima vuoden 2002 raportti vähiten kehittyneistä maista. Raportin mukaan monet nykyglobalisaation kehityssuuntaukset tiukentavat vähiten kehittyneiden maiden köyhyysloukkua. Yksi näistä suuntauksista on "kansainvälisen kaupan ja tuotannon yhdentyminen entisestään siten, että suuret ylikansalliset ja jakeluyhtiöt, kuten supermarketketjut, tunkeutuvat kehitys- (ja kehittyneiden) maiden maatalouden tuotantorakenteisiin".³⁰

Dollar: "Kasvu on hyväksi köyhille"

Toinen lenkki Maailman köyhyysraportin perusteluketjussa on väite, jonka mukaan talouskasvu vähentää köyhyyttä lisäämällä köyhien tuloja. Raportin mukaan "nykyisin on musertavan paljon todistusaineistoa sen puolesta, että kasvu on hyväksi köyhyyden vähentämiselle"³¹. Kuitenkin ainoa aineisto, joka mainitaan, on Maailmanpankin tutkijoiden David Dollarin ja Aart Kraayn tutkimus "Kasvu on hyväksi köyhille"³². Siihen on julkisuudessa ympäri maailmaa viitattu todisteena nykyglobalisaation hyväntekevästä vaikutuksesta. Tutkimus on kuitenkin vain karkea tilastomatemaattinen korrelaatioanalyysi kahden lukujoukon välillä. Toinen niistä esittää 370 havaintoa henkeä kohti lasketun bruttokansantuotteen suuruudesta 125 maassa 40 vuoden ajanjaksolla, toinen taas köyhimpään viidennekseen kuuluvien ihmisten keskimääräisiä tuloja samoina vuosina samoissa maissa. Tutkimuksen mukaan näiden kahden lukusarjan korrelaatio on vahva, eli aina, kun BKT nousee tai laskee, muuttuvat myös köyhien tulot vastaavasti.

Dollarin ja Kraayn tutkimusta on kritisoitu voimakkaasti monista lähtökohdista. Ensinnäkin havaittu korrelaatio koskee ajanjaksoja, jolloin BKT on kasvanut ainakin 2 prosenttia vuodessa. Kasvun

ollessa vähäistä – tilanteessa, joka on ollut tavallisin globalisaation aikakautena – yhteyttä köyhien tulojen ja BKT:n välillä ei juuri ole. Tutkimusaineistosta löytyy itse asiassa 35 ajanjaksoa, jolloin köyhien tulot laskivat, vaikka talous kasvoi³³.

Toiseksi on kritisoitu tutkimusaineiston laatua ja luotettavuutta. Juuri köyhimmän viidenneksen tulojen määrittäminen on monesta syystä kaikkein epäluotettavinta. Aineistosta löytyy monien maiden kohdalla jaksoja, jolloin käytettyjen lukujen perusteella laskettu tulojen kasvu tai lasku on ollut niin suuri, että kyseinen muutos selittyy lähes varmasti mittausvirheellä. Nämä virheet näyttävät olevan aineistossa niin yleisiä, että ne voivat peittää näkyvistä tulojen todelliset muutokset.³⁴

Toisaalta tulokseen ovat voineet vaikuttaa systemaattiset virheet. Ne maat ja ne ajanjaksot, joiden kohdalla köyhillä on mennyt erityisen huonosti, ovat pudonneet pois, koska tietoja ei ole. Kun jonkin maan voimavarat eivät tavoita köyhiä, on todennäköistä, ettei käytettävissä ole myöskään köyhien tulojen kartoittamiseen tarvittavia voimavaroja. Tutkimusaineistossa ei ole yhtä ainoatakaan viisivuotiskasvu suurimmasta osasta eli noin 110:stä maailman maasta.

Toinen järjestelmällinen virhe voi liittyä siihen, ettei ole huomioitu, miten köyhyys hidastaa uusien kotitalouksien syntyä ja suurentaa vanhoja. Monissa tapauksissa köyhyiden vuoksi nuoret aikuiset eivät muuta pois vanhempiensa luota ja vanhukset muuttavat lastensa luo. Näin osa köyhimmän viidenneksen tulojen kasvusta tai ennallaan pysymisestä voikin johtua siitä, että toisaalta perheiden koko kasvaa ja toisaalta köyhien talouksien vähenemisen takia köyhimpään viidennekseen luetaan talouksia, jotka muuten kuuluisivat toiseksi köyhimpään viidennekseen.³⁵

Kolmanneksi on myös hyvin kiistanalaista, mittaako köyhimmän viidenneksen rahallisten tulojen kehitys ylipäänsä köyhyiden kehitystä: talouden kasvaessa ja/tai globalisaation edistyessä moni muukin köyhien elämän kurjuuteen vaikuttava asia muuttuu. Esimerkiksi uusissa olosuhteissa välttämättömät menot voivat kasvaa. Samaten tietystä rahasummasta saatava hyöty voi vähentyä inflaation vaikutusta enemmän³⁶. Tähän ongelmaan palaan tuonnempana¹.

Neljänneksi tuloksia voidaan kritisoida huomauttamalla niiden olevan ristiriidassa useiden tutkimusten kanssa, joiden mukaan erityisesti köyhissä maissa ja varsinkin vuoden 1980 jälkeen talous ja epätasa-arvoisuus ovat kasvaneet rinta rinnan³⁷. Lisäksi on tutkimustietoa, jonka mukaan globalisaatioon liittyvät rakennesopeutuslainat vähentävät merkittävästi kasvun vaikutusta köyhien tulojen nousuun³⁸. Esimerkiksi Intiassa köyhyysⁱⁱ ei vähentynyt huolimatta talouden nopeasta kasvusta 1990-luvulla. Monien tutkimusten mukaan se päinvastoin lisääntyi³⁹.

Viidenneksi Dollarin ja Kraayn työssä on vakavia metodologisia ongelmia. Käytetty matemaattinen ja tilastotieteellinen tapa, jolla havaintoaineisto pyöritetään tietokoneohjelmien kautta, johtaa helposti näennäistuloksiin ja kadottaa tutkijan tuntuman siihen, mitä hän oikeastaan on tekemässä⁴⁰. Esimerkiksi korrelaatioanalyysia ei ole tehty itse havaintoluvuille vaan niiden logaritmeille. UNICEFin tutkijat Jan Vandemoortele ja Enrique Delamonica tekivät tutkimuksessa käytetyille metodologialle mielenkiintoisen kokeen. He korvasivat Dollarin ja Kraayn kaksi lukujoukkoa kahdella satunnaisesti valittujen lukujen joukolla siten, että tässä "lukuarvonnassa" suurin ja pienin mahdollinen luku vastasivat suurin piirtein alkuperäisten lukujen suurinta ja pienintä arvoa. Tämän jälkeen he suorittivat luvuille täsmälleen samat matemaattiset operaatiot ja korrelaatioanalyysit kuin mitä Dollar ja Kraay olivat tehneet omille luvuilleen. Tulos oli hämmästyttävä: se oli nimittäin suunnilleen sama kuin Dollarin ja Kraayn! Toisin sanoen käytetyn metodologian avulla satunnaisesti muodostetut lukujoukot saatiin korreloimaan lähes yhtä paljon kuin alkuperäiset havaintosarjat. Ero on niin pieni, ettei se ole tilastollisesti merkitsevää. Vandemoortelen ja Delamonican kokeen perusteella kansainvälisten rahoituslaitosten keskeisenä tieteellisenä lähteenään pitämä köyhyystutkimus ei siis kerro maailmasta mitään – ei esimerkiksi sitä, onko kasvu köyhille hyväksi vai pahaksi.⁴¹

Euroopan komission tilaamassa tutkimuksessa François Bourguignon ja kymmenen muuta eurooppalaista taloustieteilijää päätyvät samaan lopputulokseen kasvun köyhiä auttavasta vaikutuksesta kuin Dollar ja Kraay⁴². Tämä ei ole mikään ihme, sillä heidän tutkimusmenetelmänsä ovat samankaltaisia ja he käyttävät Dollarin ja Kraayn tutkimusta lähteenään. Tulokset perustuvat myös havaintoajanjakson pidentämiseen 180 vuoteen käyttämällä hyväksi Bourguignon'n ja Morrisonin mielikuvituksellista raporttia "Maailman kansalaisten epätasa-arvoisuus vuosina 1820–1992"⁴³. Raportissa on koko maailman bruttokansantuotetta ja sen jakaumaa koskevat tilastot vuodesta 1820 alkaen, vaikka kansantalouden tilinpito, johon BKT-laskelmat perustuvat, kehitettiin vasta 1930-luvulla⁴⁴. Suoriutuakseen tästä uhkayrityksestä kirjoittajat käyttävät rohkeasti epäluotettavia tilastotietoja, arvauksia, mielivaltaisia olettamuksia ja uskaliaita yleistyksiä. Vaikka kaikki nämä arvaukset sattuisivat osumaan oikeaan, bruttokansantuotteen ja sen jakauman merkitys köyhien todellisuuden kannalta pienenee, mitä kauemmaksi etäännyttään nykyajasta ja Euro-Amerikasta.

Yhden taalan köyhyys

Rahoituslaitosten käyttämän argumentaatioketjun lisäksi on toinen yleinen tapa puhua nykglobalisaation vaikutuksista köyhyyteen: tuodaan esiin tilastoja, jotka suoraan osoittavat köyhyiden vähentyneen viime vuosikymmeninä. Esimerkiksi Maailmanpankki väittää omiin tilastoihinsa vedoten globalisaation vähentävän köyhyttä⁴⁵. Pankin tilastojen mukaan vuonna 1987 maailman väestöstä äärimmäisen köyhiä ihmisiä oli 28,7 prosenttia ja vuonna 1998 24,3 prosenttia. Samoien tilastojen mukaan köyhiä oli kuitenkin lukumääräisesti entistä enemmän, koska maapallon väkiluku oli kasvanut.⁴⁶ Äärimmäisen köyhiksi näissä tilastoissa määritellään ne ihmiset, jotka elävät alle yhdellä dollarilla päivässä (tarkkaan ottaen alle 1,08 dollarilla)⁴⁷. Näennäisestä yksinkertaisuudesta ja selkeydestä huolimatta köyhyiden mittaaminen tällä tavoin on kuitenkin käytännössä monimutkaista ja johtaa tutkimusmenetelmiä koskeviin vakaviin ongelmiin.

Ensinnäkin, jotta kansainvälisissä vertailuissa ja koko maailmaa koskevissa luvuissa olisi mitään järkeä, eri maiden valuuttoja ei voi muuttaa dollareiksi valuuttakurssien mukaisesti vaan niin sanottujen ostovoimapariteettien perusteella. Ostovoimapariteetit lasketaan tutkimalla, mitä edustava ja vertailukelpoinen, kaikenlaisia tavaroita ja palveluja sisältävä ostoskori maksaa eri maissa paikallisessa valuutassa. YK koordinoi tätä kansainvälistä tilastotutkimusta, jota kutsutaan Kansainväliseksi vertailuohjelmaksi eli ICP:ksi. Maailmanpankki on viime vuosina käyttänyt laskelmissaan vuoden 1993 ostovoimapariteetteja.⁴⁸ Yhtenä ongelmana on se, että pariteettitilastoja ja -laskelmia ei ole tehty köyhyystutkimuksia vaan bruttokansantuotevertailuja varten. Näin ollen niiden tuotteiden hintaerot ja -muutokset, joita köyhät käyttävät vähän tai ei ollenkaan, voivat vääristää Maailmanpankin tilastoja huomattavasti. Sillä, minkä vuoden ostovoimapariteettien perusteella köyhyysarviot tehdään, on huomattava vaikutus lopputulokseen.⁴⁹ Myös se, että pariteettilaskelmissa käytetään kunkin maan keskihintoja, vääristää Maailmanpankin köyhyystutkimusta, koska köyhät maksavat usein monista tuotteista keskimääräistä enemmän⁵⁰.

Toinen ongelma on, että tulokseen voivat vaikuttaa ratkaisevasti tutkimuksen pohjana olevissa kotitalouskyselyissä käytetyt menetelmät ja niistä saadun aineiston tulkinta. Amerikan valtioiden kehityspankin piirissä tehdyn tutkimuksen mukaan samoien kyselyjen pohjalta köyhyiden osuudeksi Latinalaisessa Amerikassa saadaan joko 21 prosenttia tai 66 prosenttia riippuen siitä, miten puuttuvia, nollan suuruisia tai selvästi liian alhaisia tulotietoja tulkitaan⁵¹.

Kolmas ongelma on se, että kotitalouskyselyjä on tehty ylipäänsä hyvin vähän: monissa köyhissä maissa sellainen on tehty vain kerran, joten köyhyiden muutoksen arviointi sen perusteella on lievästi sanottuna jokseenkin vaikeaa. Sitä paitsi useimmissa maissa ei ole tehty kyselyjä vuosina 1997 eikä 1998, joten vuoden 1998 köyhyysarviot on tehty vanhojen kyselytutkimusten pohjalta olettamalla, että

tulojen jakauma ole muuttunut 3–12 vuoden kuluessa.⁵² Näin ollen tehdessään tilastoja, joita käytetään muun muassa osoittamaan, että kasvu on hyväksi köyhille, Maailmanpankki käyttää lähtökohtanaan olettamusta, että kasvu on hyväksi köyhille⁵³.

Neljäntenä ongelmana Maailmanpankin tilastoissa on se, että läheskään kaikista maista ei ole käytettävissä kulutuskyselyjen tuloksia ja siksi on turvaututtava ihmisten tuloja koskeviin tietoihin. Tulotietoihin tehdään mekaaninen korjaus, joka kuitenkin pyrkii ottamaan huomioon vain säästämisen aiheuttaman vähennyksen kulutuksessa⁵⁴. Näin saadut korjatutkin luvut vääristävät köyhyystietoja, koska tilastoissa näkyvien rahatulojen lisäksi köyhien ”kokonaistuloihin” kuuluu myös itsetuotettujen, kerättyjen, vaihdettujen ja lahja- eli vastavuoroisuustalouden kautta saatujen hyödykkeiden arvo⁵⁵. Tähän arvoon nykyglobalisaation prosessit voivat vaikuttaa huomattavasti esimerkiksi tuhoamalla yhteismaita ja muita yhteisiä resurssejaⁱⁱⁱ tai muuttamalla niitä yksityisiksi sekä vähentämällä näin keräily-, laiduntamis- ja viljelymahdollisuuksia⁵⁶. Niinpä ihmiset, joiden tulot ovat viime vuosina nousseet juuri yli yhden dollarin ja kahdeksan sentin, voivat itse asiassa olla kurjistuneet.

Viidennen ja vielä suuremman vääristymän Maailmanpankin köyhyyslaskelmiin aiheuttaa se, että vaikka kulutuskyselyn tulokset olisivat käytössä, ne eivät ota huomioon valtioiden tai muiden yhteisöjen tuottamia julkisia tai yhteisöllisiä palveluja. Kun Maailmanpankin ajamat rakennesopeutusohjelmat johtavat koulunkäynnin ja terveystalujen käytön vähenemiseen niiden sulkemisen tai yksityistämisen takia, tämä ei siis näy köyhyyden kasvuna. Päinvastoin se voi näkyä köyhyyden vähenemisenä, koska julkisiin palveluihin käytetty raha voi siirtyä yksityiseen käyttöön ja osa siitä – vaikkakin lopetettujen palvelujen arvoa paljon vähäisempi osa – päätyä köyhille.⁵⁷ Vielä vähemmän kulutuskyselyt ottavat huomioon luonnon köyhille tarjoamat julkishyödykkeet tai yhteisvaurauden, kuten veden, ilman ja eliöiden geneettisen perimän. Kun ne nykyglobalisaation myötä yksityistetään tai pilataan, köyhät kurjistuvat, vaikka heidän rahatulonsa hiukan nousisivatkin.^{iv}

Joka tapauksessa 1,08 dollarin raja köyhyydelle vaikuttaa hyvin mielivaltaiselta. Miksi suurin osa vaikkapa 1,09 dollaria päivässä ansaitsevista ei olisi äärimmäisen köyhiä? Maailmanpankin tutkijat perustelevat rajaa sillä, että se vastaa kymmenen alhaisimman maakohtaisen köyhyysrajan mediaania eli keskusarvoa⁵⁸. Tämä perustelu jättää kuitenkin monia kysymyksiä avoimiksi. Ensinnäkin miksi äärimmäistä köyhyyttä pitäisi mitata kaikissa maissa samalla ostovoimaparieteettien mukaan lasketulla dollarisummalla? Erilaisissa olosuhteissa ilmeisesti ostovoiman erot huomioonottavia senttejäkin tarvitaan eri määrä pelkkään hengissä pysymiseen. Toisaalta, mihin perustuvat maakohtaiset köyhyysrajat?

Intian köyhyysraja kuuluu Maailmanpankin mainitsemien kymmenen alhaisimman joukkoon, ja maassa elää noin joka kolmas pankin äärimmäisen köyhiksi luokittelemista ihmisistä⁵⁹. Siellä maakohtainen köyhyysraja on määritelty ihmisten välttämättä tarvitseman keskimääräisen päivittäisen kalorimäärän perusteella: raja on maaseudulla se kuukausittainen kulutustaso, jonka vallitessa ihminen saa päivittäin 2 400 kaloria vastaavan ruokamäärän. Kaupunkialueilla raja on jonkin verran alhaisempi ja vastaa 2 100 kaloria.⁶⁰ Tämän määrittelyn Intian suunnittelukomissio teki 1970-luvulla. Vuosien 1973–74 kulutuskyselytutkimuksen perusteella se päätteli, että nämä rajat vastasivat 57 rupian ja 49 rupian henkeä kohden laskettua kuukausikulutusta. Kysymys ei siis ole siitä, että köyhyysrajalla oleva ihminen käyttäisi summat kokonaisuudessaan ruokaan: summat vastaavat ”kulutuskoria”, johon sisältyy muun ohella ruokaa mainittujen kalorimäärien mukaisesti.

Intian yhteiskunta ja talous ovat 70-luvun jälkeen tietenkin muuttunut suuresti, joten 57 ja 49 rupiaa eivät enää vastaa 2 400 ja 2 100 kaloria. Jostain syystä kuitenkin ainoa tarkistus, joka rupiamääräiseen köyhyysrajaan on tehty, koskee hintamuutoksia: inflaatiotarkistetut rajat esimerkiksi vuosille 1993-94 olivat 281 ja 206 rupiaa. Kuitenkin Intian viralliset kulutuskyselyt paljastavat, että paitsi hinnat myös köyhien kulutuksen rakenne oli muuttunut paljon 20 vuodessa. Rahaa meni entistä

iiiYhteisalueiden tärkeydestä ks. seuraavassa ss. 27-35.

ivYhteisvauraudesta ks. ss. 27-35.

enemmän muuhun kuin ruokaan. Lisäksi viljan sijasta rahaa kului aikaisempaa enemmän muihin elintarvikkeisiin. Nämä muutokset liittyivät ensisijaisesti yhteiskunnan rakenteellisiin muutoksiin: Monet välttämättömät elintarvikkeet ovat kallistuneet suhteessa muihin mm. yhteismaiden käytön vaikeutumisen tai niiden häviämisen seurauksena. Työpaikat ja markkinat ovat kaikonneet kylistä, ja näin ollen ihmiset joutuvat käyttämään enemmän rahaa matkustamiseen. Julkisten terveystalvelujen laatu on heikentynyt ja kyläläisten omia parannusmenetelmiä kannattava kulttuuri ja talous horjunut, joten joudutaan turvautumaan yksityisiin ja kalliisiin palveluihin.

Kaikkien näiden muutosten seurauksena 281 ja 206 rupiaa vastasivat todellisuudessa enää 1 890 ja 1 970 kaloria. Toisin sanoen köyhyysrajan määritelmä olikin "huomaamatta" muuttunut ratkaisevasti 20 vuodessa. Jos määritelmä halutaan säilyttää, on rahamääräiset köyhyysrajat nostettava 381 ja 325 rupiaan. Tämä merkitsee äärimmäisen köyhien määrän nousua 324 miljoonasta 636 miljoonaan⁶¹.

Tässä intialaisten tutkijoiden esittämässä muutoksessa köyhyytilastoihin ei ole kysymys siitä, että yhtäkkiä siirryttäisiin absoluuttisen köyhyyden käsitteestä suhteellisen köyhyyden käsitteeseen: köyhyyttä ei tässä määritellä suhteessa keskimääräiseen tulotasoon, vaan määritelmän pohjana on edelleen sama ihmisen ehdoton tarve saada tietty määrä kaloreita⁶². On vain niin, että muuttuneissa olosuhteissa ihmiset tarvitsevat elääkseen enemmän rahaa, ja siksi ainoastaan ne ihmiset, joilla on vähän suuremmat kulutusmahdollisuudet, saavat riittävän määrän energiaa ruoastaan.

Kyseessä olevan tilastoharhan korjaus muuttaa ratkaisevasti Maailmanpankin esittämää kuvaa köyhyydestä myös globaalilla tasolla. Ensinnäkin jos pelkästään Intian köyhien lukumäärää korjattaisiin 300 miljoonalla ylöspäin, maailmanlaajuinen trendi kääntyisi, ja se osoittaisi, että köyhien prosentuaalinenkin osuus on kasvanut vuodesta 1987. Äärimmäisen köyhiä olisikin nyt vuoden 1998 tasolla 1514 miljoonaa eli 30,2 % maailman väestöstä⁶³. Toisaalta vastaavanlaisia muutoksia pitäisi tehdä kaikissa maissa, jolloin äärimmäisen köyhien todelliseksi lukumääräksi saataisiin ratkaisevasti Maailmanpankin esittämiä suuremmat luvut⁶⁴. Koska globalisaation aikakaudella köyhien elämään vaikuttavia rakennemuutoksia on tapahtunut nopeaan tahtiin, korjatut luvut todennäköisesti osoittaisivat köyhyyden olevan selvässä kasvussa.

3. Moniulotteisuus

Monet muutkin asiat kuin tulojen ja kulutusmahdollisuuksien minimaalisuus voivat johtaa kurjuuteen ja kykenemättömyyteen elää täysipainoista elämää. Näistä selvimpiä ovat huono terveys ja alistettu asema valtahierarkiassa. Myös sosiaalinen ja kulttuurinen syrjintä voivat johtaa kurjuuteen. Moderneissa yhteiskunnissa siihen voi viedä muodollisen koulutuksen puutekin. Koska varsinkin nykyisin luonnon ja yhteiskunnan olosuhteet muuttuvat jatkuvasti, elämän siedettävä jatkuminen edellyttää lisäksi jonkinlaisia resursseja selviytyä vaikeiden tilanteiden yli. Siksi ne, joilla itsellään tai joiden yhteisöillä ei tällaisia resursseja ole, kurjistuvat ennen pitkää.

Viime vuosikymmeninä kaikkia näitä puutteen ilmenemismuotoja on alettu kutsua köyhyyden ulottuvuuksiksi. Tätä puhetapaa voidaan perustella myös historiallisesti, sillä menneinä aikoina 'köyhyys' on tarkoittanut varsin monia asioita⁶⁵. Erityisesti tunnetun intialaisen taloustieteilijän Amartya Senin työ on vaikuttanut siihen, että köyhyyttä alettiin 1990-luvulla pitää moniulotteisena ilmiönä myös Maailmanpankin ja muiden vaikutusvaltaisten instituutioiden piirissä – tai ainakin niiden puheissa⁶⁶. Pankin vuoden 2001 Kehitysraportissa ulottuvuuksia käsitellään kolmen pääotsakkeen alla seuraavassa järjestyksessä: *mahdollisuudet* (opportunity), joka pitää sisällään ennen kaikkea

rahalliset resurssit, *sosiaalisen aseman ja valta-aseman parantaminen* (empoverment) ja *turvallisuus* (security). Vielä vähän ennen raportin julkistamista sosiaalisen ja valta-aseman parantamista käsittelevä luku oli kommentoijille annetuissa luonnoksissa ennen mahdollisuuksia käsittelevää lukua. Pari kuukautta ennen julkistamista raporttia valmistellutta tutkimusryhmää johtanut professori Ravi Kanbur kuitenkin erosi tai erotettiin, lukujen järjestys muutettiin ja Kanburin tuloja tasaavaa verotus- ja muuta politiikkaa koskevat linjaukset poistettiin.⁶⁷

Moniulotteisuuden tulo köyhyyspuheeseen saa aikaan huomattavia ongelmia. Useimpia muita ulottuvuuksia on vielä vaikeampaa mitata kuin tulo- ja kulutusköyhyyttä. Esimerkiksi millä tahansa vallan puutteen ehdotetulla tai kuvitellulla mittarilla on väistämättä hyvin suuri virhemarginaali, ja mittari itsessään on varmasti äärimmäisen kiistanalainen. Sitä paitsi käytännössä on mahdotonta koota kaikkia ulottuvuuksia yhdeksi mittariksi jonkinlaisen hyvinvointifunktion tai muun matemaattisen kaavan avulla. Lisäksi voidaan hyvin perustein väittää, että yhdeksi ulottuvuudeksi yhdistäminen on myös teoreettisesti mahdotonta, koska köyhyyden ulottuvuudet ovat yhteismitattomia.⁶⁸

Jos taas köyhyyden ulottuvuudet pidetään erillään, köyhyyden väheneminen edellyttäisi tuloköyhyyden vähenemisen lisäksi vähenemistä valta-, turvallisuus- ja muilla ulottuvuuksilla. Vähenemistä kaikkien ulottuvuuksien osalta yhtäaikaan tuskin tapahtuu – tai ainakin tällaisen väitteen esittäminen on kovin uskaliaista, koska kerran useimmilla ulottuvuuksilla ei ole mittareita. Siksi instituutiot ja ihmiset, jotka väittävät kannattavansa moniulotteista köyhyyskäsitettä, unohtavat sen käyttämisen verratessaan köyhyyden esiintymistä eri aikoina ja eri maissa: puhutaan ja kirjoitetaan vain tuloköyhyydestä sekä muutamasta muusta köyhyyteen liittyvästä suureesta, joista sattuu olemaan tilastoja⁶⁹.

Kaikesta huolimatta nämä ongelmat nousevat esiin vain silloin, kun köyhyyttä on pakko mitata joillain luvuilla. Ja mitata täytyy, jos köyhyys nähdään teknisenä ongelmana, jonka ratkaisevat ulkopuolelta tulevat asiantuntijat sekä julkiset tai yksityiset hallintokoneistot. Jos köyhyys kuitenkin nähdään poliittisena kysymyksenä – kuten monet yhtiöjohtoisen globalisaation vastustajat tekevät – ongelmat häviävät: ainakin puoluepolitiikan ulkopuolella on mitä tavallisinta, että ihmisillä on laadullisia tavoitteita. Numeroarvojen liittäminen niihin kuulostaisi lähinnä vitsiltä.

Joka tapauksessa köyhyyden hallinnoijien julistuksissa puhutaan nykyisin yleisesti köyhyyden monista ulottuvuuksista. Esimerkiksi OECD:n kehitysjärjestön DAC:n piirissä on päädytty tarkastelemaan köyhyyden moninaisuutta seuraavien viiden pääulottuvuuden puitteissa:

1. *Taloudellisten* toimintakykyjen (capabilities) puute (tulojen, kulutuksen ja omaisuuden riittämättömyys)
2. *Inhimillisten* toimintakykyjen puute (terveyden, koulutuksen, ravinnon, puhtaan veden ja asumisen vakava vajaus)
3. *Poliittisten* toimintakykyjen puute (ihmisoikeuksien loukkaukset, kykenemättömyys vaikuttaa julkiseen päätöksentekoon)
4. *Sosiokulttuuristen* toimintakykyjen puute (kykenemättömyys osallistua yhteisön toimintaan sen arvostettuna jäsenenä)
5. *Turvattomuus ja haavoittuvuus*⁷⁰

Seuraavassa tarkastelen ulottuvuuksiin 2-5 liittyvää globalisaatiokeskustelua.

4. Heikko terveys

Rikkaiden maiden ajamat rakennesopeutusohjelmat pakottavat köyhät maat budjettikuriin, mikä johtaa usein terveyspalveluihin kohdistuviin leikkauksiin. Lännen valtokeskukset pitävät tällaista talouspolitiikkaa täysin välttämättömänä, vaikka nämä oppimestarit ovat aikoinaan nostaneet oman terveydenhuoltonsa tasoa "budjettikurittomuudella" eli alijäämäisiin budjetteihin perustuvalla politiikalla. Pelkästään 1980-luvulla IMF:n ja Maailmanpankin "ohjelmoimat" Afrikan maat vähensivät terveysmenojaan 50 prosentilla. Kansainvälisten rahoituslaitosten köyhille maille säätämiin ohjelmiin kuuluu myös terveyssektorin yksityistäminen tai saattaminen "kustannusvastaavaksi".⁷¹

Maailman kauppajärjestö ja sen säätämiin kansainvälisiin lakeihin kuuluvat TRIPs- (Sopimus kauppaan liittyvistä intellektuaalisista omistusoikeuksista, virallinen käännös: Sopimus teollis- ja tekijänoikeuksien kauppaan liittyvistä näkökohdista) ja GATS- (Palvelukaupan yleissopimus) sopimukset aikaansaavat lisää vaikeuksia köyhien maiden terveydenhoidolle. TRIPs-sopimus pakottaa käytännössä jokaisen valtion säätämään ylikansallisia yhtiöitä suosivan patenttilain, joka on samanlainen kuin USA:ssa. Tämä merkitsee sitä, että monissa köyhissä maissa olevia voimavaroja ja tietoa, joiden avulla ne voisivat tuottaa halvalla tärkeitä lääkkeitä, ei voi käyttää hyväksi. Seurauksena on, että lääkkeet ovat liian kalliita tarvitseville.⁷² Jos EU onnistuu ajamaan tavoitteensa läpi meneillään olevissa WTO:n GATS-neuvotteluissa, terveyspalvelujen yksityistäminen saa lisää pontta ja yksityistämisen purkaminen tulee erittäin vaikeaksi⁷³.

GATS edistää myös vesihuollon yksityistämistä. Tämä voi huonontaa ratkaisevasti köyhien mahdollisuuksia käyttää vettä, mikä vaikuttaa olennaisesti heidän terveyteensä. Maailmanpankin pakottamana Boliviassa vuonna 1998 toteutettu vesihuollon yksityistäminen antaa esimakua siitä, mitä on tulossa. Yhdysvalloissa päämajaansa pitävä ylikansallinen Bechtel-yhtiö onnistui saamaan ryöstösaaliin. Joulukuussa 1999 se kaksinkertaisti vesimaksut investoimatta senttiäkään vesijärjestelmän parantamiseen. Useimmille bolivialaisille vesi maksoi nyt enemmän kuin ruoka. Talonpoikien ja pientilallisten oli lunastettava maksullinen lupa jopa sadeveden keräämiseen omilta tonteiltaan.⁷⁴

Monissa maissa köyhät käyttävät yleisesti kansanparannusta ja muita perinteisiä menetelmiä terveytensä ylläpitämiseen ja sairautensa parantamiseen. Vallitseva globalisaatio uhkaa myös näitä terveyttä edistäviä voimavaroja. Perinteiset lääkkeet pohjautuvat usein metsissä kasvaviin luonnonkasveihin. Kun rakennesopeutusohjelmat ja Maailmankauppajärjestö päästävät ylikansalliset yhtiöt metsiin, näistä elintärkeistä kasveista tulee harvinaisia. Toisaalta kaupallisiin etuihin ja "asiantuntijoihin" perustuva kulttuuri työntää syrjään paikallisia tietojärjestelmiä, minkä seurauksena perinteisen lääketieteen harjoittajat eivät löydä enää seuraajia. Kaiken kukkuraksi suuret lääkeyhtiöt yrittävät monopolisoida perinteiset lääkekasvit ja niihin liittyvän tiedon patentoimalla ne. Tämän kasveihin kohdistuvan "merirosvouden" tekee mahdolliseksi TRIPs-sopimus.⁷⁵

Kun lisäksi edellä käsitelty aineellinen köyhyys merkitsee useimmiten aliravitsemusta tai nälkää, luulisi ihmisten terveyden kärsivän nykyglobalisaatiosta. Kaikesta huolimatta usein väitetään, että köyhien terveydentila aina vain paranee.

Kasvuterveys

Edellä mainittu Maailmanpankin tutkija David Dollar on "jokseenkin varma" siitä, että globalisaatio vaikuttaa myönteisesti terveyteen⁷⁶. Entinen Maailmanpankin Terveys-, ravitsemus- ja väestöosaston johtaja Richard Feachem väittää British Medical Journalissa ilmestyneessä, suurta polemiikka

herättäneessä kirjoituksessaan, että “globalisaatio on useimmiten hyväksi terveydelle”⁷⁷. Kumpikin tutkija kirjoittaa kuitenkin hyvin vähän globalisaation suorista tai havaituista terveysvaikutuksista. Heidän perusteluissaan keskeistä on väite, että globalisaatio kasvattaa taloutta ja lisää köyhien tuloja ja että tämä tulojen lisäys vaikuttaa myönteisesti terveyteen. Luvussa 2 käsittelin väitteen ensimmäistä osaa ja totesin monet sen puolesta esitetyt perustelut heikoiksi ja monien seikkojen sotivan sitä vastaan. Luvussa tuotiin esiin myös tutkimustuloksia, joiden mukaan yhteiskunnan rakenteen muuttuessa köyhien ravitsemus voi heikentyä, vaikka heidän tulonsa kasvaisivat. Tämä ei voi johtaa muuhun kuin sairastavuuden kasvuun – varsinkin kun nykyglobalisaation myötä toimeenpannaan terveyssektorin “reformit”, jotka heikentävä julkista terveydenhoitoa⁷⁸.

Kuten samassa luvussa tuotiin esiin, vallitseva taloudellinen globalisaatio liittyy läheisesti maiden sisäisen ja maailmanlaajuisen epätasa-arvoisuuden kasvuun^v. Suhteellinen tasa-arvoisuus ja hyvä terveys liittyvät sen sijaan monien tutkimusten mukaan yhteen. Näin ollen globalisaatiolla voi olla tätäkin kautta kielteisiä terveysvaikutuksia⁷⁹.

Lisäksi globalisaation tuoma taloudellinen muutos saa aikaan vakavia työterveys- ja ympäristöongelmia, jotka vaarantavat ihmisten terveyden. Ylikansalliset yhtiöt investoivat köyhiin maihin tai teettävät niissä alihankintoja nimenomaan siksi, että näissä maissa tuotantokustannukset ovat alhaiset. Yhtenä syynä tähän ovat löysät työterveys- ja ympäristönormit tai niiden noudattamisen vähäinen valvonta. Normit ja valvonta taas ovat löysiä siksi, että rakennesopeutusohjelmat ovat saaneet suuren joukon maita “liberalisoimaan” talouttaan, leikkaamaan valtion menoja ja kilpailemaan samoista ulkomaisista investoinneista.

Yhtiöt käyttävät köyhissä maissa teknologioita ja kemikaaleja, joista ei juuri ole aiempaa kokemusta. Ne voivat saada ihmiset työskentelemään kaivoksissa, tehtaissa ja plantaaseilla ilmeisen epäterveellisissä ja vaarallisissa olosuhteissa, koska lukemattomat, aiemmin pientiloilla ja valtiollisella sektorilla työskennelleet ihmiset ovat joutuneet työttömiksi. Tämä työttömyys taas johtuu paljolti vallitsevasta uusliberaalista globalisaatiosta. Työntekijöiden asemaa suhteessa työnantajiin heikentää vielä se, että ammattiliitot ovat heikkoja tai korruptoituneita tai niitä ei ylipäänsä ole – mikä kuuluu myös hallituksia kilpailuttavien ylikansallisten investoijien toivelistaan. Ammattiyhdistysliikkeen tukahduttamistoimet ovat erityisen voimakkaita vientituotanto- ja vapaakauppavyöhykkeillä, joilla ylikansalliset yhtiöt teettävät kalliita ja “turvallisia” tuotteitaan halvalla työvoimalla vaarallisissa olosuhteissa.

Työntekijöiden ja heidän liittojensa asemaa heikentää vielä “työmarkkinoiden joustavuus”, joka on ollut Maailmanpankin ja IMF:n määräämien rakennesopeutusohjelmien keskeinen osa. Kansainvälisten rahoituslaitosten mukaan turvattu työllisyys tekisi työmarkkinat vähemmän joustaviksi ja olisi näin uusliberalismin pyhien opinkappaleiden vastainen.

Kaikesta tästä johtuen saasteista johtuvat sairaudet riehuvat nyt valtoiminaan työläisten keskuudessa^{vi}. Pari esimerkkiä: useissa köyhissä maissa asbestoosi aiheuttaa suuren osan kaivos- ja rakennustyöläisten sairauksista ja ennenaikaisista kuolemantapauksista; Indonesiassa yhdysvaltalaiselle Union Carbide -yhtiölle paristoja tekevät työntekijät kärsivät vakavasta munuaissairaudesta.⁸⁰

Etelän suurissa kaupungeissa yksi kaikkein näkyvimpiä globalisaation tuomia muutoksia on autoistuminen. Kadut, joilla niin monet köyhät elävät ja työskentelevät, ovat muuttuneet kaasukammioiksi, joissa he ovat lisäksi jatkuvasti vaarassa joutua lihamyllyn kitaan. Maailman terveysjärjestön mukaan vuonna 1999 liikenneonnettomuuksissa kuoli 750 000–880 000 ihmistä. Uhreista noin 85 prosenttia oli köyhien maiden kansalaisia. Järjestö ennustaa, että vuonna 2020 auto-onnettomuudet tulevat olemaan toiseksi yleisin syy ennenaikaiseen kuolemaan. Tämä johtuu siitä, että Etelässä tie- ja katukuolemien määrä kasvaa nopeasti. Esimerkiksi Aasian ja Tyynenmeren

vKs. edellä sivu 9 ja loppuviite 37.

viLisää ammattiyhdistysoikeuksien loukkauksista seuraavassa s. 20.

maissa määrä kasvoi 40 prosentilla vuodesta 1987 vuoteen 1995. Kuitenkin tämä on vain jäävuoren huippu. Kymmeniä kertoja enemmän ihmisiä kuolee autojen tuottamiin saasteisiin. Loukkaantuneiden ihmisten lukumäärä on satoja kertoja suurempi. Itse auto sekä sen tuotanto, polttoainehuolto, korjaus ja jätehuolto samoin kuin tiet ja muut tarvittavat infrastruktuurit päästävät ympäristöön yli tuhatta erilaista saastetta.⁸¹

Globalisaatioon liittyvä talouskasvu tuottaa edelleen myös niitä terveydellisiä vaaroja, jotka olivat tavallisia aikaisemmissa kehitysvaiheissa. Suuret padot ja valtavat kastelujärjestelmät ovat aiheuttaneet ja aiheuttavat tulevaisuudessa laajoja ympäristö- ja terveysvaikutuksia. Ekologiset mullistukset luovat suotuisia lisääntymisympäristöjä monille tauteja levittäville eliöille. Suuri osa niistä sadoista miljoonista ihmisistä, jotka kärsivät halkiomatotaudista eli bilhartsiaasta, malariasta tai muista veden välityksellä leviävistä taudeista, kärsivät talouskasvun takia.⁸²

Toisaalta köyhät voivat saavuttaa suhteellisen hyvän terveydentilan, vaikka BKT pysyy alhaisella tasolla. Tästä hyvänä esimerkkinä on Intian osavaltio Kerala, jossa 12 alle yksivuotiaista lasta kuoli vuonna 1997 tuhatta syntyneeltä kohti ja jossa miesten odotettavissa oleva elinikä oli 70 vuotta. Maailman rikkaimman valtion pääkaupungissa Washington D.C.:ssä samoihin aikoihin pikkulasten kuolleisuus oli 16,2/1000 ja mustien miesten odotettavissa oleva elinikä 58 vuotta⁸³. USA:n henkeä kohden laskettu kansantulo oli Keralaan verrattuna valuuttakurssien mukaan laskettuna 130-kertainen ja ostovoimapariteettien mukaan laskettuna 30-kertainen⁸⁴. Toinen mielenkiintoinen esimerkki on Kuuba, jossa alle yksivuotiaiden ja alle viisivuotiaiden kuolleisuus, odotettavissa oleva elinikä ja monet muut terveysindikaattorit ovat samalla tasolla kuin USA:ssa, jonka BKT henkeä kohden on 26 kertaa suurempi kuin Kuuban. Tuo köyhä maa ei tässä suhteessa jää paljoa jälkeen myöskään monista Länsi-Euroopan rikkaista maista.⁸⁵ Muita maita, joissa kuolleisuus on vähentynyt nopeasti ilman merkittävää taloudellista kasvua ovat Sri Lanka ja Costa Rica⁸⁶.

Feachem perustelee myönteisiä terveysvaikutuksia koskevaa väitettään myös sillä, että globalisaation takia epädemokraattisten ja epäoikeudenmukaisten hallitusten on vaikeampaa jatkaa ihmisoikeusrikkomuksiaan. Näin se edistää demokraattisempaa hallitusvaltaa, joka välittää ihmisten hyvinvoinnista. Käsittelen globalisaation mahdollisia demokratiavaikutuksia seuraavassa luvussa.

Tietoterveys

Kolmas Feachamin perustelu koskee teknologiaa. Hän kytkee nykyglobalisaation internetin leviämiseen, jonka uskoo parantavan terveyttä monella tavoin. Tällainen väite on monessa suhteessa ongelmallinen. Ensinnäkin internet on globalisaatiokeskustelussa aivan toisessa asemassa kuin "liberalisointi": globalisaatiokriitikot eivät juuri internetiä vastusta. Päinvastoin kriitikot usein sanovat, että nykyglobalisaatio hidastaa internetin leviämistä, koska se vahvistaa Intelin ja Microsoftin kaltaisia yhtiöitä, jotka pyrkivät monopolisoimaan mikropiiri- ja ohjelmistotuotannon. Globaalissa hallintojärjestelmässä selvin tällainen vaikutus on edellä mainitulla TRIPs-sopimuksella⁸⁷. Mono- ja oligopolien nostaessa hintoja internet ei leviä köyhille. Tilastojen mukaan vuoden 2002 helmikuussa 77 % käyttäjistä oli OECD-maissa – todennäköisesti huomattavasti enemmän, koska tilastoihin on otettu ne, jotka ovat käyttäneet internetiä vain kerran viimeisen kolmen kuukauden aikana; joissakin tapauksissa myös ne, joiden viimeisestä käyttökerrasta on kulunut jo puoli vuotta⁸⁸.

Miten internet sitten vaikuttaisi terveyteen? Taaskin Feachemin perustelut liittyvät taloudelliseen kasvuun: internet lisää taloudellista kasvua ja tämä vuorostaan terveyttä. Edellä olen tuonut esiin monia seikkoja, jotka kyseenalaistavat kasvun ja terveyden välisen yhteyden. Internetin käytön yhteyksistä taloudelliseen kasvuun on vaikea sanoa mitään: internet on osa laajaa teollisen infrastruktuurin muutosta, ja tästä kokonaisuudesta nimenomaan internetin pelkän käytön taloudellisia vaikutuksia on vaikea poimia esiin.

Feachem väittää myös, että internet vaikuttaa suoraan terveyttä parantavasti, koska sen avulla sairauksia koskevan tiedon leviäminen ja käsittely paranee. Jotta näin tapahtuisi, täytyisi sairauksien

esiintymisen köyhissä maissa johtua suurelta osin ja ensisijaisesti tiedon puutteesta. Tämä tuskin pitää paikkansa: syynä on ennemminkin se, että olemassa olevat aineelliset ja tiedolliset voimavarat eivät ole köyhien ulottuvilla paikallisen, valtiollisen ja globaalien vallan epätasaisen jaon takia. Toisaalta tiedon nopea levittäminen internetin avulla voi johtaa myös kielteisiin seurauksiin. Sen mukana leviää läntisen kulttuurin perusolettamuksia, uskonkappaleita, ennakkoluuloja ja harhoja. Niiden voimakas virta uhkaa hukuttaa alleen paikalliset kulttuurit, jotka ovat vuosituhansien kuluessa "kirjoittaneet" suulliseen perimäänsä, kieleensä ja käytänteisiinsä valtavasti oman ympäristönsä ja olosuhteidensa kannalta tärkeää tietoa⁸⁹. Tämä koskee myös terveydenhoitoa: hoito standardisoituu ja olennaisia paikallisia olosuhteita ei oteta huomioon^{vii}. Näin on jo käynyt monien köyhien maiden julkisen terveydenhuollon ja erityisesti tuberkuloosin hoidon kohdalla⁹⁰.

Terveystilastot

Mutta mitä tilastot sitten kertovat ihmisten terveydentilan kehityksestä globalisaation aikakautena? Tavallisimpia ja yleisesti tilastoituja indikaattoreita ovat odotettavissa oleva elinikä ja lapsikuolleisuus. Ainakaan edellisen suhteen Maailmanpankin tilastotkaan eivät viittaa edistykseen viime vuosikymmeninä. Vuonna 1982 keskimääräinen eliniän odote kehitysmaissa oli 61, vuonna 1993 64 ja 1999 jälleen 64 vuotta. Kymmenissä Afrikan ja entisen Neuvostoliiton alueen maissa odotettavissa oleva elinikä laski useilla vuosilla 1990-luvulla. Lapsikuolleisuuden suhteen näyttäisi tapahtuneen vähän enemmän edistystä: alle yksivuotiaiden kuolleisuus tuhatta syntymää kohti laski vuoden 1990 66:stä vuoden 1999 59:ään; alle viisivuotiaiden vastaavasti 91:stä 85:een.⁹¹

Kuten tuloköyhyystilastoja, näitäkin lukuja on verrattava aikaisempien vuosikymmenten kehitykseen. Samoin kuin luvussa 2 tämä voidaan tehdä kahdella tavalla. Kun verrataan samojen alueiden 1960- ja 1970-luvun kehitystä 1980- ja 1990-lukujen kehitykseen, indikaattorit osoittavat terveyden paranemisen yleisesti ottaen hidastuneen erityisesti 1990-luvulla⁹². Tämä suuntaus on havaittavissa esimerkiksi Intiassa. Lisäksi vuodesta 1997 alkaen imeväiskuolleisuus ja jotkin muut kansanterveysindikaattorit alkoivat Intiassa osoittaa paranemisen hidastumisen sijasta absoluuttista huononemista monissa suurissa osavaltioissa ja mahdollisesti myös koko maassa⁹³.

Samaten kun verrataan tietyllä terveystasolla vuonna 1960 olleiden maiden kehitystä vuosina 1960-80 samalla tasolla 1980 olleiden maiden kehitykseen vuosina 1980-90, nähdään että terveydentilan paraneminen kolmannessa maailmassa on selvästi hidastunut globalisaation aikakaudella. Alle yksi- ja alle viisivuotiaiden kuolleisuuden väheneminen on hidastunut kaikissa maaryhmissä. Eliniän odotteen kasvu on hidastunut kaikissa paitsi lähtötasoltaan "terveimmässä" maaryhmässä.⁹⁴

Todellinen tilanne voi kuitenkin olla näitä tilastoja synkempi neljästä syystä: ensinnäkin kutakin maata kokonaisuutena tarkastelevat tilastot peittävät näkyvistä sen, että myös terveyden paraneminen on jakautunut epätasaisesti⁹⁵. Toiseksi terveyden heikkeneminen näkyy tilastoissa vasta vuosien aikaviiveellä, koska vain pitkäaikainen köyhyys heikentää ihmisiä "riittävästi".

Kolmanneksi "eliniän odote" on monella tavoin harhaanjohtava suure. Luulisi, että sillä tarkoitetaan vastasyntyneen lapsen odotettavissa olevaa elinikää. Kuitenkin tämä tilastoluku kertoo todellisuudessa vain sen, kuinka monta vuotta lapsi eläisi, jos eri ikäluokkien kuolleisuusluvut pysyisivät koko lapsen eliniän ajan juuri samoina kuin ne olivat hänen syntyessään⁹⁶. Siksi nopea ja yleinen saastuneisuuden lisääntyminen, joka tappaa ihmisiä useimmiten vasta vuosien tai vuosikymmenien kuluttua, ei ilmene eliniän odotetilastoissa. Kuitenkin ennen niiden kuolettavaa vaikutusta saasteet tekevät ihmiset sairiksi. Näin ollen ympäristön pilaantumisen pitäisi näkyä yleisissä sairastavuustilastoissa – jos sellaisia ylipäänsä olisi olemassa. Nämä vielä luomistaan odottavat tilastot todennäköisesti huonontaisivat terveyskuvaa enemmän nopean talouskasvun

viiPerinteisen terveydenhoidon heikkenemisestä ks. s. 14 edellä.

maissa kuin niissä maissa, joissa talous kasvaa hitaasti tai ei lainkaan.

Neljänneksi heikentäessään terveydenhoitojärjestelmää rakennesopeutus on heikentänyt myös terveystilastointijärjestelmää: tilastovirheet ovat kaikesta päätellen kasvaneet ratkaisevasti⁹⁷.

5. Vallan puute

Maailmanpankin sensuroidussakin^{viii} köyhyysraportissa käsitellään joitakin niistä köyhien valtioiden piirteistä, jotka estävät vähäosaisia ihmisiä hallitsemasta oman elämänsä kannalta olennaisia voimavaroja ja osallistumasta yhteiskunnalliseen päätöksentekoon⁹⁸. Niinpä näistä piirteistä on päästävä eroon, ja lainansaannin ehtoihin kuuluvatkin nykyään “hyvä hallintotapa” ja “vapaa vaalit”⁹⁹. Tämä ja länsimaistyypisen vaalijärjestelmän yleistyminen on yksi peruste sille, että usein väitetään globalisaation lisäävän demokratiaa. Toinen on väite, että globalisoituvassa maailmassa maat ovat riippuvaisia toisistaan, ja siksi ulkopuolinen painostus voi entistä helpommin estää epädemokraattisten hallitusten valtaantumisen tai suistaa ne vallasta¹⁰⁰.

Näissä perusteluissa on monia ongelmia. Ensinnäkin ne sisältävät räikeän ristiriidan: demokratiaa väitetään voitavan edistää epädemokraattisin keinoin. Useimmiten kyseisen maan kansalaiset eivät halua ulkopuolista painostusta tai väliintuloa – taikka eivät haluaisi, jos tietäisivät siitä. Poikkeuksena on tilanne, jossa ulkopuoliset voimat ainoastaan tukevat maan omaa demokraattista liikettä. Jos vieraan maan hallitus kuitenkin tukee kansanliikettä, tämä on vaarassa menettää uskottavuutensa omassa maassaan. Siksi on parasta, että ulkopuolinen tuki tulee toiselta liikkeeltä. Liikkeiden välisten yhteyksien vahvistaminen maailmanlaajuisella tasolla varmastikin auttaa tuen toteutumisessa, ja tätä ilmiötä voidaan kutsua liikkeiden globalisoitumiseksi. Se on kuitenkin aivan eri asia kuin vallitseva yhtiöjohtoinen globalisaatio, eikä jälkimmäistä voi oikeuttaa edellisen tärkeydellä. Tällaista oikeutusta yrittävä on kuin ihminen, joka haluaa saada pyromaaniin toiminnan hyväksyttäväksi viittaamalla tulipalojen sammutuksessa opittaviin yhteistyötaitoihin.

Vapaus valita yhdestä vaihtoehdosta

Hyvää hallintotapaa ja vaalidemokratiaa ajavat ohjelmissaan tahot, jotka myös väittävät, ettei talouspolitiikassa ole mitään vaihtoehtoa uusliberalismille eli rakennesopeutusohjelmien vaatimuksille. Lisäksi hyvä hallintotapa määritellään usein niin, että se jo valmiiksi sisältää kaikki uusliberalismin talouslääkkeet. Kaiken kukkuraksi nämä samat tahot pyrkivät estämään sanktioilla ja taloudellisella tai muulla vallankäytöllä muiden vaihtoehtojen toteuttamisen. Toisin sanoen kansan tai sen edustajien tulee saada lisää valtaa, kunhan sitä ei käytetä talouspolitiikkaan. Kuten edellä on tuotu esiin, tämä ennalta määrätty talouspolitiikka asettaa tiukat ehdot myös mm. ruoka-, terveys- ja koulutuspolitiikalle. Kansa tai sen edustajat eivät siis saa käyttää valtaa myöskään näillä alueilla. Tai ehkä ajatus on se, että niin kauan kuin kansa haluaa uusliberaalia politiikkaa, se saa päättää vapaasti, mutta jos se haluaa jotakin muuta, sen on vain toteltava maailman valtapyramidin yläkerran

viiiKs. s. 6 edellä.

väeltä tulevia määräyksiä.¹⁰¹

Nämä rajat eivät ole teoreettisia vaan hyvin kouriintuntuvia, sillä uusliberaalit uudistukset ovat yleensä herättäneet kovaa vastustusta. Syntyneet vastaliikkeet ja se yhteiskunta, johon ne pyrkivät, ovat usein demokraattisempia kuin vallitseva järjestys. Jotta liikehdintä ei johtaisi hallitus- tai jopa järjestelmävaihdoksiin, etenkin köyhien kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia on entisestään supistettava. Tätä poliittista pakkopaitaa perustellaan sillä, että pitkällä tähtäimellä kyseinen talouspolitiikka joka tapauksessa on kaikkien etujen mukaista.¹⁰² Perustelu muistuttaa vain kovasti tapaa, jolla kansandemokratioissa perusteltiin kansan sivuuttamista ja vallan keskittämistä puolueen keskuskomitealle: marxismi-leninisin teorian perusteella puolue tiesi, mikä oli kansan objektiivinen etu. Hegelin hengessä se ymmärsi paremmin kuin kansa itse, mitä kansa tahtoo.¹⁰³

Toisaalta rakennesopeutusohjelmien ja muiden vastaavien epäsuosittujen "uudistusten" toteuttaminen köyhissä maissa ei onnistu ilman joidenkin vaikutusvaltaisten paikallisten ryhmien voimakasta tukea. Näiden eliittiryhmien edut ovat usein päinvastaiset kuin köyhien, ja näin käytännössä ulkopuoliset "ehdollistajat" asettuvat tukemaan niitä, jotka eivät missään tapauksessa halua köyhille valtaa. Yleensä nämä ryhmät vastustavat esimerkiksi maanjakouudistusta, joka on ollut köyhien liikkeiden keskeisiä vaatimuksia¹⁰⁴. Tällä ilmeisellä tosiasialla on kuitenkin taipumus kadota köyhyyskeskustelusta, koska Maailmanpankin luoma ja ylläpitämä tapa puhua köyhyydestä pyrkii epäpolitisomaan köyhyyden ja tekemään siitä teknisen ongelman¹⁰⁵.

"Rakennesopeuttajien" kanssa yhteistyössä toimivat eliitit ovat useimmiten eettisesti korruptoituneita: kuinka muuten niihin kuuluvat ihmiset olisivat valmiita pakottamaan maanmiehensä ja -naisensa vaaralliselle "talouseläkkeekuurille"? Tämä on yksi syy, miksi myös taloudellinen korruptio rehottaa niiden keskuudessaan. Esimerkiksi Intiassa yksi syy eliittien nopeaan globalisoitumiseen 1990-luvulla oli se, että ne olivat jo pitkään toimineet pimeän talouden alueella, mikä oli heikentänyt niiden jo horjuvaa solidaarisuutta tavallisia intialaisia kohtaan ja tunnesiteitä niihin ajatuksiin, joiden pohjalta itsenäinen Intia on rakentunut¹⁰⁶.

Korruptiota ja virkojen väärinkäyttöä kasvattavat myös kansainvälisten rahoituslaitosten sekä Länsi-Euroopan ja Pohjois-Amerikan hallitusten vaatima yksityistämispolitiikka. Yksityistämisessä yleiset ja yksityiset edut menevät sekaisin. Joudutaan tilanteeseen, jossa poliittinen valta ja vastuu ovat ihmisillä, jotka voivat käyttää asemaansa yksityisten taloudellisten intressiensä ajamiseen tai yksityistää valtiollisia organisaatioita itselleen. Sitä paitsi globalisaatiobisneksen läntisiä liikekumppaneita ei voi pitää hyvän hallintotavan esikuvina: ainakin keskeinen kumppani, Maailmanpankki, on itsekin varsin korruptoitunut.¹⁰⁷ Niinpä demokratian lisäksi myös hyvä hallintotapa kaikkooa yhä kauemmaksi.

Taloustyranria

Globalisoivan pääoman virroista ei useimmiten sitä paitsi päätetä valtiollisissa piireissä, jotka ainakin puheissa kannattavat demokratiaa ja hyvää hallintotapaa. Ne tehdään ylikansallisten yhtiöiden pääkonttoreissa. Yhtiöt ovat valmiit investoimaan myös lahjonnan suohon uponneisiin ja täysin epädemokraattisiin maihin, kunhan vain tiedossa on suuria voittoja. Äärimmäisestä korruptoituneisuudesta huolimatta länsimaiset ylikansalliset yhtiöt sijoittavat innokkaasti pääomaansa Afrikan kaivos- ja öljyteollisuuteen, josta ne tavallisesti saavat voittoa vuosittain lähes 30 prosenttia.¹⁰⁸ Usein yhtiöt itsekin harjoittavat lahjontaa esimerkiksi ostamalla poliitikkoja ja virkamiehiä sekä maksamalla paikalliselle poliisille¹⁰⁹. Itse asiassa, kuten George Soros on sanonut, "kansainväliset yhtiöt työskentelevät usein paljon mieluummin järjestystä ylläpitävissä ja hyvin organisoiduissa diktatuureissa ja muissa itsevaltaisissa järjestelmissä kuin aktiivisen kansalaisyhteiskunnan omaavissa, vähemmän kurinalaisissa demokratioissa"¹¹⁰.

Köyhät, jotka saavat työtä globalisaation mukanaan tuomissa kaivoksissa, öljykentillä ja tehtaissa, voivat ansaita jonkin verran aiempaa enemmän, mutta valtaulottuvuuden kannalta heidän köyhyytensä syvenee. Rikkaidenkin maiden tehtaissa ja toimistoissa työpaikkademokratia on hyvin

harvinaista – se ei yksinkertaisesti sovi kapitalistisen tuotannon peruskaavaan¹¹¹. Maailmanlaajuisen tuotantopyramidin pohjalla työntekijät menettävät itsenäisyytensä kokonaan.^x Ammattiyhdistysten ja toimivan terveysturvallisuus- ja työlainsäädännön puuttuessa rikkautemme tuottajat elävät työnjohtajien, kellojen ja koneiden tyranniassa. Heidän asemansa on usein itse asiassa huonompi kuin orjien¹¹².

Esimerkiksi El Salvadorin ja Guatemalan “vapailta” vientituotantovyöhykkeillä naistyöntekijät kertovat työnjohdon hyväksikäyttävän heitä seksuaalisesti. Toisaalta johtajat saattavat 12-tuntisen työpäivän jälkeen päättää, etteivät työntekijät ole vielä täyttäneet mahdollisia työnormeja. Puolen tunnin kuluttua heidän on aloitettava yövuoro, joka kestää kolmeen saakka. Tämän jälkeen nämä globalisaation onnekkaita hyödynsajat saavat nukkua muutaman tunnin tehtaalla, kunnes talouskasvun uusi päivä koittaa kello 6.30.¹¹³

Epädemokraattinen Pohjoinen

Vaalidemokratian vieminen läntisistä teollisuusmaista köyhien auttajaksi ontuu sikäläkin, että näissä maissa tavallisilla ihmisillä ja etenkin köyhillä on hyvin vähän valtaa. Muodollinen demokratia siellä merkitsee käytännössä vain sitä, että kansa saa kerran neljässä vuodessa valita, minkä eliittiryhmän vallan alla elää – vallan, joka on suurempi ja kattavampi kuin minkään aiemman kuninkaan tai keisarin. Tiedotusvallan keskittymisen ja kaupallistumisen takia kansa ei usein edes tiedä, mitä kukin näistä ryhmistä ajaa ja minkälaisista niiden politiikka on aiemmin ollut. Yhtiöt sekä niiden etu- ja peitejärjestöt harjoittavat propagandaa edistääkseen poliittisia päämääriään paljon tehokkaammin ja paljon laajemmalla mittakaavalla kuin Euroopan fasistivaltiot aikoinaan. Näistä syistä suurten yhtiöiden ja rikkaiden etujen ajaminen on nyky-yhteiskunnissa helppoa. Itse asiassa useimmissa rikkaissa maissa köyhien ja syrjäytettyjen asema on viime vuosikymmeninä huonontunut.¹¹⁴

Lisäksi läntisten demokratioiden perustuslakeja kirjoittaneiden ihmisten yhtenä tavoitteena on ollut tehdä köyhä enemmistö poliittisesti heikoksi. Esimerkiksi yksi Pohjois-Amerikan demokratian perustuslakia säätävän konventin jäsenistä, James Madison, kirjoitti vuonna 1787, että “maan pysyvä etu on estää uudistukset, ja valtiollisen järjestyksemme tulisi turvata se” luomalla pidäkkeitä ja vastavoimia, “jotka suojaavat äveriästä vähemmistöä enemmistöltä”.¹¹⁵

Sikäli kuin Pohjoisessa on demokratiaa kansan reaalisenä valtana, se on paljolti kiinni kansalais- ja poliittisista oikeuksista, jotka mahdollistavat riippumattomien kansalaisjärjestöjen ja kansanliikkeiden toiminnan. Mutta tätäkin vaikutuskanavaa ollaan työstämässä terrorismin pelolla luodussa edullisessa ilmapiirissä – ainakin “johtavassa läntisessä demokratiassa”^x.

Myöskään pyrkimys luoda valtioitakin epädemokraattisempia maailmanlaajuisia ja alueellisia instituutioita ei kerro Pohjoisen hallitusten demokraattisista taipumuksista. Näissä organisaatioissa jopa rikkaiden maiden keskiluokalla on suuria vaikeuksia saada äänensä kuuluviin, puhumattakaan siitä, että tällä äänellä olisi jotain vaikutusta. Esimerkiksi Euroopan unionin rakenteet, joihin kuuluvat voimakas komissio, suljetut ministerineuvostot ja heikko parlamentti, tekevät vaikuttamisen helpoksi ylikansallisten yhtiöiden “seurapalveluille”, kuten Euroopan teollisuusmiesten pyöreälle pöydälle eli ERT:lle, mutta erittäin vaikeaksi jopa varakkaille, asiantunteville ja ahkerille kansalaisjärjestöille¹¹⁶. Maailmankauppajärjestö, Kansainvälinen valuuttarahasto ja Maailmanpankki ovat vielä epädemokraattisempia¹¹⁷.

Demokraattisesta mielenlaadusta ei kerro myöskään se tapa, jolla länsivallat organisoivat Kosovon “korvikevaltion” vuoden 1999 “humanitaarisen” väliintulon jälkeen. Kosovon oikeusasiamiehen mukaan valtiota “ei ole organisoitu demokraattisten periaatteiden mukaan, eikä se toimi

ixVallitsevan globalisaation aiheuttamasta ammattiyhdistysoikeuksien heikkenemisestä ks. s. 15 edellä sekä seuraavassa.

xTerroristeja vastaan käytävän sodan taustasta ks. seuraavassa s. 23 ja viite 132.

laillisuusperiaatteiden mukaisesti eikä kunnioita tärkeitä kansainvälisiä ihmisoikeusnormeja. Näin ollen juuri se organisaatio, joka sodan jälkeen asetettiin takaamaan Kosovossa asuvien ihmisten perusoikeudet ja -vapaudet, on riistänyt heiltä nämä oikeudet ja vapaudet.”¹¹⁸.

6. Turvattomuus ja haavoittuvuus

Kriitikoiden – ja edellä esitetyn – mukaan vallitseva globalisaatio lisää ja pahentaa köyhyyttä monissa suhteissa. Koko tällä kielteisellä muutoksella on myös ajallinen ja sattumanvarainen ulottuvuus. Ei ole vain niin, että köyhyys kasvaa nyt, vaan myös todennäköisyys köyhyyden lisääntymiselle tulevaisuudessa voi kasvaa. Samalla ihmisten tulevaisuuden odotukset voivat muuttua synkemmiksi. Vaikeutuneessa tilanteessa myös ne, jotka tähän saakka ovat tulleet jotenkin toimeen, ovat todennäköisemmin vaarassa luisua äärimmäiseen köyhyyteen.

Taloudellinen turvattomuus

Kun rakennesopeutusohjelmat vähentävät mahdollisuuksia saada ruokaa ja rahatuloja, ihmiset alkavat kuluttaa säästöjään sekä myydä arvoesineitään ja muuta omaisuuttaan. Vaikka he näin selviytyvät hetkellisesti, tämä johtaa siihen, että seuraavassa luonnon tai ihmisen aiheuttamassa – globalisaation liittyvässä tai liittymättömässä – suuressa onnettomuudessa heillä ei ole mitään, mihin turvautua¹¹⁹. Kansanlääkinnän ja julkisen terveydenhoidon heikkenemisellä, jota nykyglobalisaatio edistää, ei välttämättä ole välitöntä vaikutusta köyhään perheeseen^{xi}. Kuitenkin se lisää todennäköisyyttä, että seuraavan kerran kun yksi perheenjäsenistä loukkaantuu tai sairastuu, perheen täytyy joko käyttää kaikki liikenevät tulonsa ja omaisuutensa hoitoon ja jopa hankkia lisätuloja nöyryyttävillä ja vaarallisilla keinoilla tai sitten luopua tästä jäsenestään työntekijänä ja palkanansaitsijana – ellei sitten kokonaan.

Paikallisyhteisöt voivat usein antaa turvaa riskeiltä: niissä toimivat keskinäisavun verkostot, ja kun yksi perhe joutuu onnettomuuteen, joukko paikkakuntalaisia voi yhdistää voimavaransa ja tarjota helpotusta hätää kärsiville. Hiukan modernimmissa olosuhteissa sosiaaliturvajärjestelmä voi joskus ajaa saman asian. Mutta rakennesopeutusohjelmat ja muut nykyglobalisaation ilmiöt imevät voimat sekä paikallisyhteisöiltä^{xii} että hyvinvointipalveluilta¹²⁰.

Kun köyhät tuottavat maailmanmarkkinoille tai työskentelevät ylikansallisten yhtiöiden alihankkijoilla tai tytäryhtiöissä, heihin kohdistuvat globaalin kapitalismin oikut ja riskit. Maataloustuotteen hinnan voimakas lasku voi viedä miljoonia viljelijöitä perikatoon, kun taas raaka-ainehintojen voimakas nousu voi tehdä tuhoisaa jälkeä miljoonien mikroyrittäjien keskuudessa.¹²¹ Vaikka ylikansallinen yhtiö voi vapaasti riistää köyhän maan työntekijöitä ja luontoa, mikään ei takaa yhtiön pysymistä siellä. Kun se löytää tuotantopaikan, jossa palkkojen, työntekijöiden oikeuksien ja työsuojelunormien taso on vielä alhaisempi, se voi vapaasti siirtyä maasta pois ja jättää työntekijät selviytymään ilman korvauksia vaurioitetun terveyden ja myrkytetyn ympäristön kanssa.¹²²

xiKs. s. 14 edellä.

xiiPaikallisyhteisöjen heikkenemisestä ja heikentämisestä seuraavassa luvussa.

Taloudellisen globalisaation yksi keskeinen osa on ollut maiden välisten rahavirtojen valtava kasvu. Yksi syy tähän on ollut rakennesopeutusohjelmien vaatima niin sanottu pääomataseen liberalisointi, mikä tarkoittaa niiden rajoitusten poistamista, joita on asetettu eri muodoissa olevan rahan siirtämiselle maasta toiseen. Tätä edistää myös Maailmankauppajärjestön Rahoituspalvelusopimus. Valtaosa kansainvälisistä rahasiirroista on lyhytaikaisia keinottelusijoituksia. Kysymys on rikkaiden ihmisten ja yhtiöiden pyrkimyksestä hyötyä korkojen sekä valuuttojen ja osakkeiden arvon pienen pienistä eroista nopeilla ostoilla ja myynneillä. Lakkaamaton rahan virtaus maasta sisään ja ulos luo epävakautta. Tämän seurauksia ovat jatkuvasti toistuvat talouskriisit eri puolilla maailmaa. Globalisoituneessa taloudessa ne yleensä kohdistuvat raskaimpina köyhiin ihmisiin.¹²³ Arvioidaan, että vuonna 1993 Indonesiassa eli 26 miljoonaa ihmistä äärimmäisessä köyhyydessä. Aasian vuosien 1997-99 talouskriisien jälkeen heidän lukumääränsä oli paisunut 130 miljoonaksi¹²⁴.

Kaikki tämä lisää turvattomuutta, ja erilaisissa riskitilanteissa köyhät ovat aiempaa haavoittuvampia. Maailmanpankin raportissa, joka perustuu vuonna 1999 tehtyyn kenttätyöhön 23 maassa ja jossa kuultiin yli 20 000 köyhää ihmistä, köyhät itse "kaikilla maantieteellisillä alueilla kertovat turvallisuuden vähenemisestä viimeisten kymmenen vuoden aikana"¹²⁵.

Sota ja globalisaatio

Yksi olennainen turvattomuutta aiheuttava lisätekijä on sota. Köyhät altistuvat sodan vaaroille suhteessa enemmän kuin muut ihmisryhmät. Rivisotilaita, jotka tulevat yhteiskunnan alimmilta portailta, kuolee sodissa muita useammin. Köyhillä on huonommat mahdollisuudet paeta pois sodan jaloista, ja jos he tässä onnistuvat, he päätyvät pakolaisleirien kurjuuteen.

Vallitseva globalisaatio edistää sotaa monella tavoin. Osion rauhantutkimuslaitoksen selvityksen mukaan Kansainvälisen valuuttarahaston maan asioihin puuttumisen ja kaikenlaisten aseellisten konfliktien välillä oli tilastollinen yhteys 1990-luvulla. Tutkimuksen mukaan ulkomainen velka – joka on monissa maissa vallitsevan globalisaation tulosta – ja sisällissodat olivat voimakkaasti kytköksissä toisiinsa.¹²⁶

Pakolla köyhissä maissa toteutettu rakennesopeutus ja muut talouden vyönkiristysohjelmat saavat aikaan laajaa turhautumista ja tyytymättömyyttä, minkä takia eliittien on vaikeaa jatkaa hallitsemista vanhoilla menetelmillä. Tässä tilanteessa sekä vallassa olevilla että valtaan pyrkivillä piireillä on taipumus turvautua etniseen projektioon perustuvaan politiikkaan: Kaikista taloudellisista ja yhteiskunnallisista ongelmista syytetään yhtä kotimaassa tai ulkomailla asuvaa etnistä ryhmää. Puolueen tai kuppikunnan kannattajat palkitaan antamalla heille vapaat kädet ryövätä kyseistä ryhmää. Tällainen poliittinen toiminta merkitsee tietenkin väkivaltaa ja sotia.¹²⁷

Globalisoidun talouden perustana oleva rakenteellinen väkivalta on yksi aseellisten konfliktien lähde. Äärimmäisen epäoikeudenmukainen tuotanto- ja jakelujärjestelmä johtaa luonnollisesti muutosvaatimuksiin kaikilla tasoilla. Näihin vaatimuksiin myöntyminen merkitsisi ylikansallisten yhtiöiden voittojen leikkaamista ja veisi mielen suurelta osalta köyhiin maihin suuntautuneilta investoinneilta. Niinpä tarvitaan poliisin ja sotilaiden väkivaltaa pelottelemaan ja tukahduttamaan niitä ryhmiä, liikkeitä ja hallituksia, jotka yrittävät oikaista epäoikeudenmukaisuuksia.

Tämä alkaa tehtaiden ja plantaasien tasolta. Poliisia, puolisoitilallisia joukkoja ja armeijaa käytetään laajalti tukahduttamaan työläisten aktiivista toimintaa¹²⁸. Esimerkiksi indonesialaisessa Sung Hwan tehtaassa, joka tuotti vuonna 1992 kenkiä Nikelle, työläiset vaativat lain edellyttämää minimipalkkaa kaikille työntekijöille sekä vapaita ja rehellisiä vaaleja liiton toimitsijoiden valitsemiseksi. Kun tehtaan johto ei suostunut vaatimukseen, ryhdyttiin lakkoon. Armeijan joukot tulivat paikalle ja murskasivat lakon. Kaikki riippumattomat ay-aktivistit erotettiin, ja paikallinen poliisi ja armeija pelottelivat heitä.¹²⁹

Joskus tyytymättömyys yhtiöjohtoiseen globalisaatioon johtaa kokonaisen alueen laajuiseen kapinaan – kuten Meksikon Chiapasissa vuonna 1993. Maan armeija lähtee kukistamaan kapinaa ja

seurauksena on sisällissota. Pian saapuu ulkomailta sotilasapua – yleensä USA:sta. Jos taas kansanliike menestyy ja “yhtiöepäystävällinen” hallitus nousee valtaan, jokin valtio – tai “kansainvälinen yhteisö” – joka suojelee “yhtiökansalaisten” turvallisuutta ja oikeutta, yrittää salaista tai avointa, välillistä tai suoraa sotilaallista väliintuloa.¹³⁰ Toisen maailmansodan jälkeen USA on puuttunut sotilaallisesti muiden maiden asioihin 60 kertaa, eikä globalisaatio ole suinkaan hiljentänyt sen tahtia¹³¹. Päinvastoin vuoden 2001 syyskuun 11. päivän jälkeen näyttää siltä, että saamme lisää sotilaallisia väliintuloja taistelussa terroristeja vastaan – jotka otaksuttavasti löytyvät jostain syystä aina sieltä, missä yhtiöiden ja suurvaltojen edut ovat vaarassa¹³².

Turvallinen globalisaatio?

Mutta mitä nykyisen globalisaation kannattajat sanovat turvallisuudesta? Toisin kuin köyhyyden muiden ulottuvuuksien osalta, tuskin kukaan väittää, että globalisaatio on hyväksi köyhien turvallisuudelle. Yleensä kaikkein innokkaimmat globalisoijat vaikenevat köyhyyden tästä ulottuvuudesta. Jopa Maailmanpankki toteaa köyhyysraportissaan: “Köyhät ihmiset elävät tällaisten riskien keskellä, ja nykyiset kaupan, teknologian ja ilmaston muutokset voivat hyvinkin lisätä jokapäiväisen elämän riskejä.”¹³³ Kiistojen puuttuminen johtuu myös turvattomuuden ja haavoittuvuuden mittaamisen ylivoimaisista vaikeuksista ja tästä aiheutuvasta sellaisten sopivien numerosarjojen puutteesta, jotka todistaisivat halutun yhteyden¹³⁴.

Sodat ja niiden aiheuttama turvattomuus ovat kuitenkin kiistanalaisempia kysymyksiä. Monille kannattajilleen nykyglobalisaatio on rauhan sanansaattaja. Toisaalta myös useat globalisoijat ovat kannanotoissaan yhdistäneet aseelliset konfliktit vallitsevaan globalisaatioon. Esimerkiksi Maailmanpankin tutkija Paul Collier havaitsi, että vuosina 1965–99 “sisällissodan riski on systemaattisesti ollut yhteydessä muutamiin talouden piirteisiin, kuten riippuvuuteen perushyödykkeiden viennistä ja alhaiseen kansantuotteeseen”¹³⁵. Kriitikoiden mukaan nämä ovat juuri niitä piirteitä, joita vallitseva globalisaatio ja Maailmanpankki käytännössä joko edistävät tai ylläpitävät.

New York Timesin vaikutusvaltainen kolumnisti Thomas Friedman on innokas globalisoija ja kuvaa itseään “ääriyhdentäjäksi”. Kuitenkin hän kirjoittaa, että “markkinoiden näkymätön käsi ei voi koskaan toimia ilman näkymätöntä nyrkkiä – McDonald’s ei voi kukoistaa ilman McDonnell Douglasia, F-15-hävittäjien valmistajaa. Ja sen näkymättömän nyrkin nimi, joka pitää maailman turvallisena piilaakson teknologioille, on USA:n armeija, ilmavoimat, laivasto ja merijalkaväki.”¹³⁶

Myöskään USA:n avaruusjoukko-osasto, joka on vuonna 1985 perustettu osa maan sotakoneistoa, ei ole globalisaation vastustaja. Kuitenkin se perustelee asevarustelua avaruudessa sillä, että “maailmantalouden globalisaatio jatkuu, mikä merkitsee rikkaiden ja köyhien välisen kuilun kasvamista”. Ilmeisesti siksi tarvitaan avaruussotajoukkoja, jotka laseraseillaan “hallitsevat sotilaallisten operaatioiden avaruusulottuvuutta ja suojelevat näin USA:n kansallisia etuja ja investointeja”. “Globaali kosketus vihollisiin merkitsee maailmanlaajuisia valvontaa ja avaruuteen perustuvaa globaalia täsmäiskukykyä.”¹³⁷

Monet uskovat kaikesta huolimatta, että vallitseva globalisaatio on hyväksi myös tässä suhteessa. Esimerkiksi USA:n keskuspankin Denverin ja Kansas Cityn konttorin entisen puheenjohtajan Barbara Groganin mukaan kapitalismi saa aikaan maailman rauhan globalisaation avulla¹³⁸. Hosein yliopiston tutkimuslaitoksen johtajan Hisato Kobayashin mukaan “globalisaation käsite saa aikaan ikuisen maailmanlaajuisen rauhan”¹³⁹. Vuonna 1996 Uudessa Seelannissa pitämässään puheessa silloinen Maailmankauppajärjestön pääjohtaja Renato Ruggiero sanoi, että maailman maat ovat ankaran valinnan edessä: globalisaatio vai sota¹⁴⁰. Erik Gartzke ja Quan Li tulevat siihen johtopäätökseen, että globalisaatio “voi vähentää kansainvälisten konfliktien esiintymistä”¹⁴¹.

Niillä, jotka ajattelevat tähän tapaan, vaikuttaa olevan liian kapea käsitys aseellisista konflikteista. Vallitseva globalisaatio voi todellakin vähentää tietyn tyyppisten, valtioidenvälisten sotien todennäköisyyttä – sellaisten, jotka ovat olleet tavallisia uuden ajan Euroopan historiassa¹⁴². Samalla globalisaatio voi kuitenkin edistää sisällissotia ja “imperialistisia kurinpitosotia”, jotka ovat tuttuja muiden maanosien historiasta¹⁴³.

Syy, miksi monet globalisaation tarkkailijat eivät kiinnitä huomiota näihin sotiin, voi juontaa juurensa kehitysideologiasta, joka on tarttunut lujasti toisen maailmansodan jälkeiseen yhteiskunnalliseen ajatteluun. Etelän köyhyys ja kurjuus selitetään sillä, että se on aikaisemmassa kehitysvaiheessa kuin Pohjoinen¹⁴⁴. Tätä ajattelumallia on helppo soveltaa sotiin. Etelän sotien syynä on toisiin etnisiin ryhmiin kohdistuva viha ja muut sisäiset tekijät, eikä niillä ole mitään tekemistä Pohjoisen harjoittaman politiikan kanssa. Siksi tarkasteltaessa Pohjoisen edistämisen globalisaation seurauksia voimme unohtaa Etelän sodat.

Entinen USA:n ulkoministeriön politiikan suunnittelija Francis Fukuyama on vienyt kehitysajattelun äärimmäisyyteen. Tämä suosittu filosofi ja valtio-oppinut väittää, että Pohjois-Amerikka ja Eurooppa ovat jo historian tuolla puolen, koska ne ovat saavuttaneet historian päätepisteen: liberaalin demokratian. Ne ovat sotia synnyttävän ajattelu- ja toimintatavan ulkopuolella, koska näiden maiden sisällä tai välillä ei ole enää ideologisia ristiriitoja. Yllykkeet sotiin tulevat pääosin köyhistä maista, koska ne kamppailevat vielä historian vankeina.¹⁴⁵

7. Sosiokulttuurinen köyhyys

Käsiteltäessä globalisaation vaikutusta köyhyyteen sosiokulttuurinen ulottuvuus mainitaan harvoin. Kukaan ei yritä osoittaa globalisaation vähentävän tämän tyyppistä köyhyyttä. Yleisenä käsitteenä sosiokulttuurinen köyhyys unohdetaan yleensä kokonaan. Tätä ulottuvuutta kuitenkin sivutaan käsiteltäessä koulutusta.

Koulutustilastot

Esimerkiksi Johan Norbergin yksi perustelu globalisaation puolesta on se, että vuosina 1960–1995 “koulua käyvien lasten osuus kasvoi 80 prosentilla” ja lukutaidottomien aikuisten osuus laski “kehitysmaissa vuoden 1950 70 prosentista nykyiseen 25–30 prosenttiin”¹⁴⁶. YK:n kehitysohjelma UNDP käyttää aikuisten lukutaidottomuutta yhtenä köyhyysmittareistaan ja kertoo sen laskeneen kehitysmaissa vuosina 1990–1997 31 prosentista 27 prosenttiin¹⁴⁷.

Samalla tavoin kuin edellä taloudellisen kasvun ja terveyden kohdalla voidaan globalisaation kahden vuosikymmenen (1980–2000) koulunkäynnin ja lukutaitoisuuden muutosnopeutta verrata edellisten kahden vuosikymmenen nopeuteen. Tällöin tilanne ei näytä niin hyvältä kuin monet globalisoijat toivoisivat sen näyttävän. Koulutuksen paraneminen vuosina 1980–2000 niissä maissa, jotka olivat tietyllä tasolla vuonna 1980, oli yleisesti ottaen hitaampaa kuin vuosina 1960–80 maissa, jotka olivat samalla tasolla vuonna 1960. Kolmessa viidestä maaryhmästä lukutaidottomuus väheni globalisaation aikakaudella hitaammin kuin aikaisemmin. Tällä aikakaudella myös ala-asteen koulujen oppilasluku kasvoi verkkaisempaa tahtia kaikissa maaryhmissä paitsi keskimmaisessä, jossa tilanne parani samaa vauhtia kuin aiemmin.¹⁴⁸

Koulutustilastojen luotettavuus ja asianmukaisuus voivat sitä paitsi olla kyseenalaisia¹⁴⁹. Esimerkiksi Intiassa monet koulut ovat lohduttoman huonoja ja oppilaiden suoritusaste äärimmäisen alhainen. Jotkin koulut ovat vain nimellisesti olemassa. Kirjoitustaito merkitsee usein vain sitä, että

osaa kirjoittaa oman nimensä.¹⁵⁰

Yleistilanne

Heikko koulutus on silti vain yksi sosiokulttuurisen köyhyyden puolista. Vaikka lukutaitoisuus ja koulunkäynti lisääntyisivät globalisaation seurauksena, kuten Norberg väittää, se ei välttämättä merkitsisi, että sosiokulttuurinen köyhyys kokonaisuudessaan vähenisi. Kuten mainitsin luvussa 3, OECD määrittelee sosiokulttuurisen köyhyyden kykenemättömyydeksi "osallistua yhteisön toimintaan sen arvostettuna jäsenenä". Kysymys on siis yksilön ja yhteisön tai ryhmän ja sitä suuremman yhteisön välisestä suhteesta.

Tilannetta monimutkaistaa se, että jokainen ihminen kuuluu useisiin yhteisöihin, jotka ovat kokonaan tai osittain sisäkkäisiä. Karkeasti ottaen "perinteisemmissä" ja "eteläisemmissä" olosuhteissa ihminen kuuluu perheeseen, paikallisyhteisöön, sukupuolen, naapuruuden, ammatin ja sosioekonomisen aseman määrittämään paikallisyhteisön osayhteisöön, etniseen ja kielelliseen ryhmään, uskontokuntaan ja ihmiskuntaan. Samalla tavoin "modernimmissä" ja "pohjoisimmissä" olosuhteissa ihminen kuuluu työpaikan, koulun tai jonkin laitoksen yhteisöön, useisiin vapaa-ajan yhteisöihin, joista yksi mahdollisesti on perhe, kaupunkimaisen asutuksen kasaamaan sekä kansakuntaan, joissa kaikissa on sukupuolen, etnisyyden, ammatin ja sosioekonomisen aseman määrittämiä osayhteisöjä. Lisäksi hän kuuluu yhteiskunnalliseen luokkaan ja globaaliin yhteisöön.

Jotkin näistä yhteisöistä ovat reaalisia siinä mielessä, että niiden jäsenet tapaavat tai ovat muulla tavoin kanssakäymisissä toistensa kanssa säännöllisesti. Toiset yhteisöt sen sijaan ovat niin sanotusti kuvitteellisia eli jäseniä yhdistää vain yhteinen identiteetti eivätkä he koskaan tapaa valtaosaa muista jäsenistä tai ole muulla tavoin yhteydessä heihin¹⁵¹. Kuinka vallitseva globalisaatio muuttaa tätä yhteisöjen järjestelmää suhteessa sosiokulttuuriseen köyhyteen? Yleisesti ottaen se heikentää paikallisia ja sosioekonomisia reaaliyhteisöjä ja vahvistaa joitakin suuria kuvitteellisia yhteisöjä. Osa tästä muutoksesta on uusliberaalisti maustettua jatkoa aiemmille kehityskuluille. Osa taas on sellaista, joka on nimenomaan ominaista nykyglobalisaatiolle.

Maan omien tai globaalien organisaatioiden toteuttamat kaupalliset hakkuut, kaivostoiminta, öljynporaus, patojen ja teiden rakentaminen, teollinen kalastus, suuren mittakaavan plantaasiviljely, turistiteollisuus ja monet muut "kehitysprojektit" kovertavat tyhjäksi paikallisyhteisöjen resurssipohjaa¹⁵². Elämiseen tarvittavien voimavarojen riisto on vielä perusteellisempaa köyhien osayhteisöjen kohdalla, koska ne saavat toimeentulonsa yhteismaista tai muista yhteisöllisesti hallituista resursseista^{xiii}, jotka joutuvat ensimmäisinä raivaustraktorien alle.

Joskus palkkatyö auttaa köyhiä perheitä, mutta miesten menettäessä työpaikkansa rakennesopeutuksen tai muiden globalisaatioilmiöiden takia naisten tai jopa lasten on etsiydyttävä mihin tahansa pienipalkkaiseen raadantaan. Tämä heikentää köyhiä perheitä ja yhteisöjä entisestään.^{xiv}

Paikalliset ja köyhien osayhteisöt liitetään globaaliin talouteen. Tällöin käsityöläisten ja pienviljelijöiden tuotteiden hinnat putoavat maailmanmarkkinoiden tasolle, joka on usein alhainen vain tukiaisten takia, joita rikkaat maat maksavat omille tuottajilleen tai omalle viennilleen. Samanaikaisesti raaka-aineiden sekä viljelijän tarvitsemien tuotantopanosten hinnat voivat nousta, koska köyhät maat pakotetaan tai yllytetään lopettamaan tukiaiset tai koska muissa maissa on rikkaampia ja paremmin maksavia asiakkaita^{xv}. Tämä kaikki johtaa pientuottajan kannalta

xiiiYhteismaista ja muista yhteisalueista ks. seuraava luku.

xivKs. s. 5 edellä.

xvKs. s. 21 ja edellä viitteessä 121 mainitut lähteet.

mahdottomaan tilanteeseen.¹⁵³ Sitä, että näin luotu köyhyys merkitsee myös sosiokulttuurista kurjuutta, heijastavat viimeaikaiset itsemurha-aallot Intian viljelijöiden keskuudessa¹⁵⁴.

Kun oman alueen ansiomahdollisuudet ehtyvät, suuri osa miehistä ja nuorista naisista muuttaa kaupunkeihin, muille alueille ja myös ulkomaille etsimään työtä. Jo tämä "verenvuoto" heikentää paikallisia kulttuureja, muttei siinä kaikki: globaali massakulttuuri tunkeutuu joka puolelle ja iskostaa ihmisiin kaupallisesti hyödynnettävissä olevia valintataipumuksia ja heikentää näin yhteisöjen omaa arvojärjestelmää sekä niiden sisäistä solidaarisuutta.

Edellä mainitussa Maailmanpankin rahoittamassa laajassa kenttätutkimuksessa havaittiin selvästi paikallisyhteisöjen heikkeneminen. Tutkimukseen osallistuneet köyhät olivat yleisesti sitä mieltä, että yhteenkuuluvuus yhteisöjen sisällä oli heikentynyt viime vuosikymmeninä. He liittivät "tämän suuntauksen taloudellisten vaikeuksien lisääntymiseen".¹⁵⁵

Mitä seuraa kaikesta tästä lamaannuttamisesta, joka kohdistuu paikallisiin ja köyhien yhteisöihin? Kun köyhien osayhteisö ei toimi kunnolla, se ei voi juurikaan tukea jäseniään psykologisesti ja henkisesti¹⁵⁶. Toisaalta sikäli kuin yhteisö tähän kykenee, se ei välttämättä enää ole tärkeää, koska ihmiset jo etsivät arvostusta muista yhteisöistä. Paikallisyhteisö kokonaisuudessaan voisi auttaa, mutta sille on käymässä samoin kuin köyhien osayhteisölle. Sitä paitsi juuri köyhien on muuttuneessa tilanteessa vaikea "osallistua (paikallis)yhteisön toimintaan sen arvostettuina jäsenenä": köyhien tuoma panos on entistä pienempi ja sitä arvostetaan entistä vähemmän.

Suurimmalle osalle rikkaista ja monille keskituloisille paikallisyhteisöjen heikkeneminen ei ole suuri ongelma. He samaistuvat entistä enemmän kansakunnan ja maapallon laajuisiin kuvitteellisiin yhteisöihin. Työskentelemällä ammattilaisina tai ostamalla statustavaroita he voivat tuntea olevansa kansakunnan tai globaalin yhteisön arvostettuja jäseniä.

Köyhälle tilanne on täysin erilainen. Kansallisessa ja globaalissa kuvitteellisessa yhteisössä heitä ei arvosteta ollenkaan – päinvastoin heitä usein vihataan laiskoina työttöminä, likaisina kerjäläisinä, paikkoja pilaavina irtolaisina, vastuuttomina taudinkantajina tai luontoa tuhoavana liikaväestönä.¹⁵⁷

Globalisaatio altistaa enenevässä määrin myös köyhät merkitysten kaupalliselle tuotannolle. Mainokset ja viihde liittyvät tuotteisiin yhteiskunnallisen aseman, menestyksen ja arvostuksen merkityksiä. Köyhä ei voi ostaa juuri mitään näistä tuotteista eikä siten voi kokea edes katoavaa tunnetta kuulumisesta johonkin kuluttajaryhmään sen arvostettuna jäsenenä.¹⁵⁸ Ja mitä useammin hän ostaa jonkin näistä tuotteista lievittääkseen sosiokulttuurista köyhyytään edes hiukan, sitä syvemmälle aineelliseen köyhyyteen hän vaipuu.

Sosiokulttuurisen köyhyden paheneminen ei ole vain vähäinen lisä yleiseen kurjuuteen edes niilläkään, jotka ovat köyhiä kaikilla muilla ulottuvuuksilla. Maailmanpankin rahoittamasta tutkimuksesta, johon osallistui 40 000 köyhää 50 maasta, selviää, että "köyhät arvostavat äärimmäisen paljon yhteiskunnallisen solidaarisuuden ylläpitämistä"¹⁵⁹. Häpeä ja nöyryytykset ovat olennainen osa köyhien kärsimyksiä¹⁶⁰.

Radikaalit monopolit

Globalisoituvassa maailmassa köyhien äärimmäisen turhauttavat kokemukset eivät pääty tähän. Modernisaatio ja kehitys ovat luoneet yhteiskunnan monille aloille niin sanottuja radikaaleja monopoleja. Normaali monopoli tarkoittaa sitä, että yksi tuotemerkki hallitsee jonkin tuotteen markkinoita – esimerkiksi Coca-Cola hallitsee joidenkin maiden virvoitusjuomamarkkinoita. Radikaali monopoli merkitsee sitä, että tuote- tai instituutiotyyppi "hallitsee täysin jonkin pakottavan tarpeen tyydytystä"¹⁶¹. Esimerkkinä tästä on auto liikennevälineenä monissa Pohjois-Amerikan kaupungeissa.

Toisen maailmansodan jälkeisinä kehityksen vuosikymmeninä Euroopasta peräisin olevat tuotteet ja instituutiot ovat saavuttaneet radikaalin monopolin yhä laajemmalla maantieteellisellä alueella. Globaali joukkotiedotus on syventänyt radikaalia monopolisointia tekemällä yhä yleisemmäksi ajatuksen, että ainoa keino tyydyttää tarpeita on kaupallisesti tuotettujen tavaroiden ja palvelujen

kirjo¹⁶².

Tässä ajatuksessa piilee kuitenkin se suuri ongelma, että modernit radikaalit monopolit eivät voi koskaan tyydyttää kaikkien ihmisten tarpeita ja siksi luovat uusia köyhyyden muotoja. Tilanne on ollut pitkään tämä erityisesti köyhissä maissa, mutta globalisaatio ja sen mukanaan tuoma valtiollisiin palveluihin kohdistuva yksityistämishyökkäys tekee tilanteen entistä pahemmaksi: kun valtiollinen radikaali monopoli yksityistetään, se sulkee ulkopuolelleen entistä enemmän köyhiä.

Yksi esimerkki on länsimaistyyppisten sairaaloiden, terveyskeskusten yms. radikaali monopoli terveydenhoidon alalla, mikä on yksi syy lukemattomien köyhien ihmisten huonoon terveyteen^{163, xvi}. Toinen tärkeä tapaus on koulujärjestelmän radikaali monopoli oppimisen suhteen.

Koulunkäyntitilastot, joihin viitattiin edellä, on tulkittava tätä taustaa vasten. Tietenkin lasten on opittava monia asioita, mutta monopolin aina vain laajetessa yhä useampi käy koulua. Koska köyhien lasten koulut toimivat yleensä huonosti, enemmistö heistä oppii hyvin vähän hyödyllistä, mutta yhden asian he oppivat varmasti: oman todennetun huonoutensa – aikuisena he eivät voi “osallistua yhteisön toimintaan sen arvostettuna jäsenenä”.¹⁶⁴

Kun paikalliskulttuurin ja -yhteisön arvo on viety eikä ihmisellä ole mitään mahdollisuuksia virallisissa kansallisissa ja globaaleissa kuvitteellisissa yhteisöissä, hän saattaa alkaa etsiä arvostusta muualta. Varsinkin sosiokulttuurisesti köyhtyneet nuoret miehet ovat helppo saalis vallanhimoisille johtajille, jotka tarvitsevat seuraajia. Nämä valtapyrkyrit luovat uuden kuvitteellisen yhteisönsä väärinkäyttämällä yleisiä poliittisia ja uskonnollisia symboleja, merkityksiä ja kielellisiä ilmaisuja. Näin luodut fundamentalistiset ryhmät ja lahkot antavat ainakin hetken mahdollisuuden osallistua yhteisön toimintaan sen arvostettuna jäsenenä. Sitä paitsi näissä väkivaltaisissa ryhmissä^{xvii} jotkut köyhät voivat ajoittain lievittää aineellista puutettaan ryöstöjen ja sodankäynnin avulla.¹⁶⁵

8. Köyhyys, rikkaus ja yhteisvauraus¹⁶⁶

Suurin osa ponnisteluista, joiden julkilausuttu tarkoitus on köyhyyden vähentäminen tai “poisjuuriminen”, keskittyy köyhien tulojen nostamiseen. Kaiken edellä esitetyn valossa tämä on monin tavoin ongelmallista. Ensinnäkin, kun tulojen nostaminen tapahtuu osana taloudellisen kasvun, yhteiskunnan modernisoinnin ja globalisoinnin merkitsemiä suuria rakenteellisia muutoksia, ihmisten elämiseen tarvitsema rahamäärä kasvaa^{xviii}. Vaikka köyhien tulot selvästi kasvaisivat, he eivät usein pysty enää pitämään niillä nälkää loitolla.

Toiseksi on olennaista tarkastella, mitä tapahtuu samanaikaisesti köyhyyden muille ulottuvuuksille. Tulojen nousu voi olla seurausta siitä, että työskennellään “vapaalla” talousvyöhykkeellä epäinhimillisissä ja erittäin vaarallisissa olosuhteissa. Tämä merkitsee köyhtymistä sekä terveyden että vallan suhteen^{xix}. Koska tämän talousmullistuksen seurauksena köyhän toimeentulo on entistä

xviKs. s. 14 edellä ja tuolla sivulla olevat viittaukset lähteisiin, joiden mukaan sekä länsimaiset että perinteiset terveydenhoitojärjestelmät ovat heikkenemässä.

xviiKs. s. 23 edellä.

xviiiKs. s. 10 edellä.

xixKs. luvut 4 ja 5 edellä.

enemmän riippuvainen tehtaan johtajan, ylikansallisen yhtiön ja maailmanlaajuisen talousjärjestelmän oikuista, köyhyys kasvaa myös turvallisuuden osalta^{xx}.

Globaalin kulutuskulttuurin yksilökeskeinen henki, paikallisen tiedon ja paikallisten elinkeinojen merkitystä vähentävät rakennemuutokset sekä työssäkäynti kaukana kotoa johtavat paikallisyhteisöjen rapautumiseen. Menetystä yritetään paikata suuren kaupungin, kansallisvaltion tai globaalin kulttuurin tarjoamilla kuvitteellisilla yhteisöillä. Näissä ihmismielen luomuksissa köyhä on väistämättä vielä enemmän syrjäytynyt kuin kylissä tai vakiintuneissa kaupunginosayhteisöissä.^{xxi}

Kuninkaallisen rikkaat

Nykyglobalisaation puitteissa pyrkimykset juuria köyhyys pois tuloja lisäämällä voivat siis itse asiassa lisätä köyhyyttä sen kaikilla ulottuvuuksilla. Johtopäätös tuntunee useimmista lukijoista yllättävältä ja epäuskottavalta. Tämä saattaa johtua rikkauten analysoinnin puuttumisesta useimmista köyhyystarkasteluista. Ehkä on niin, että vallitseva rikkauten käsite on sellainen, että se käsitteellistää köyhyden väärällä tavalla ja tekee vaikeaksi löytää realistisia teitä ulos kurjuudesta.

Rikkauten ymmärtämisen jäljille voi johtaa eurooppalaisten kielten *rikas*- ja *köyhä*-sanojen etymologia. Perinteisesti köyhien vastakohta Euroopassa olivat mahtavat tai valtaapitävät, eivät rikkaat¹⁶⁷. Toisaalta englannin *rich*, ranskan *riche*, saksan *reich*, ruotsin *rik* (josta suomen *rikas*) ja venäjän *bogatyj* (josta suomen *pohatta*) viittaavat kaikki alkuperäisessä tai nykyisessä rinnakkaismerkityksessään valtaan, venäjän sana jopa jumalankaltaisuuteen. Englannin *rich* ja vastaavat sanat muissa eurooppalaisissa kielissä ovat johdettavissa latinan sanasta *rex* eli kuningas. Alun perin olla rikas siis merkitsi, että ihmisellä oli sellaista valtaa, jota kuninkailla on – valtaa yli muiden ihmisten eli herruutta. Tällaista valtaa ei voi olla kaikilla: ihmisellä on sitä vain, jos on muita ihmisiä, joilla sitä ei ole.¹⁶⁸

Tämä "sanahistoria" viittaa siihen, että aiemmin valta oli selvästi ensisijainen asia: se merkitsi kykyä käskeä toisia, jotka tuottivat käskijälle aineellista rikkautta. Nykyisin asia näyttää sen sijaan olevan toisin päin: aineellinen rikkaus tuottaa kyvyn käyttää hyväksi toisten työvoimaa. Kuitenkin tarkkaan analysoitaessa modernissakin yhteiskunnassa valta tulee ensin. Valta on vain aikaisempaa enemmän rakenteellista ja siksi näkymätöntä: se, että raha panee köyhät tekemään hikihatussa töitä rikkaiden puolesta johtuu historiallisesti ja rakenteellisesti siitä, ettei heillä ole muita mahdollisuuksia tulla toimeen. Rikkaus on siis olemukseltaan edelleen valtakäsite, ja rikkaita on vain jos on köyhiä. Äkipäätänsä tällainen väite vaikuttanee oudolta, mutta jos tutkimme tarkemmin historiaa ja köyhien maiden nykypäivää, ajatus voi alkaa tuntua uskottavammalta.

Yhteismaiden aitaaminen

Ympäri maailmaa köyhät ovat saaneet elantonsa yhteismaista ja muista yhteisöllisesti hyödynnetyistä resursseista, joita paikallisyhteisöt ovat hallinneet. He ovat menettäneet itsenäisen toimeentulonsa valtakamppailussa, jossa yhteisalueet on yksityistetty tai tuhottu. Tässä prosessissa pienviljelijät on ajettu niin ahtaalle, että he ovat myyneet maansa. Rikkaista riippumatonta toimeentuloa tukevat yhteisölliset ja kulttuuriset rakenteet sekä teknologiset käytännöt on tuhottu.¹⁶⁹

Tämä kehityskulku alkoi jo feodalismien ja muiden esikapitalististen valtajärjestelmien aikana. Esimerkiksi Ranskassa feodaaliherrat tuhosivat talonpoikien tuulimyllyjä ja kielsivät käsimyllyjen käytön, koska ihmisiä oli helpompi hallita ja verottaa pakottamalla heidät käyttämään aateliston

xxKs. luku 6 edellä.

xxiKs. edellinen luku.

omistamia vesimyllyjä¹⁷⁰. Englannissa laadittiin jo vuonna 1235 ensimmäinen yhteismaiden aitaamisen oikeuttava säädös, Mertontin laki¹⁷¹.

Kuitenkin vasta kapitalismin nousun myötä yhteismaiden anastuksesta tuli hallitseva historiallinen ilmiö. 1400-luvulta 1800-luvulle ulottuneena ajanjaksona suurin osa Britannian yhteismaista yksityistettiin ja suurin osa talonpojista menetti maansa. Vuonna 1876 Englannissa ja Walesissa 0,6 % väestöstä omisti 98,5 % maatalousmaasta.¹⁷²

Joidenkin entisten pienviljelijöiden oli mahdollista saada elantonsa käsityöläisinä. Heidän työssään vaadittut taidot ja suullisena perinteenä siirtyneet ja kehittyneet tiedot muodostivat myös eräänlaisen yhteisalueen: paikallisyhteisö sääтели niiden oppimista ja hankintaa, eikä köyhien perheiden lapsilla ollut erityisiä esteitä niiden omaksumiselle. Suhteellisen riippumattomat käsityöläiset ja heidän muodostamansa yhteisöt saattoivat myös itse päättää aikansa jakamisesta toisaalta rahan ansaitsemiseen tarkoitettujen tuotteiden valmistukseen, toisaalta omaan käyttöön tarkoitettujen tarve-esineiden, ruoan ja palvelujen tuottamiseen. Siksi he yleensä kykenivät torjumaan täydellisen kurjistumisen.¹⁷³

Mutta kapitalistisen mullistuksen seuraavissa vaiheissa tämäkin yhteisalue "aidattiin". Tehdasjärjestelmä ja uudentyypiset koneet tuhosivat kansan omien taitojen ja tietojen arvon elannon perustana. Ensinnäkin koneet ja tehtaot tekivät valtavat joukot käsityöläisiä tarpeettomiksi johtavissa teollisuusmaissa sekä etenkin niissä maissa, joihin näiden halvennettuja tuotteita vietiin. Seurasi nälänhätii ja sanoin kuvaamattomia kärsimyksiä.¹⁷⁴

Toiseksi ne käsityöläismiehet, -naiset ja -lapset, jotka pääsivät tai joutuivat töihin tehtaisiin, eivät enää voineet päättää ajankäytöstään ja saattoivat käyttää vain pientä osaa taidoistaan ja tiedoistaan. Itse asiassa ensimmäisten tehtaiden näennäisen tehokkuuden salaisuus oli käsityöläisten ajan lähes täydellinen omiminen – eivät koneet eikä sarjatyö¹⁷⁵.

Poliittinen teknologia

Kaikesta huolimatta taidot, joita yhä edelleen tarvittiin ja jotka ihminen saattoi omaksua vain ajan myötä, takasivat tehdaslaitostetulle käsityöläiselle pienen mahdollisuuden itsenäisyyteen: taitojensa takia heitä ei voinut käsitellä koska tahansa poisheitettävänä roskajoukkona. Poliittisesti suuntautunut tekninen kehitys hävitti kuitenkin pian tämän pienen vapauden saarekkeen. Kerran toisensa jälkeen valittiin juuri sellaiset koneet ja teknologiat, jotka vaativat mahdollisimman vähän taitoja siitakin huolimatta, että tämä teknisen muutoksen suunta usein heikensi tuotteiden laatua.¹⁷⁶

Esimerkiksi kutoja James Hargreavesin keksimä kuuluisa Kehruu-Jenny ei koskaan yleistynyt, sillä se toimi vain ammattitaitoisen kutojan valvonnassa. Sen sijaan rahanahneen parturin Richard Arkwrightin samoihin aikoihin kehittämä, aivan eri periaatteella toimiva kehruukone levisi nopeasti: se teki ihmisten taidot tarpeettomiksi.¹⁷⁷

Vähän tuoreempi esimerkki on USA:n konepajateollisuuden automatisointi 1950- ja 60-luvuilla. Tarjolla oli kaksi periaatteessa erilaista menetelmää: toisessa ammattitaitoinen työntekijä ohjelmoi koneen samalla kun teki "käsin" sarjan ensimmäistä kappaletta, toisessa taas koneella oli reikänauhalla tai muussa muodossa muistissa joitakin standardiliikesarjoja, joita sovellettiin jatkuvasti. Teollisuuden johto valitsi jälkimmäisen menetelmän, niin sanotun numeerisen kontrollin, koska sillä varustettuja työstökoneita pystyivät käyttämään "apinatkin". Tosin automatisointi ei varsinkaan alussa onnistunut suunnitelmien mukaan, ja tuotteiden laatu heikkeni. Menetelmää ei kuitenkaan muutettu, koska tärkeintä oli heikentää työntekijöiden ammattitaitoon pohjautuvaa valtaa työpaikoilla.¹⁷⁸

Numeeriseen kontrolliin perustuva automaatio vauhditti osaltaan tietokoneiden ja niiden ohjelmien kehitystä. 1960-luvun lopulta lähtien tietokoneiden ohjelmointi alkoi olla taito, jota suuri joukko teollisuusmaiden ihmisiä hallitsi jossain määrin. Nämä myöhempien aikojen käsityöläiset

saattoivat panna tietokoneet suorittamaan tuhansia erilaisia tehtäviä ammatissaan, harrastuksissaan tai yhteisössä, johon he kuuluivat. Kun tietokoneet tulivat tehokkaammiksi ja niiden sovellutukset monimutkaisemmiksi, "käsityöläinen" ei voinut enää tehdä ohjelmaa alusta pitäen, vaan hänen täytyi lähteä olemassa olevista ohjelmista ja muutella, yhdistellä, täydentää ja jatkaa niitä kyseessä olevaan tehtävään soveltuviksi. Jotta tämä onnistuisi, olemassa olevien ohjelmien käyttöä eivät saa rajoittaa tekniset tai juridiset esteet. Toisin sanoen on oltava tietokoneohjelmien "yhteisalue". Alussa tilanne olikin suurin piirtein tämä, mutta 1970-luvulta lähtien ohjelmien muodostamaa yhteisaluetta alettiin "aidata". Microsoft ja muut yhtiöt rupesivat kehittämään yksityisesti omistettuja ohjelmia, joiden muuttamisen ja kehittämisen estivät tekniset, taloudelliset ja oikeudelliset rajoitukset. Ohjelmien laadun ja sovellettavuuden huononemisen lisäksi tämä on nostanut huomattavasti tietokoneiden käyttökustannuksia ja keskittänyt tietokonealan rahavirtoja – köyhien maiden vahingoksi.^{xxii. 179}

Ei keskinäistä apua

Kun kansan taitoihin ja tietoon perustuva yhteisalue oli suljettu ja korvattu asiantuntijatieto- ja patenttijärjestelmällä, työntekijöillä oli vielä yksi yhteisalue johon turvautua. Se oli "sosiaalinen yhteisalue" eli heidän oma yhteisönsä ja sen epäviralliset ja viralliset organisaatiot. Tällä alueella he saattoivat organisoida keskinäistä apua sekä kehittää strategioita ja kerätä voimia kamppailuun liike-elämän eliittejä ja kapitalismimyönteistä valtiokoneistoa vastaan. Mutta myös tätä yhteisaluetta alettiin sulkea. Siinä on ollut keskeistä poliittisen teknologian kehittäminen: on suunniteltu ja otettu käyttöön sellaisia koneita sekä liikenne- ja tiedotusvälineitä, jotka ovat helpottaneet työläisten valvontaa ja alistamista työpaikoilla sekä heikentäneet heidän vapaa-ajan yhteisöjään.

Esimerkiksi niiden tehtävien määrää, jotka vaativat edes jonkin verran taitoa, voitiin pienentää suurentamalla koneen kokoa. Näin oli mahdollista vähentää aikuisien työntekijöiden määrää ja lisätä helposti käsiteltävää lapsityövoimaa. Englannin teollistamisen keskeinen puolestapuhuja Andrew Ure kirjoitti vuonna 1835: "Kaksinkertaistamalla kehrukoneen suuruuden omistaja voi päästä eroon vastahankaisista ja välinpitämättömistä kehrääjistä ja tulla näin taas tehtaansa herraksi, mikä ei ole mikään merkityksetön etu."¹⁸⁰

Huolimatta järjestäytymisen esteistä työpaikoilla työväenliike voimistui tukeutumalla kaupunkien tiiviisiin työläiskortteleihin muodostuneisiin yhteisöihin. Modernin teollisen infrastruktuurin kaikkein johdonmukaisimmat rakentajat, Saksan kansallissosialistit, todennäköisesti keksivät ensimmäisenä lopullisen ratkaisun tälle ongelmalle: työläiskaupunginosat oli yksinkertaisesti hävitettävä. Koska työläisiä kuitenkin tarvittiin ja heidän piti asua jossain, hävitys oli suoritettava juutalaisvainoja hienovaraisemmin. Keskeisenä välineenä natsien suunnitelmissa oli kansanauto, Volkswagen. Hitler tapasi vuonna 1935 ranskalaisen autoteollisuusmiehen Renault'n. Hän selitti tälle, miksi natsit olivat niin voimakkaasti edistämässä kansanautoa. Asevarustelun aikaansaaman noususuhdanteen jälkeen työväenliikkeestä uhkasi taas muodostua kiusankappale. "Halvennetun liikennevälineen" piti ennen kaikkea auttaa "hajauttamaan teollisuustyöväestö siirtämällä heidät asumaan tehtaan ympäristöstä maalle." Vuonna 1938 Hitler muurasi Volkswagen-tehtaan peruskiven Braunschweigin lähelle. Sota siirsi massa-autoistamisen aloittamisen natsien seuraajille. Tämä yhteiskunnan perusrakenteet perusteellisesti mullistanut väline on on tehokkaasti hajottanut teollisuustyöväestön "atomeiksi".¹⁸¹

Kaikesta huolimatta myös maantieteellisesti erillään asuvat ihmiset voivat muodostaa yhteiskunnallisia liikkeitä, jos he voivat itsenäisesti käyttää hyväkseen etäviestintää eli jos etäviestinnän kenttä muodostaa eräänlaisen yhteisalueen. Niinpä valtaapitävät ovat aina ensimmäisistä painokoneista internetiin yrittäneet saada valvontaansa tai monopolisoida

etäviestintävälineitä¹⁸². Tiedotusyhteisalueen aitaaminen tuli yhä tärkeämmäksi 1900-luvun alussa monissa maissa, kun suuret ihmisjoukot saivat äänioikeuden. Mutta “demokratia tehtiin riskittömäksi” modernin tiedotusopin pioneerien kehittämällä tieteellisellä propagandalla, jota monopolisoitujen ja kaupallistetun lehden, radioasemat ja televisiokanavat annostelivat reippaalla kädellä tietämättömien massojen päihin¹⁸³.

Etelän yhteismaiden aitaaminen

Edellä oleva kertomus hahmottaa yhteisalueiden aitaamisen vaiheita läntisissä teollisuusmaissa. Vaiheet eivät ole kuitenkaan vain peräkkäisiä, vaan ne esiintyvät myös rinnakkain. Yhteismaiden aitaaminen käsitteen alkuperäisessä merkityksessä on tavallinen ilmiö nykyisissä köyhissä maissa. Hakkuulupien myöntäminen yhteiskunnallisesti omistettuihin metsiin, suurten patojen, teiden ja muiden perustoimintojen rakentaminen sekä valtion ja kuntien maiden yksityistäminen tuhoaa tai sulkee yhteismaita, jotka ovat taanneet elämisen edellytykset miljoonille köyhille. Ihmiset, jotka ovat saaneet siedettävän – ja useissa tapauksissa myös mielekkään tai jopa nautinnollisen – elannon, vaipuvat kurjuuteen^{xxiii}.¹⁸⁴ Monista tulee “maan sisällä siirrettyjä ihmisiä” eli ympäristöpakolaisia, joiden lukumäärä on ainakin 25 miljoonaa ja kasvaa 5 000:lla vuodessa. Heitä on enemmän kuin perinteisiä poliittisia Pakolaisia.¹⁸⁵

Globaalin Etelän “yhteismaiden aitaamisliikkeeseen” kuuluu kuitenkin myös uusia piirteitä. Aiemmin mainitun TRIPs-sopimuksen perusteella ylikansalliset yhtiöt voivat nykyisin patentoida siemenlajikkeita ja muuta geneettistä aineistoa sekä myös luonnon- ja viljelykasvien perinteisiä käyttötapoja. Näin ne ovat sulkemassa tietoon liittyviä yhteisalueita, jotka luonnon miljardien vuosien evoluutio sekä tuhannet keräilijä-, kalastaja-, metsästäjä-, puutarhuri- ja viljelijäsukupolvet ovat synnyttäneet. Esimerkiksi Intian köyhien olisi nyt periaatteessa maksettava tekijänpalkkioita tai lisenssimaksuja Monsantoille ja muille yhdysvaltalaisille yhtiöille, koska he käyttävät neem-puuta – mitä he ovat tehneet satoja vuosia, sillä neemillä puhdistavat, lääketieteelliset ja tuohyönteisiä torjuvat vaikutukset on tiedetty jo Ammoin.¹⁸⁶

Se valta, joka tekee rikkaille mahdolliseksi käyttää hyväkseen köyhien työvoimaa, on siis luotu heikentämällä tai tuhoamalla yhteisalueita kaikkialla ja kaikilla tasoilla. Luonnon yhteisalueet – esimerkiksi metsät ja laitumet – aidataan, etteivät köyhät voi elää omavaraistaloudessa. Tiedon yhteisalueet suljetaan, etteivät köyhät voi saada elantoaan itsenäisinä käsityöläisinä. Sosiaaliset yhteisalueet suljetaan, etteivät köyhät voi harjoittaa tehokasta vastarintaa.

Siellä, missä tällainen kehityskulku on pitkällä, köyhille jää vain kolme vaihtoehtoa: olla palkkatyöläinen, toimia alistettuna mikrotuottajana tai nähdä nälkää¹⁸⁷. Useinkaan kaksi ensimmäistä vaihtoehtoa eivät ole juuri kolmatta parempia. Palkkatyö on aiheuttanut valtavasti nöyryytystä, kärsimystä, sairauksia ja ennenaikaisia kuolemia. Itse asiassa klassinen näkemys Euroopassa on ollut, että palkkatyöläinen ei ole orjaa paremmassa asemassa¹⁸⁸. Sitä paitsi palkkatyön valitseminen merkitsee usein myös nälän valitsemista: palkat ovat liian alhaisia, työpaikat vain tilapäisiä eikä niitä riitä kaikille.

Alistettujen mikrotuottajien asema on yhtä huono. He tuottavat vähäisiä määriä maataloustuotteita, käsitöitä, palveluja ja ennen kaikkea uusia eläviä ihmisiä kapitalistisen, rikkauksia kasaavan talouden käyttöön. Näistä olennaisista tehtävistä mikrotuottajille, joista useimmat ovat naisia, maksetaan mitättömän vähän – usein ei mitään.¹⁸⁹

Vallitseva globalisaatio edustaa köyhyyttä luovan vaurauden kasautumisen uutta voimistunutta vaihetta, jonka taustalla on toisen maailmansodan jälkeinen historia. 1900-luvun puoliväliin

xxiiiKs. edellä sivulla 11 yhteismaiden häviämisestä yhtenä syynä köyhyiden lisääntymiseen Intiassa.

mennessä kansanliikkeet olivat saavuttaneet monia voittoja köyhissä ja rikkaissa maissa. Tällöin liikkeitä alettiin hillitä ja pysäyttää Pohjoisessa keynesiläisyydellä, johon kuuluivat hyvinvointivaltio ja teollisuudelle annetut valtiontuet. Etelässä taas liikevoima pantiin aisoihin “kehityksen” avulla sekä tukemalla ja organisoimalla kapinoiden vastaista toimintaa. Liikkeiden vastaiset strategiat merkitsivät kuitenkin myös liikkeiden voittojen osittaista institutionalisointia valtioiden lainsäädäntönä, kansainvälisenä oikeutena ja paikallisina epävirallisina käytäntöinä. Joissakin tapauksissa nämä säädökset merkitsivät jäljellä olevien yhteisalueiden suojelua, mutta useimmiten kyse oli rajojen asettamisesta työläisten riistolle ja köyhien elämän helpottamisesta peruselintarvikkeiden hintoja tukemalla ja maksamalla työttömyyskorvauksia ja muita sosiaalietuuksia. 1960-luvulla alkanut uusi yhteiskunnallisten kamppailujen aalto teki kuitenkin keynesiläisyyden yhä kalliimmaksi valtaapitäville. Palkat ja erilaiset etuudet nousivat, talonpojat estivät maansa ryöstön, ympäristöliikkeet kamppailivat luonnon yhteisalueiden puolesta. Kaikesta tästä oli vakavaa haittaa rikkauksia kasaavalle vallalle. Monissa maissa köyhiä ei enää saatu tekemään työtä rikkaiden hyväksi millä tahansa ehdoilla mistä hyvänsä palkasta.¹⁹⁰

Siirtyminen globaalille tasolle oli niiden tahojen luonnollinen vastareaktio, jotka halusivat luoda kapitalistista rikkautta mistään piittaamatta. Toisaalta kapitalistinen talous tuli yhä kansainvälisemmäksi, toisaalta yhteiskunnalliset liikkeet ja olemassaolevat demokraattisen valvonnan alkiot kattoivat pääasiassa vain yhden maan tai sen sisäisen hallinnollisen alueen. Velkaaseen ja monenlaisten tekosyiden avulla talouden säätely ja suuri osa poliittista päätöksentekoa siirrettiin kansainväliselle tasolle sellaisiin instituutioihin, joihin jopa monien valtionpäämiesten, saati sitten tavallisten kansalaisten, on vaikea vaikuttaa. Sen sijaan suurilla ylikansallisilla yhtiöillä on näihin instansseihin sujuvat yhteydet – joissakin tapauksissa aivan suoraan mutta joka tapauksessa siten, että instanssien johdossa olevilla ihmisillä on samat edut ja sama poliittinen yleisnäkemykset kuin yhtiöillä.¹⁹¹

Oheisvahingot

On mahdollista, että moderniin yhteiskuntaan hyvin sopeutuneelle ihmiselle globalisaation edistämä yhteisalueiden sulkeminen ja tuho eivät tunnu suurelta menetykseltä: uuden teknologian ihmeet ja taivaanrannalla kajastava mahdollisuus rikastua menevät näiden varjopuolien edelle. Mutta vaikkei välittäisikään ihmeemmin köyhien kohtalosta, yhteisalueiden menetyksen aiheuttamat “oheisvahingot” voivat johtaa toisiin ajatuksiin.

Luonnon yhteisalueiden sulkeminen aiheuttaa useimmiten vakavaa ympäristötuhoa. Koska päätöksenteossa käytettävä suunnittelujakso on lyhyt ja koska kustannuksia ja hyötyjä tarkastellaan hyvin kapea-alaisesti, metsän tai jonkin muun luontokokonaisuuden hävittäminen voi vaikuttaa yhtiön kannalta täysin järkiperaiselta. Vaikka yhteisalueen valtaamisen jälkeen joitakin eliölajeja kasvaisikin runsaasti, menetykset voivat olla valtavat luonnon monimuotoisuuden häviämisen takia.¹⁹² Siinäkin tapauksessa, että rikasta luontoa on vielä jäljellä, se menettää suuren osan merkityksestään, kun ihmiset saadaan unohtamaan kykynsä nauttia asioista, jotka eivät maksa mitään. Joidenkin ihmisten rikastuttamisen tähden ihmiskunta menettää korvaamattoman rikkauden. Ja kun ympäristötuhoa ja luonnon monimuotoisuuden katoa tapahtuu maailmanlaajuisesti, seurauksena on ekologinen kriisi, joka uhkaa ihmiskunnan olemassaoloa.¹⁹³

Sosiaalisten yhteisalueiden sulkeminen huonontaa ratkaisevasti elämisen laatua. Mahdollisuudet ja kyvyt nauttia toisten ihmisten seurasta ja mukavasta epämuodollisesta yhdessäolosta vähenevät. Ne korvaa eristys tai kilpailu työpaikalla sekä sellaisten tavaroiden kulutus – tai kulutushaaveet – jotka kaupallinen propaganda on ladannut täyteen sosiaalisia merkityksiä. Ja kuluttajana oleminen merkitsee jatkuvaa tyytymättömyyttä: ihmisen juuri ostaman tuotteen merkitykset siirretään mainonnan avulla uuteen tuotteeseen, joka odottaa kaupan hyllyllä tai joka on vasta valmistumassa globaalissa tuotantoketjussa.¹⁹⁴ General Motorsin johtaja Charles Kettering totesi jo 1920-luvulla:

“Taloudellisen menestyksen avain on tyytymättömyyden järjestelmällinen luominen.”¹⁹⁵

Tiedon yhteisalueiden sulkeminen johtaa tietämättömyyteen. Kun modernit teknologiat ja asiantuntijatieto ovat valloittaneet maailman, ne ovat korvanneet muutakin kuin tehottomuutta, tietämättömyyttä ja taikauskoo. Ne ovat syrjäyttäneet keräilijöiden, metsästäjien, kalastajien, viljelijöiden, paimentolaisten, kyläläisten, viisaiden, isoäitien ja isoisien paikallista tietoa. Kun tietotaito, joka auttaa elämään ainutkertaisissa maantieteellisissä ja ilmastollisissa olosuhteissa paikallisten kasvi- ja eläinlajien kanssa ekologisesti järkevällä tavalla, menetetään tuhansilla paikkakunnilla ympäri maailmaa, tietämättömyys kasvaa nopeammin kuin talous.¹⁹⁶ Tähän menetykseen liittyy jyrkkä pudotus ihmisten enemmistön elämänlaadun tietyllä ulottuvuudella: kyse on omaehtoisesta ja mielekkästä työstä saatavasta nautinnosta sosiaalisessa ja ekologisessa ympäristössä, jossa on kotonaan¹⁹⁷.

Yhteisalueiden sulkeminen ja muut rikkauten olemassaolon edellyttämät valtarakenteet vaativat väkivaltaa viimeisenä keinona johon turvautua^{xxiv}.¹⁹⁸ Ja jotta väkivallan uhka olisi uskottava, väkivaltaa on silloin tällöin käytettävä – riippumatta siitä, onko mikään ryhmä tai kukaan ihminen todellisuudessa syyllistynyt hirvittävään rikokseen ja uhmannut vallitsevaa järjestystä¹⁹⁹. Jotta rikkaat olisivat rikkaita, sekä rikkaiden että köyhien on siis kannettava vielä yhtä taakkaa: jatkuvaa turvattomuutta.

Yhteisvauraus ja vallan tasaus

Kaikesta tästä johtuen elämme maailmassa, joka on monessa olennaisessa suhteessa huonossa jamassa. Tässä maailmassa köyhyys merkitsee todellisia kärsimyksiä. Siksi monet köyhät yrittävät saada edes pienen osuuden rikkauksista, ja jotkut heistä onnistuvatkin – muiden köyhien vahingoksi. Mutta onneksi yhteisalueiden sulkemista ei ole viety lähimainkaan loppuun. Maailmassa on vielä paljon vaurautta muissa muodoissa kuin vallitsevana rikkautena. Yhteisalueita ja muuta vastaavaa vaurautta voidaan kutsua *yhteisvauraudeksi*. Toisin kuin sanoilla *rikas* ja *rikkaus*, tällä termillä ei ole kuninkaan ylivaltaan liittyvää vanhaa merkitystä. Päinvastoin joissain kielissä sillä on suoraan kansanvaltaan viittaavia merkityksiä. Kun englannin yhteisvauraus, *common wealth*, kirjoitetaan yhteen, saadaan vanha demokraattista tasavaltaa tarkoittava sana, *commonwealth*.²⁰⁰

Yhteisvauraus on edelleen huomattavaa, ja yksityiset ihmiset, yhteisöt ja luonto luovat ja uusintavat sitä jatkuvasti. Yhteisöjen hallitsemien yhteisalueiden lisäksi yhteisvaurauteen kuuluu vapaasti kenen tahansa käytettävissä olevat alueet ja voimavarat, joita taloustieteilijät kutsuvat julkishyödykkeiksi. Osan yhteiskunnallisesta yhteisvauraudesta tuottavat valtiot, kunnat ja muut julkisyhteisöt. Mutta teollisuusmaissakin – ja myös reaaliosialismissa – suuri osa siitä luodaan yhteiskunnan epävirallisella eli omaehtoisella lohkolle: kodeissa, epävirallisessa vaihdossa, palkattomassa taiteellisessa, poliittisessa ja tutkimustyössä, seuroissa ja yhdistyksissä sekä yhteiskunnallisissa liikkeissä²⁰¹. Koska köyhien ihmisten epävirallisen talouden toiminnan luonteeseen kuuluu vahvistaa köyhien yhteisöjä, yksityisenkin vaurauden luominen tällä lohkolle luo samalla yhteisvaurautta²⁰².

Aineellisen yhteisvaurauden konkreettisia ilmentymiä ovat esimerkiksi hengittämämme ilma, lämmittävä aurinko, viilentävät tuulet, useimpien naisten kyky synnyttää, villit eläimet ja kasvit, joet ja useimmat järvet, meret, autiomaat ja suuri osa metsistä, kaupungit ja kylät, julkiset kirjastot, koulut, sairaalat ja halpa joukkoliikenne. Aineetonta yhteisvaurautta ovat suurin osa geneettisestä informaatiosta ja tieteellisestä tiedosta, paikallinen tieto, kansanviisaus ja terve järki, kansanperinne sekä suuri osa populaari- ja korkeakulttuurista.

Sosiaaliturvajärjestelmä työttömyys- ja muine korvauksineen voidaan myös käsittää yhteisvauraudeksi: tietty osa rikkautesta on muutettu lainsäädännön avulla yhteiseksi oikaisemaan joitakin niistä vääryyksistä, joita on tehty rikkautta tuottaessa. Asiaa ei kuitenkaan ymmärretä näin: järjestelmän ajatellaan olevan valtion ja rikkaiden harjoittamaa hyväntekeväisyyttä tai köyhien

rauhottamista. Lisäksi sosiaaliturva on puutteellista, ja järjestelmä pyrkii kontrolloimaan asiakkaitaan niin, että sosiaaliturvan tarjoama vapaus työnantajien tai muiden toimeentuloa manipuloivien tahojen mielivallasta jää mahdollisimman vähäiseksi. Näistä syistä sosiaaliturva jää suureksi osaksi rikkauksia kasaavien käytäntöjen piiriin.

Kun yhteiskunnassa on kohtuullinen määrä yhteisvaurautta ja sen muotojen kirjo on sopiva, ihmiset voivat olla köyhiä olematta kurjia tai hätää kärsiviä²⁰³. Vaikka heillä on vain vähän tuloja ja omaisuutta, he voivat tyydyttää elintärkeitä tarpeensa. Heillä on kylliksi taloudellista, poliittista ja kulttuurista itsenäisyyttä voidakseen ajatella ja toimia rikkauksia kasaavien kulttuuristen ja yhteiskunnallisten käytäntöjen ulkopuolella sekä yhteisvoimin vastustaa alistamista rikkaiden vaatimuksille. Vain tässä tilanteessa, jossa myös köyhillä on edes jonkin verran valtaa, aito demokratia on mahdollista.²⁰⁴

Ideologinen sumuverho

Olemassa olevan yhteisvaurauden laaja tiedostaminen olisi ilmeisen vaarallista niiden kannalta, jotka haluavat mistään piittaamatta jatkaa rikkauksien kasaamista. Ihmiset voisivat innostua haaveilemaan toisenlaisesta, yhteisvaurauteen perustuvasta yhteiskunnasta, jossa ei olisi äärimmäistä köyhyyttä. Siksi on ollut välttämätöntä kehittää ja levittää suuri joukko ideologioita, jotka tekevät yhteisvaurauden näkymättömäksi²⁰⁵.

Yhteiskunnan eliitin keskuudessa valtavirran taloustiede on ollut tärkein ideologinen ase. Ainoa sen tuntema vaurauden muoto on vallitseva rikkaus ja ainoa järkipäisen käyttäytymisen muoto oman rikkauten maksimointi. Taloustieteessä yhteistyö ja epäitsekkyys ovat vain poikkeuksia tai hairahduksia, jotka on selitettävä pois tai raivattava tieltä.²⁰⁶ "Ekonomiikan" maailmassa kaikissa tilanteissa vallitsee niukkuus. Taloustieteen oppikirjoissa taloudellista käyttäytymistä havainnollistetaan esimerkiksi miehestä, joka omistaa kaivon autiomaassa ja saa suuria voittoja janoisten kustannuksella. Esimerkki kyläläisistä, jotka ovat onnistuneet säilyttämään lähijärvensä puhtaana ja saavat ilmaiseksi yllin kyllin vettä, ei sen sijaan ollenkaan sovi oppikirjoihin. Yhteisvauraus – jos sitä ylipäänsä on – on olemassa vain talouden ulkopuolella. Tai sitten se edustaa taakkaa, tehottomuutta tai hyödyntämättömiä luonnonvaroja, joista on päästävä eroon. Taloustieteen silmälasien läpi katsottuna elämme paradoksissa: mitä enemmän rikastumme, sitä enemmän kärsimme niukkuudesta. Vaurastuessaan yhteiskunnilla on usein vähemmän "varaa" elintärkeisiin palveluihin kuin silloin, kun ne olivat selvästi köyhempiä.²⁰⁷

Kuten useimmat ideologiat, taloustiede tekee ihmisiä alistavasta vallasta luonnollisen. Jotkut ihmiset rikastuvat ja toiset köyhtyvät luonnonlakien kaltaisten lainalaisuuksien seurauksena – ei siksi, että edelliset onnistuvat alistamaan jälkimmäiset. Uusklassinen taloustiede on jopa kopioinut klassisen fysiikan kaavat ja saa näin aikaan vaikutelman, että samalla tavoin kuin aineelliset kappaleet liikkuvat kolmiulotteisen avaruuden voimakentissä, ihmiset liikkuvat ties-kuinka-moniulotteisessa tavara-avaruuden rajahyötykentissä.²⁰⁸

Koska taloustieteen puhetapa saa meidät näkemään vain osan vauraudestamme, voimavarojen tuhoaminen ja köyhyyden lisääminen voidaan nähdä vaurauden luomisena ja köyhyyden lieventämisenä: eihän ihmisillä ollut mitään ennen "taloudellista kehitystä", joten he olivat joka tapauksessa vieläkin köyhempiä kuin nyt. Tästä syystä niin moni lämminsydäminen ja oppinut ihminen uskoo, että vallitseva globalisaatio on hyväksi köyhille – ainoa kritiikki kohdistuu vaurauden epätasaiseen jakoon. Esimerkiksi Amartya Sen kirjoittaa, että "asian ydin on globalisaation hyötyjen jako"..., koska "on vaikea saavuttaa taloudellista hyvinvointia käyttämättä laajasti hyväksi niitä vaihdon ja erikoistumisen mahdollisuuksia, joita markkinasuhteet tarjoavat."²⁰⁹

Olennainen rooli vallitsevan järjestyksen oikeuttamisessa on 1600-luvulta lähtien ollut mittausideologialla: vain se, mitä voidaan mitata ja esittää numeroilla, on todella olemassa. Siksi se, mitä näemme ja aistimme jostain kohteesta, ei ole ollenkaan niin tärkeää kuin sitä koskevat mittaus tulokset.²¹⁰ Yhdellä taloustieteen haaralla, ekonometrialla, on keskeinen asema osoitettaessa

rikkauksien kasaamisen erinomaisuus. Sen tilastolaskelmiin perustuu bruttokansantuote, jota yleisesti käytetään hyvinvoinnin mittarina, vaikkei se selvästikään sovellu tähän tehtävään ja vaikka BKT usein kasvaa samalla kun ihmiset voivat huonommin kuin aikaisemmin²¹¹. Vielä tätäkin harhaanjohtavampaa on uusi köyhyydenmittausideologia, jonka purkamista olen yrittänyt edellä luvussa 2.

Numerologia ja taloudellinen differentiaali- ja integraalilaskenta eivät kuitenkaan ole sopivia välineitä silloin, kun on iskostettava käsitys rikkauksien kasaamisen erinomaisuudesta niiden ihmisten kalloon, jotka saavat vain murusia. Rahvaan tasolla työetiikka on ollut suosikki-ideologia kasautumisen ensimmäisissä vaiheissa. Se on kääntänyt palkkatyön alhaisen arvostuksen ylösalaisin ja tehnyt siitä arvokkaan asian ja velvollisuuden – jopa uskonnollisen kutsumuksen – riippumatta sitä kuinka huonosti palkattua, vaarallista ja piinaavaa työ on ja kuinka turhia tai vahingollisia sen tulokset ovat. Ihmisille saarnataan taikauskkoa, jonka mukaan kaikilla on yhtäläiset mahdollisuudet toteuttaa haaveensa uutteralla työllä. Samalla ihmiset yritetään saada uskomaan, että työttömyys ja epäonnistuminen ovat heidän omaa syytään.²¹²

Työelämän kova todellisuus, työpaikkojen ”joustavuus” ja suuri työttömyys ovat kuitenkin vaikeuttaneet ihmisten sopeuttamista vallitsevaan yhteiskuntaan pelkästään työhön liittyvän ideologian avulla. Kasautumisen myöhemmissä vaiheissa kulutusideologia on tullut tämän rinnalla yhä tärkeämmäksi. Globalisaation aikakaudella sen evankeliumia saarnataan välkkyvien lähetys(työ)ruutujen kautta maailman kaikilla kulmilla: elämän tarkoitus löytyy uusista tavaroista ja palveluista, joita ostamme, omistamme ja kulutamme.²¹³ Tätä ideologiaa levitetään myös alueille, joilla ihmiset ovat olleet tyytyväisiä vähän kuluttavaan elämäntapaansa: yhtäkkiä heidän runsas yhteisvaurautensa ja vähäinen yksityisomaisuutensa ei ole yhtään mitään. He tajuavat olevansa apua tarvitsevia köyhiä²¹⁴.

9. Johtopäätöksiä

Edellä oleva tarkastelu viittaa vahvasti siihen, että vallitseva globalisaatio ja köyhyys liittyvät olennaisesti yhteen. Globalisaatio pahentaa köyhyyttä sen aineellisella, terveydellisellä, turvallisuus-, valta- ja sosio-kulttuurisella ulottuvuudella. Myös vaatimatonta elämää viettävistä mutta kohtuullisen tyytyväisistä ihmisistä tehdään kärsivää kurjalistoa.

Pohjoisen ihmisille tämän muutossuuntauksen havaitseminen on usein vaikeaa. Se on osa syvällistä kulttuurista ja yhteiskunnallista muutosta, joka saa köyhätkin ihmiset tarvitsemaan – ja usein myös käyttämään – entistä enemmän rahaa. Kun köyhistä tulee enemmän meidän kaltaisiamme, on helppo kuvitella, että asiat ovat muuttumassa parempaan päin.

Kuten entisinä aikoina globalisaation aikakaudellakin köyhyys ja valta liittyvät elimellisesti toisiinsa. Ei ole vain niin, että vallan puute on yksi köyhyyden ulottuvuuksista, vaan myös muut puutteen muodot ovat mahdollisia vain siksi, että on olemassa tiettyjä valtarakenteita. Nämä rakenteet tekevät rikkaat rikkaiksi ja köyhät köyhiksi mahdollistamalla sen, että vähemmistö käyttää hyväkseen enemmistöä. Olennaista tämän vallan synnyttämisessä on maailman vaurauden muuttaminen sellaiseen muotoon, että köyhät voivat käyttää sitä vain rikkaiden asettamilla ehdolla. Tämä merkitsee sitä, että köyhyys ei ole tekninen ongelma vaan syvällisesti yhteiskunnallinen kysymys.

Kaikella tällä on huomattavia käytännön seurauksia niille tahoille, jotka haluavat vähentää maailman köyhyyttä. Tyytyminen nykyglobalisaation hallinnan alati toistuviin parannuksiin tai niihin toimiin, joilla Maailmanpankin köyhyysluvut saadaan laskemaan, johtaa todennäköisesti vain köyhyyden kasvuun. Tekniset uudistukset eivät auta, vaan ainoastaan yhteiskunnalliset liikkeet ja poliittiset kamppailut

voivat aidosti poistaa köyhyyttä. Ensisijaisessa asemassa tässä ovat köyhien omat liikkeet, joita on onneksi syntynytkin eri puolille maailmaa²¹⁵. Nämä kamppailut tarvitsevat ulkopuolista tukea, muttei ensisijaisesti rahaa vaan poliittista tukea. Tukimuotojen löytäminen ei periaatteessa ole vaikeaa, koska Etelän liikkeet suuntautuvat usein sellaisia tahoja vastaan, joilla on enemmän tai vähemmän suorat yhteydet Pohjoisen valtajärjestelmään.

Kuitenkin mikä tahansa solidaarisuuden osoitus tai tuki köyhien kamppailuille asettaa vaatimuksia tuen antajalle. Jollei solidaarisuustyötä tekevä organisaatio ole johdonmukainen asettumisessaan köyhien puolelle, sen osallistuminen on helppo tulkita "poliittiseksi" sanan kielteisessä merkityksessä: kyse onkin vain siitä, että organisaatio on antavinaan tukea mutta itse asiassa toiminnalla on piilotarkoitus, joka liittyy organisaation tai sitä lähellä olevien valtapiirien etuihin. Tällaisia syytöksiä – todenperäisiä tai luuloteltuja – voidaan käyttää aseena köyhiä vastaan. Siksi köyhiä tukevan organisaation täytyy tarkistaa ja tarvittaessa muuttaa muilla kentillä tapahtuvaa toimintaansa.

Esimerkiksi kun köyhien liike kamppailee yhteisalueidensa puolesta niitä omivaa ylikansallista yhtiötä vastaan, voi vaikuttaa oudolta, jolleivät sen pohjoiset kumppanit tiedä mitään omien maidensa yhteisvauraudesta ja suurten yhtiöiden sille aiheuttamasta uhasta. Niinpä eräänlaista epäsuoraa solidaarisuustyötä voisi olla oman maan yhteisvaurauden historian ja tämänhetkisen tilan kartoitus ja sen hahmottaminen, mitä tekemistä niillä on Pohjoisen ja Etelän rikkauden ja köyhyyden kanssa²¹⁶. Tämä saattaisi johtaa havaintoon, etteivät Etelän köyhät ole vain tuen kohteita vaan heitä tarvitaan yhteisessä kamppailussa yhteisiä uhkia vastaan.

Lähdekirjallisuus

Achterhuis, Hans: Scarcity and Sustainability. Global Ecology, A New Arena of Political Conflict. toim. Wolfgang Sachs, Zed, London 1993: 104-16

Adjustment and social sector restructuring. *toim. Jessica M. Vivian, Frank Cass in association with the European Association of Development Research and Training Institutes (EADI) (Geneva) and the United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD) (Geneva), London; Portland, Or. 1995*

Aginam, Obijofor: "Global Village, Divided World: South-North Gap and Global Health Challenges at Century's Dawn." Indiana Journal of Global Legal Studies 7 (2): 603-28, <http://ijgls.indiana.edu/archive/07/02/aginam.shtml>, Fall, 2000

Ahmed, Nafeez Mosaddeq: The war on freedom, How and Why America was Attacked, September 11th, 2001. Tree of Life Publications, Joshua Tree, California 2002

Ainger, Katherine: "A privatisers' hit list, European commission demands to deregulate services spell disaster for the developing world." The Guardian, <http://www.guardian.co.uk/Archive/Article/0,4273,4396343,00.html>, London 2002

Airaksinen, Jaana: Maailmankauppaa kaikille. Like, Helsinki 2003

Amin, Samir: Capitalism in the age of globalization. Zed, London 1997

Anderson, Benedict: Imagined Communities, Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. Verso, London 1991 [1983]

Anelauskas, Valdas: Discovering America as it is. Clarity Press, Atlanta 1999

Annual Survey on violations of trade union rights 1997. International Confederation of Free Trade Unions (ICFTU), http://training.itcilo.it/actrav_cdrom1/english/global/standard/viol.htm, Brussels 1997

Annual Survey on violations of trade union rights 2002. International Confederation of Free Trade Unions (ICFTU), http://www.icftu.org/www/pdf/pub_survey2002en.pdf, Brussels 2002

Anti-Capitalism, a guide to the movement. *toim. Emma Bircham ja John Charlton, London, Bookmarks Publications 2001*

Arendt, Hannah: Vita activa : ihmisenä olemisen ehdot. Vastapaino, Tampere 2002

Attacking poverty, World development report, 2000/2001. toim. Ravi Kanbur ja Nora Lustig, <http://www.worldbank.org/poverty/wdrpoverty/report/index.htm>, Published for the World Bank Oxford University Press, New York 2000

Ballinger, Jeff: "Nike's Armies, How the Military Enforces Global Capitalism." The Nonviolent Activist, <http://www.warresisters.org/nva0700-1.htm>, July-August, 2000

Bandhu, Pranjali: Dancing to global capital, Media in India. Vikas Adhyayan Kendra, Chennai 2001

Banuri, Tariq ja Frédérique Apffel Marglin: The environmental crisis and the space for alternatives: India, Finland and Maine. Who will Save the Forests. toim. Tariq Banuri ja Frédérique Apffel Marglin, Zed, London 1993: 24-52

Barlow, Maude: Blue gold, the global water crisis and the commodification of the world's water supply. http://www.saveourgroundwater.org/docs/blue_gold.pdf, Council of Canadians, 2001

Barlow, Maude: "The Last Frontier." The Ecologist **31**, February, 1/2002:38-42

Barnet, Richard ja John Cavanagh: Homogenization of global culture. The case against the global economy & for a turn towards localization. toim. Edward Goldsmith ja Jerry Mander, Earthscan, London 2001

Beder, Sharon: Selling the work ethic: from Puritan pulpit to corporate PR. Scribe Publications; Zed Books, Carlton North, VIC; New York 2000

Behan, Tom: "'Nothing can be the same again'." International socialism (92): 3-26, 2001

Bello, Walden F.: No Logo: A brilliant but flawed portrait of contemporary capitalism. <http://www.globalsolidarity.org/articles/nologo.pdf>, 2001

Bello, Walden F., Shea Cunningham, Bill Rau, et al.: Dark victory: the United States, structural adjustment, and global poverty. Pluto; Food First; TNI, Transnational Institute series London; Oakland; Amsterdam 1994

Bello, Walden F., Kamal Malhotra, Nicloa Bullard, et al.: Notes on the ascendancy and regulation of speculative capital. Global finance, New thinking on regulating speculative capital markets. toim. Walden F. Bello, Nicloa Bullard ja Kamal Malhotra, Zed; Focus on the Global South, London; Bangkok 2000

Bennholdt-Thomsen, Veronika ja Maria Mies: The subsistence perspective. Zed Books, London 1999

Biehl, Janet: The politics of social ecology, Libertarian municipalism. Black Rose Books, Montreal 1998

Bloch, Marc: Land and Work in Mediaeval Europe. Routledge and Kegan Paul, London 1967

Blum, William: Roistovaltio : maailman ainoa supervaltio. Satakunta, Helsinki 2002

Bollier, David: Silent theft, The private plunder of our common wealth. New York, Routledge 2002

Bookchin, Murray: The Ecology of Freedom, The Emergence and Dissolution of Hierarchy. Cheshire, Palo Alto 1982

Bookchin, Murray: The third revolution: popular movements in the revolutionary era. Cassell, London; New York 1996

Bourguignon, François, Diane Coyle, Raquel Fernández, et al.: Making sense of Globalization, A guide to economic issues. Centre for Economic policy Research, Policy Paper No. 8, London 2002

Bourguignon, François ja Christian Morrisson: Inequality among world citizens: 1820-1992. http://www.delta.ens.fr/XIX/paper_WD19.pdf, DELTA, Paris 2001

Bourguignon, François ja Christian Morrisson: Data sources for "Inequality among world citizens: 1820-1992. DELTA, www.delta.ens.fr/XIX/, Paris 2002

Bradford, George: How Deep is Deep Ecology? Times Change Press, Ojai, CA 1989

Braudel, Fernand: Afterthoughts on Material Civilization and capitalism. John Hopkins University Press, Baltimore 1977

Britto da Motta, Alda ja Inaiá Maria Moreira de Carvalho: Pauperization and women's participation in social movements in Brazil. Paying the price: women and the politics of international economic strategy. toim. Mariarosa Dalla Costa ja Giovanna Franca Dalla Costa, London; Atlantic Highlands, N.J., Zed Books 1995: 73-90

Bröckers, Mathias: Verschwörungen, Vesschwörungstheorien und die Geheimnisse des 11.9. Zweitausendeins, Frankfurt am Main 2002

Caffentzis, C. George: The fundamental implications of the debt crisis for social reproduction in Africa. Paying the price: women and the politics of international economic strategy. toim. Mariarosa Dalla Costa ja Giovanna Franca Dalla Costa, London; Atlantic Highlands, N.J., Zed Books 1995: 15-41

Caplan, Gerald: "Kananaskis: What leaders in the west don't tell us." Toronto Star, June 24, www.thestar.com, Toronto 2002

Car statistics. Car Busters, <http://www.carbusters.org/freesources/stats.php>, 2002

Carey, Alex: Taking the risk out of democracy, Corporate propaganda versus freedom and liberty. University of Illinois Press, Urbana 1997 [1995]

Carrere, Ricardo ja Larry Lohmann: Pulping the south, Industrial Tree Plantations & The World Paper Economy. Zed, London 1996

Caufield, Catherine: Masters of illusion: the World Bank and the poverty of nations. Henry Holt, New York 1996

Cavanagh, John, Carol Welch ja Simon Retallack: The IMF formula: generating poverty. Globalising poverty, The World Bank, IMF and WTO. The Ecologist Report, 2000: 23-25

Chandrasekhar, C. P. ja Jayati Ghosh: The market that failed, a decade of neoliberal economic reforms in India. LeftWord Books, New Delhi 2002

Chen, Shaohua ja Martin Ravallion: How did the world's poorest fare in the 1990's? World Bank, [http://wbi018.worldbank.org/Research/workpapers.nsf/f7ff86a8cbbd411a852566db005f7b60/7b824640b1ad2f1c8525692d007481b5/\\$FILE/wps2409.pdf](http://wbi018.worldbank.org/Research/workpapers.nsf/f7ff86a8cbbd411a852566db005f7b60/7b824640b1ad2f1c8525692d007481b5/$FILE/wps2409.pdf), 2000

Chomsky, Noam: A conversation with Michael Albert. www.zmag.org/chomsky/interviews/9301-albchomsky.html, ZNet, Woods Hole MA 1993

Chomsky, Noam: Powers and Prospects, Reflections on human nature and social order. Madhyam Books, Delhi 1996

Chomsky, Noam: Hinnalla millä hyvänsä, Uusliberalismi ja globaali kuri. Like, Helsinki 2000a

Chomsky, Noam: Uusi sotilaallinen humanismi, Kosovon Opetukset. Like, Helsinki 2000b

Chomsky, Noam: "Militarizing Space "to protect U.S. interests and investment". International Socialist Review (19), <http://www.isreview.org/issues/19/NoamChomsky.shtml>, July-August, 2001a

Chomsky, Noam: September 11th and its aftermath: Where is the world heading? Public lecture at the Music Academy, Chennai, India, <http://www.hinduonnet.com/fline/fl1824/nc.htm>, 2001b

Chomsky, Noam: Interviewing Chomsky, preparatory to Porto Alegre. www.zmag.org/chomskypa.htm, ZNet, Woods Hole MA 2002

Chossudovsky, Michel: Global falsehoods: How the world bank and the UNDP distort the figures of global poverty. www.transnational.org/features/chossu_worldbank.html, 1999

Chossudovsky, Michel: Köyhyyden globalisointi, Maailmanpankin ja IMF:n uudistusten vaikutuksia. Like, Helsinki 2001

Cleaver, Harry: Nature, neoliberalism and sustainable development: Between Charybdis & Scylla? www.eco.utexas.edu/facstaff/Cleaver/port.html, (University of Texas), *konferenssissa Economy and Ecology esitetty alustus*, Instituto Piaget, Viseu, Portugal, 1997

Cobb, Clifford, Ted Halstead ja Jonathan Rowe: "If the GDP is up, why is America down?" The Atlantic Monthly, www.theatlantic.com/politics/ecbig/gdp.htm, October, 1995

Collier, Paul: Economic causes of civil conflict and their implications for policy. <http://www.worldbank.org/research/conflict/papers/civilconflict.pdf>, World Bank, Washington D.C 2000

Common Property Resources, Ecology and Community-Based Sustainable Development. *toim. Fikret Berkes*, Belhaven, London 1989

"The Commons, Where the community has authority." The Ecologist 22 (4): 123-30, 1992

Cornia, Giovanni Andrea: "Globalization and health: results and options." Bulletin of the World Health Organization 79 (9): 834-41, <http://www.who.int/docstore/bulletin/pdf/2001/issue9/bu1312.pdf>, 2001

Corporate Europe Observatory: Oy Eurooppa Ab, EU:n ja teollisuuden vaaralliset kytkennät. Like, Helsinki 1999

DAC guidelines on poverty reduction. OECD, <http://www1.oecd.org/dac/pdf/G-pov-e.pdf>, Paris 2001

Dasgupta, Biplab: Structural adjustment, global trade, and the new political economy of development. Vistaar Publications, New Delhi 1998

Deaton, Angus: Counting the world's poor: problems and possible solutions. Princeton University, Princeton 2000

Denny, Charlotte: "World Bank poverty report censored?" Guardian, September 13, London 2000

"Development as enclosure." The Ecologist 22 (4): 131-48, July/August, 1992

The Development Dictionary. toim. Wolfgang Sachs, Zed, London 1992

Dickson, David: Alternative technology and the politics of technical change. Fontana, London 1974

Dierckxsens, Wim: The limits of capitalism, Globalization without neoliberalism. Zed, London 2000 [1998]

Dollar, David: "Is globalization good for your health?" Bulletin of the World Health Organization 79 (9): 827-33, <http://www.who.int/docstore/bulletin/pdf/2001/issue9/bu1316.pdf>, 2001

Dollar, David ja Aart Kraay: Growth Is Good for the Poor. World Bank, www.worldbank.org/research, 2000

Douthwaite, Richard: Free thinkers not wanted. Globalising poverty, The World Bank, IMF and WTO. The Ecologist Report, 2000: 17-18

Drèze, Jean ja Amartya Sen: India: Development and participation. Oxford University Press, New Delhi 2002

Eagleton, Terry: Ideology, An Introduction. Verso, London 1991

Easterley, William: The effect of IMF and World Bank programmes on poverty. WIDER, Discussion Paper No. 102, <http://www.wider.unu.edu/publications/publications.htm>, Helsinki 2001

"The Encompassing web, The ramifications of Enclosure." The Ecologist 22 (4): 149-64, 1992

Esteva, Gustavo ja Madhu Suri Prakash: Grassroots post-modernism. Zed, London 1998

Estimating global road fatalities. Global Road Safety Partnership, www.factbook.net/EGRF_Summary.htm, 2000

Die Ethnisierung des Sozialen, Die Transformation der jugoslawischen Gesellschaft im Medium des Krieges. Schwarze Risse & Rote Strasse, Materialien für einen neuen Antiiperialismus 6, Berlin 1993

Feachem, Richard G. A.: "**Globalisation is good for your health, mostly.**" British Medical Journal (323): 504-06, http://www.bmj.com/cgi/content/full/323/7311/504?maxtoshow=&HITS=10&hits=10&RESULTFORMAT=&author1=Feachem&searchid=1007823796542_4818&stored_search=&FIRSTINDEX=0, September 1, 2001

Ferguson, James: **The anti-politics machine: "development", depoliticization, and bureaucratic power in Lesotho.** University of Minnesota Press, Minneapolis 1994 [1990]

Fidler, David P.: "**Neither Science Nor Shamans: Globalization of Markets and Health in the Developing World.**" Indiana Journal of Global Legal Studies 7 (1): 191-224, <http://ijgls.indiana.edu/archive/07/01/fidler2.shtml>, Fall, 1999

Fotopoulos, Takis: "**The global 'war' of the transnational elite.**" Democracy & Nature 8 (2): 201-40, 2002

Frederici, Silvia: **War, globalization and reproduction. There is an alternative: subsistence and world-wide resistance to corporate globalization.** toim. *Veronika Bennholdt-Thomsen, Nicholas Faraclas ja Claudia von Werlhof*, Zed Books, London 2001: 133-45

Friedman, Thomas L.: "**A Manifesto for the Fast World.**" The New York Times Magazine, March 28, 1999

Fuchs, Tatjana: **Wieviel Reichtum können wir uns leisten? Von der Vielfalt menschlicher Entwicklung - oder vom Reichtum, der Armut braucht.** Institut für sozial-ökologischen Wirtschaftsforschung e.V., München 2000

Fukuyama, Francis: "**The end of history?**" The National Interest, www.wkue.edu/~sullib/history.htm, Summer, 1989

Gadgil, Madhav: **Poverty and biodiversity.** Encyclopedia of Biodiversity, vol. 4. Academic Press, San Diego 2001: 845-55

Galbraith, James K., Pedro Conceição ja Hyunsub Kum: **Inequality and growth reconsidered once again: some new evidence from old data.** The University of Texas at Austin, UTIP Working paper No. 17, <http://utip.gov.utexas.edu/web/workingpaper/utip17.pdf>, 2001

Gartzke, Erik ja Quan Li: Economic globalization and peace: how economic integration can reduce the incidence of international conflict. Globalization and Armed Conflict. toim. Gerald Schneider, Katherine Barbieri ja Nils Petter Gleditsch, Rowman and Littlefield, http://polisci.la.psu.edu/faculty/li/research_papers/glob_chapter.pdf, Boulder, CO forthcoming 2003

GATT Watchdog: WTO leadership race exposes deepening polarisation over globalisation. <http://csf.colorado.edu/forums/pkt/spring99/msg00784.html>, Christchurch, NZ. 1999

George, Susan: The corporate utopian dream. http://www.indg.org/wto_proceedings.pdf, (International Network on Disarmament and Globalization), konferenssissa The WTO and the Global War System esitetty alustus, Seattle, November 28, 1999

George, Susan: Corporate Globalisation. Anti-Capitalism, a guide to the movement. toim. Emma Bircham ja John Charlton, Bookmarks Publications, London 2001: 11-24

German, Lindsey: War. Anti-Capitalism, a guide to the movement. toim. Emma Bircham ja John Charlton, Bookmarks Publications, London 2001: 123-34

Global poverty monitoring. The World Bank Group, <http://www.worldbank.org/research/povmonitor/index.htm>, 2001

Global poverty report 2001 - A Globalized Market - Opportunities and Risks for the Poor. African Development Bank, ADB, EBRD, IADB, IMF, World Bank, http://www.worldbank.org/poverty/library/G8_2001.pdf, 2001

Globalization, growth, and poverty, Building an inclusive world. World Bank, Policy Research Report, Oxford University Press, New York 2002

González de la Rocha, Mercedes ja Alejandro Grinspun: Private adjustments: Households, crisis and work. Choices for the poor, Lessons from the national poverty strategies. toim. Alejandro Grinspun, UNDP, New York 2001

Greider, William: One world, ready or not, The manic logic of global capitalism. Simon & Schuster, New York 1998 [1997]

Grossman, Karl: "U.S. Military Plans to Fight Wars from Space." Press for Conversion! (45): 26-27, www.ncf.ca/coat/, July, 2001

Grossman, Karl: Star wars: protecting globalization from above. www.corpwatch.org/issues/PID.jsp?articleid=1333, GorpWatch, San Francisco 2002

Guha, Ramachandra: The malign encounter: The Chipko movement and competing visions of nature. Who will Save the Forests. toim. Tariq Banuri ja Frédérique Apffel Marglin, Zed, London 1993

Guttal, Shalmali: The end of imagination: the World Bank, the International Monetary Fund and poverty reduction. Prague 2000, Why we need to decommission the IMF and the World Bank. Focus on the Global South, Bangkok 2000

Haaparanta, Pertti: Yhdentyvä maailmantalous ja sen seuraukset. Studia Generalia -luento, Helsingin kauppakorkeakoulu, 4.10., 2001

Hardin, Garrett: The tragedy of commons. Economics, Ecology, Ethics, Essays toward a steady-state economy. toim. Herman E. Daly, W.H. Freeman and Company, San Francisco 1980 [1968]: 100-14

Hawthorne, Susan: The clash of knowledge systems: Local diversity in the wild versus global homogeneity in the marketplace. There is an alternative: subsistence and world-wide resistance to corporate globalization. toim. Veronika Bennholdt-Thomsen, Nicholas Faraclas ja Claudia von Werlhof, Zed Books, London 2001: 77-90

Heerings, Hans ja Ineke Zeldenrust: Elusive saviours, Transnational corporations and sustainable development. International Books, Utrecht 1995

Heilbroner, Robert L.: Behind the Veil of Economics, Essays in the Worldly Philosophy. W. W. Norton & Company, New York 1988

Hellinger, Douglas, Karen Hansen-Kuhn ja April Fehling: Stripping adjustment policies of their poverty-reduction clothing: a new convergence in the challenge to current global economic management. www.developmentgap.org, The Development GAP, Washington D.C 2001

Herman, Edward S. ja Robert W. McChesney: The global media, The new missionaries of corporate capitalism. Madhyam Books, Delhi 1998

Hilary, John: The wrong model: GATS, trade liberalisation and children's right to health. Save the Children, Briefing Report, London 2001

Himanen, Pekka: Hakkerietiikka. WSOY, Helsinki 2001

Hirst, Paul: Associative democracy, New forms of economic and social governance. Polity Press, Cambridge 1994

Hobart, Mark: Introduction: the growth of ignorance. *An Anthropological Critique of Development, The Growth of Ignorance.* toim. Mark Hobart, Routledge, London 1993: 1-30

Hoogvelt, Ankie M. M.: Globalization and the postcolonial world: the new political economy of development. Palgrave, Houndmills 2001

How Many Online? NUA, ComputerScope Ltd., http://www.nua.ie/surveys/how_many_online/, Dublin 2002

Hughes, Christopher W.: Globalisation and Security in the Asia-Pacific: An Initial Investigation. <http://www.cscapeurope.org/report/cwhughes-kl-00.htm>, konferenssissa Implications of globalisation for security cooperation in the Asia-Pacific region, The Working Group on Concepts of Comprehensive and Cooperative Security, Council of Security Cooperation in the Asia Pacific (CSCAP) esitetty alustus, Kuala-Lumpur, 19-21 October, 2000

IDT/MDG Progress - Viet Nam. http://www.vdic.org.vn/eng/pdf/CPRGSSyn_final.pdf, United Nations Country Team, Ho Chi Minh City 2002

Illich, Ivan: Kouluttomaan yhteiskuntaan. Otava, Helsinki 1972

Illich, Ivan: Tools for Conviviality. <http://www.eekim.com/ba/bookclub/illich/tools.pdf>, Marion Boyars, London 1985 [1973]

Illich, Ivan ja Barry Sanders: ABC: the alphabetization of the popular mind. Marion Boyars, London 1988

The IMF and the south: the social impact of crisis and adjustment. toim. Dharam P. Ghai, Zed Books Ltd. on behalf of United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD, Geneva), University of the West Indies (Mona Jamaica) and Institute of Social and Economic Research (Kingston), London; Atlantic Highlands, N.J. 1991

Imperiumin ulkopuolelta, Kehityskriittisiä puheenvuoroja. toim. Outi Hakkarainen, Olli Tammilehto ja Thomas Wallgren, Helsinki, Gaudeamus 1991

In the name of the poor, Contesting political space for poverty reduction. toim. Neil Webster ja Lars Engberg-Pedersen, Zed, London 2002

Income poverty. The World Bank Group, <http://www.worldbank.org/poverty/data/trends/income.htm>, 2001

India, Reducing poverty, Accelerating development. The World Bank, World Bank Country Study,

Oxford University Press, New Delhi 2000

International price comparisons. Office for National Statistics, http://www.statistics.gov.uk/themes/economy/Articles/PricesAndInflation/downloads/international_price_comparisons.pdf, London

de Janvry, Alain ja Elisabeth Sadoulet: Access to land and land policy reforms. WIDER, Policy Brief No. 3, <http://www.wider.unu.edu/publications/publications.htm>, Helsinki 2001

Kaldor, Mary: Globalization: good or bad? London School of Economics, www.globaldimensions.net/article/debate/kaldortext.html, London 2000

Kamanou, Gisele ja Jonathan Morduch: Measuring vulnerability to poverty. WIDER, <http://www.wider.unu.edu/publications/2000-2001-3-2/2000-2001-3.2-01.pdf>, Helsinki 2001

Kamat, Sangeeta: Development hegemony, NGOs and the state in India. Oxford University Press, New Delhi 2002

Kanbur, Ravi: Economic policy, Distribution and poverty: The nature of disagreements. Cornell University, <http://www.people.cornell.edu/pages/sk145/>, 2001

Katsiavriades, Kryss: USA invasions, bombings, military aid, political interventions and sanctions. http://www.krysstal.com/democracy_whyusa02.html, United Kingdom 2002

Keet, Dot: From focusing on symptomatic manifestations towards dealing with systemic factors and forces. www.tni.org/archives/keet/systemic.htm, Transnational Institute, Amsterdam, May, 2001

Klein, Naomi: No logo : ei tilaa, ei vaihtoehtoa, ei töitä, ei logoa : tähtäimessä brändivaltiaat. WSOY, Porvoo 2001

Kobayashi, Hisato: President's message. Hosei University Research Institute, www.huric.org/htm/president.htm, California 2002

Koivusalo, Meri: World Trade Organisation and Trade-Creep in Health and Social Policies. GASPP, STAKES, GASPP Occasional Paper No. 4/1999, Helsinki 1999

Koivusalo, Meri: Assessing the health policy implications of WTO trade agreements. Globalisation and health: Case studies. *toim.* Kelley Lee, Palgrave, London forthcoming 2002

Koivusalo, Meri ja Eeva Ollila: Making a healthy world: agencies, actors, and policies in international health. Stakes, Zed Books, Distributed by St Martin's Press, Helsinki, London, New York 1997

Korten, David C.: Maailma yhtiöiden vallassa, Saalistustaloudesta ekologiseen vallankumoukseen? Like, Helsinki 1997

Kovel, Joel: The enemy of nature, the end of capitalism or the end of the world? Zed, London 2002

Krüger-Charlé, Michael: Weichenstellung für eine AutoMobile Gesellschaft - Das Beispiel des Volkswagens bis 1945. Welche Freiheit brauchen wir? Zur Psychologie der AutoMobilen Gesellschaft. toim. Die Grünen im Bundestag, Elefanten, Berlin 1989: 20-32

Kuby, Thomas: "Über den gesellschaftlichen Ursprung der Maschine." Technologie und Politik, Das Magazin zur Wachstumskrise (16): 71-103, 1980

Kumar, Arun: The black economy in India. Penguin Books, New Delhi; New York, NY 1999

Kumar, Arun: Globalization of the Indian Economy: some issues pertaining public health. käsikirjoitus, Delhi, 2002

Kumar Singh, Arun: Poverty in India - An Overview. käsikirjoitus, Delhi, 2001

Kumar Singh, Arun: Water in India: Dimensions of Crisis. Vasudhaiva Kutumbakam, Delhi forthcoming 2002

Kurz, Robert: Schwarzbuch Kapitalismus: ein Abgesang auf die Marktwirtschaft. Eichborn, Frankfurt am Main 1999

Kvaløy, Sigmund: Green Philosophy. The Green Fuse. toim. John Button, Quartet, London 1990: 1-25

Kvaløy, Sigmund: "Inside Nature." Resurgence (155): 10-12, November/December, 1992

Land reform and peasant livelihood, The social dynamics of rural poverty and agrarian reform in developing countries. toim. Krishna B. Ghimire, United Nations Research Institute for Social Development, ITDG Publishing, London 2001

The least developed countries report 2002. UNCTAD, <http://www.unctad.org/en/docs/ldc02.en.pdf>,

Geneva 2002

Leiss, William: The Limits to Satisfaction, On Needs and Commodities. Marion Boyars, London 1978 [1976]

Linebaugh, Peter ja Marcus Rediker: The Many-Headed Hydra; Sailors, Slaves, Commoners, and the Hidden History of the Revolutionary Atlantic. Beacon Press, Boston 2000

Lohmann, Larry: Resisting Green Globalism. Global Ecology, A New Arena of Political Conflict. toim. Wolfgang Sachs, Zed, London 1993: 157-69

Lohoff, Ernst: "Zur Dialektik der Mangel und Überfluss." *Krisis* (21/22): 52-81, 1998

Lummis, C. Douglas: Radical democracy. Cornell University Press, Ithaca 1996

MacEwan, Arthur: Neo-liberalism or democracy? Economic strategy, markets, and alternatives for the 21st century. Zed, London 1999

Madeley, John: Big business, poor peoples: the impact of transnational corporations in the world's poor. Zed Books, New York 1999

Marcq, Jean: "Globalisation of information could decrease effectiveness of healthcare provision." *British Medical Journal* (324): 44, <http://bmj.com/cgi/content/full/324/7328/44>, 5 January, 2002

Marglin, Stephen A.: What do bosses do? The origins and functions of hierarchy in capitalist production. *The Division of Labour: The Labour Process and Class-Struggle in Modern Capitalism.* toim. André Gorz, Harvester, Brighton 1976: 13-53

McCracken, Grant: Culture and Consumption, New Approaches to the Symbolic Character of Consumer Goods and Activities. Indiana University Press, Bloomington 1988

McCulloch, Neil, L. Alan Winters ja Xavier Cirera: Trade liberalization and poverty: a handbook. Centre for Economic Policy Research, London 2001

McMurtry, John: Unequal freedoms, the global market as an ethical system. Gramond Press, Toronto 1998

McMurtry, John: The cancer stage of capitalism. Pluto, London 1999

McNally, Ruth ja Peter Wheale: **Biopatentointi ja luonnon monimuotoisuus.** Taistelu paratiisista, Luonnon suojelu ja hyväksikäyttö kolmannessa maailmassa. toim. Lassi Salvi, Maailmankauppojen liitto, Tampere 1997: 51-70

Mehta, Jaya: **Give poverty a face please!** Alternative Economic Survey 2000-2001, Second Generation reforms: delusions of development. toim. *Alternative survey group*, Rainbow publishers, Azadi bachao andolan, Lokayan, Delhi 2001: 29-34

Mehta, Jaya ja Shanta Venkatraman: **"Poverty Statistics, Bermicide's Feast."** Economic and Political Weekly, July 1, <http://www.epw.org.in/showArticles.php?root=2000&leaf=07&filename=1487&filetype=html>, 2000

Mekay, Emad: **"USA: corporate misdeeds foment corruption in developing countries."** Inter Press Service, Corporate Watch, July 12, www.corpwatch.org/news/, 2002

Mihevc, John: **The market tells them so: the World Bank and economic fundamentalism in Africa.** Zed Books; Third World Network, London; Atlantic Highlands N.J.; Penang Malaysia 1995

Millen, Joyce V. ja Timothy H. Holtz: **Dying for Growth, Part I: Transnational corporations and the health of the poor.** Dying for Growth: Global Inequality and the Health of the Poor. toim. Jim Yong Kim, Joyce V. Millen, Alec Irwin et al, Common Courage Press, Monroe, Me. 2000: 177-223

Millen, Joyce V., Alec Irwin ja Jim Yong Kim: **Introduction: Who is Growing? Who is Dying?** Dying for Growth: Global Inequality and the Health of the Poor. toim. Jim Yong Kim, Joyce V. Millen, Alec Irwin et al, Common Courage Press, Monroe, Me. 2000: 3-10

Mirowski, Philip: **Against Mechanism, Protecting Economics from Science.** Rowman & Littlefield, Totowa 1988

Mkandawire, Thandika ja Charles C. Soludo: **Our continent, our future.** Africa World Press, Trenton 1999

Monbiot, George: **"To keep them destitute and starving."** The Guardian, April 13, www.guardianunlimited.co.uk, London 2000

Nadkarni, M. V.: **"Poverty, environment, development."** Economic and Political Weekly, April 1, 2000:1184-90

Næss, Arne: **Ecology, Community and Lifestyle, Outline of an Ecosophy.** Cambridge Univ. P, Cambridge 1989

Nandy, Ashis: "**Why development and prosperity will not remove poverty.**" Humanscape, <http://www.humanscapeindia.net/humanscape/index1100.htm>, November, 2000

Narayan, Deepa, Robert Chambers, Meera K. Shah, et al.: **Voices of the Poor, Crying out for change.** World Bank, Oxford University Press, New York 2000

Narayan, Deepa, with Raj Patel, Kai Schafft, et al.: **Voices of the Poor, Can anyone hear us?** World Bank, Oxford University Press, New York 2000

Nash, June: "**Global integration and subsistence insecurity.**" American Anthropologist **96** (1): 7-30, 1994

Nayan Kabra, Kamal: "**Poverty kills, What's liberalisation got to do with it?**" Humanscape, November, www.humanscapeindia.net/humanscape/hs1100/hs11006t.htm, 2000

Neeraj Jain: **Globalisation or recolonisation?** ELGAR, Pune 2001

Noble, David F.: **Forces of Production, A Social History of Industrial Automation.** Alfred A. Knopf, New York 1984

Norberg, Johan: **In defence of global capitalism.** Timbro, Kristianstad 2001

Norberg-Hodge, Helena: **Ancient Futures, Learning from Ladakh.** Rider, London 1991

Nustad, Knut G.: **On the theoretical framework of the world development report. A critical review of the World Bank report: Attacking poverty, World development report, 2000/2001.** Comparative Research Programme on Poverty, http://www.crop.org/publications/files/report/Comments_to_WDR2001_2002_ny.pdf, Bergen 2000

Ohga, Keiji: **World Food Security and Agricultural Trade.** <http://odin.dep.no/ld/mf/Conferences/020031-990144/index-dok000-b-n-a.html>, (Landbruksdepartementet), *konferenssissa* International Conference on Non-Trade Concerns in Agriculture *esitetty alustus*, Ullensvang, Norway, 1 – 4 July, 2000

Ombudsperson Institution in Kosovo: **Second Annual Report, 2001 – 2002.** www.ombudspersonkosovo.org/doc/spec%20reps/Final%202%20Annual%20Report%202002%2010-07-02%20English.doc, Pristina 2002

Overcoming human poverty, Poverty report 2000. United Nations Development Programme, New York 2000

Palast, Gregory: "The Globalizer Who Came In From the Cold." The Observer, October 10, <http://www.gregpalast.com/detail.cfm?artid=78&row=1>, London 2001

*Pasha, Mustapha Kamal ja Ahmed I. Samatar: **Resurgence of islam.** Globalization, Critical reflections. toim. James H. Mittelman, Lynne Rienner Publishers, Boulder, Colorado 1997: 187-201*

Paying the price: women and the politics of international economic strategy. toim. Mariarosa Dalla Costa ja Giovanna Franca Dalla Costa, Zed Books, London; Atlantic Highlands, N.J. 1995

The people vs global capital: the G-7, TNCs, SAPs, and human rights: report of the International People's Tribunal to Judge the G-7, Tokyo, July 1993. Pacific Asia Resource Center in association with ARENA, Hong Kong, Apex Press, New York, Other India Press, Goa, Tokyo 1994

*Perelman, Chaim ja L. Olbrechts-Tyteca: **The new rhetoric, a treatise on argumentation.*** University of Notre Dame Press, Notre Dame 1969

Perlman, Fredy: "The continuing appeal of nationalism." The Fifth Estate 19 (4): 9-17, 1985

*Petras, James ja Henry Veltmeyer: **Globalization unmasked, Imperialism in the 21st century.*** Zed, London 2001

*Plavsic, Dragan: "**Wars without end.**" LeftTurn (1), www.leftturn.org, June, 2001*

The policy roots of economic crisis and poverty, A multi-country participatory assessment of structural adjustment. http://www.saprin.org/SAPRIN_Synthesis_11-16-01.pdf, The Structural Adjustment Participatory Review International Network (SAPRIN), Washington D.C 2001

*Potter, George Ann: **Deeper than debt: economic globalisation and the poor.*** Latin America Bureau, London 1999

Poverty in an age of globalization. The World Bank, <http://www.worldbank.org/html/extdr/pb/globalization/povertyglobalization.pdf>, Washington D.C 2000

*Prashad, Vijay: **War against the planet, the fifth Afghan war, imperialism and other assorted fundamentalisms.*** LeftWord Books, New Delhi 2002

*PRAXIS: **The politics of poverty, a tale of living dead in Bolangir.*** Books for Change, Bangalore 2001

PRSP Briefing, poverty rhetoric & surreptitious privatisation? World Development Movement,

www.wdm.org.uk, London, June, 2001

Public health and the poverty of reforms, The South Asian predicament. *toim. Imrana Qadeer, Kasturi Sen ja K. R. Nayar*, Sage Publications, New Delhi 2001

Qadeer, Imrana ja Alpana Sagar: Health. Alternative Economic Survey 2000-2001, Second Generation reforms: delusions of development. toim. Alternative survey group, Rainbow publishers, Azadi bachao andolan, Lokayan, Delhi 2001: 120-25

Rahnema, Majid: Köyhyys. Imperiumin ulkopuolelta, Kehityskriittisiä puheenvuoroja. toim. Outi Hakkarainen, Olli Tammilehto ja Thomas Wallgren, Gaudeamus, Helsinki 1991: 135-73

Raman, Vasanthi: Globalisation and child labour. Centre for Women's Development Studies, Occasional Paper No. 31, New Delhi 1998

Ravallion, Martin, Gaurav Datt ja Dominique van de Walle: "Quantifying absolute poverty in the developing countries." Review of Income and Wealth 37 (4), December, 1991

"The real losers." The Economist, December 9th, 2001

Reddy, Rammanohar: "The 1990's: a lost decade." The Hindu, January 8, www.hinduonnet.com, Chennai 2000

Reddy, Sanjay G. ja Thomas W. Pogge: How not to count the poor. Columbia University, <http://www.columbia.edu/~sr793/count.pdf>, New York, June 14, 2002

Reifer, Thomas: Asia-Pacific Security & US-led Neoliberal globalization & militarization in historical perspective. www.focusweb.org/publications/2001/Asia-pacific-security.html, Focus on the Global South, Bangkok 2001

Report of the expert meeting on the impact of changing supply-and-demand market structures on commodity prices and exports of major interest to developing countries. UNCTAD, Trade And Development Board, Commission on Trade in Goods and Services, and Commodities, Geneva, July, 1999

Restructuring and resistance, diverse voices of struggle in western europe. *toim. Kolya Abramsky*, Resres books, London 2001

Rifkin, Jeremy: "Laid off! Computer technologies and re-engineered workplace." The Ecologist 24 (5): 182-88, September/October, 1994

Rist, Gilbert: The history of development, From western origins to global faith. Zed, London 1997 [1996]

Rodrik, Dani: Comments on "Trade, growth, and poverty," by D. Dollar and A. Kraay. <http://ksghome.harvard.edu/~.drodrik.academic.ksg/Rodrik%20on%20Dollar-Kraay.PDF>, Harvard University, Harvard 2000

Rodrik, Dani: The Global governance of trade as if development really mattered. UNDP, www.undp.org/bdp, New York 2001

de Romaña, Alfredo L.: "An Emerging Alternative to Industrial Society, The Autonomous Economy, Part 1: The Vernacular/Informal Sphere vis-à-vis the Formal/Industrial Sector." Interculture XXII (3), Summer, 1989a

de Romaña, Alfredo L.: "An Emerging Alternative to Industrial Society, The Autonomous Economy, Part 2: The impoverishing economic growth." Interculture XXII (4), Fall, 1989b

Roth, Karl Heinz: Der Weg zum guten Stern des "Dritten Reichs": Schlaglichter auf die Geschichte der Daimler-Benz AG und ihrer Vorläufer (1890-1945). Das Daimler-Benz-Buch, ein Rüstungskonzern im "Tausendjährigen Reich". toim. Hamburger Stiftung für Sozialgeschichte des 20. Jahrhunderts, Franz Greno, Nördlingen 1987: 28-39

Roy, Ramashray: "Modern Economics and the Good Life: A Critique." Alternatives 17: 341-403, 1992

Sachs, Wolfgang: "The archaeology of the development idea, Six essays." Interculture 23 (109): 1-37, Fall, 1990

Sainath, P.: Kaikkihan rakastavat kunnan kuivuutta, Tarinoita todellisesta Intiasta. Like, Helsinki 2001

Santiso, Carlos: "Development cooperation and promotion of democratic governance: promises and dilemmas." International politics and society (4), http://fesportal.fes.de/pls/portal30/docs/FOLDER/IPG4_2001, 2001

Sarkar, Saral: Sustainable development: rescue operation for a dying illusion. There is an alternative: subsistence and world-wide resistance to corporate globalization. toim. Veronika Bennholdt-Thomsen, Nicholas Faraclas ja Claudia von Werlhof, Zed Books, London 2001: 41-54

Sasi, Kimmo: "Globalisaation vaikutukset enimmäkseen myönteisiä." Helsingin Sanomat s. A5, 16.5., 2001

Satin, Mark: **"World Future Society: feast of the "insider" change agents."** Radical Middle Newsletter, www.radicalmiddle.com/x_world_fut_soc.htm, September/October, 1999

Savané, Marie Angélique: **"Implications for women and their work of introducing nutritional considerations into agricultural and rural development projects."** Food and Nutrition Bulletin 3 (3), <http://www.unu.edu/unupress/food/8F033e/8F033E01.htm>, 1981

Scholte, Jan Aart: **Globalization: a critical introduction**. Palgrave, Houndsmill 2000

Sen, Amartya: **Development as freedom**. Oxford University Press, Oxford 2001 [1999]

Sen, Amartya: **"How to judge globalism."** The American Prospect 13 (1), www.prospect.org, January 1, 2002

Sexton, Sarah: **Trading health care away? GATS, Public services and privatisation**. <http://cornerhouse.icaap.org>, The Corner House, Sturminster Newton 2001

Shanks, Edwin ja Carrie Turk: **Community views on the draft poverty reduction strategy: findings from six sites in Vietnam**. http://www.vdic.org.vn/eng/pdf/CPRGSSyn_final.pdf, Actionaid, CRS, Oxfam GB, Plan International, Save the Children UK, the World Bank, 2002

Shiva, Vandana: **Kehitys, ekologia ja naiset**. Imperiumin ulkopuolelta, Kehityskriittisiä puheenvuoroja. toim. Outi Hakkarainen, Olli Tammilehto ja Thomas Wallgren, Gaudeamus, Helsinki 1991 [1988]: 216-31

Shiva, Vandana, Afsar H. Jafri, Gitanjali Bedi, et al.: **The enclosure and recovery of the commons**. Research Foundation for Science, Technology and Ecology, Delhi 1997

Singh, Kavaljit: **Taming global financial flows, A citizen's guide**. Madhyam Books; Zed, Delhi; London 2000

Skirbekk, Gunnar ja Asuncion St. Clair: **A philosophical analysis of the world bank's conception of poverty**. A critical review of the World Bank report: Attacking poverty, World development report, 2000/2001. Comparative Research Programme on Poverty, http://www.crop.org/publications/files/report/Comments_to_WDR2001_2002_ny.pdf, Bergen 2000

Sklair, Leslie: **Globalization, Capitalism & Its Alternative**. Oxford University Press, Oxford 2002

Smith, Adam: **An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations**. The Modern Library, New York 1937 [1776]

Sobhan, Rehman: Agrarian reform and social transformation: preconditions for development. Zed Books, London; Atlantic Highlands, N.J. 1993

Social indicators. World Bank, <http://www.worldbank.org/poverty/data/trends/social.htm>, 2001

Srinivasan, T. S.: Growth and poverty alleviation: lessons from development experience. Yale University, <http://www.adbi.org/PDF/cf3rdann/srinivasan.pdf>, Yale 2001

The State of the World's Children 1995. UNICEF, Oxford University Press, Oxford 1995

The State of the World's Children 2001. UNICEF, Geneva 2001

Statistical Data. UNICEF, <http://www.unicef.org/statis/>, 2002

Stiglitz, Joseph E.: "Some Lessons from the East Asian Miracle." The World Bank Research Observer **11** (2): 151-77, 1996

Stiglitz, Joseph E.: "Globalism's discontents." The American Prospect **13** (1), January 1, 2002

Stretton, Hugh: Economics, A new introduction. Pluto Press, London 2000

Székely, Miguel, Nora Lustig, Martin Cumba, et al.: Do we know how much poverty there is? Inter-American Development Bank, Working Paper No. 437, <http://www.iadb.org/RES/pdf/437.pdf>, 2000

Tammilehto, Olli: "Riittääkö länsimainen demokratia?" Helsingin Sanomat, 11.2., <http://gamma.nic.fi/~otammile/demop.htm>, Helsinki 1990

Tammilehto, Olli: "EU:n näkymätön yhtiökumppani." Suomen Kuvalehti, 21.10., <http://gamma.nic.fi/~otammile/eunnakymaton.htm>, 1994

Tammilehto, Olli: "Oy Euroopan unioni Ab eli vaarallisia suhteita \$\$ Europen komentosillalla." Maan ystävien ilmaisjakelulehti, elokuu, <http://gamma.nic.fi/~otammile/europe.htm>, 1997

Tammilehto, Olli: Maailman tilan kootut selitykset. Like, Helsinki 1998

Tammilehto, Olli: The Effects of the Production and Consumption Patterns of Industrialized Countries on the Environment in the South. Ympäristö ja Kehitys ry, http://gamma.nic.fi/~otammile/north_south_environment.htm, Turku 1999

Tammilehto, Olli: "Avustiko USA:n hallitus terrorihyökkäystä 11.9.01?" Voima, <http://gamma.nic.fi/~otammile/waronfree.htm>, 1/2003a

Tammilehto, Olli: Globalisation and Dimensions of Poverty.

<http://gamma.nic.fi/~otammile/globpov.htm>;

http://global.finland.fi/english/publications/pdf/tammilehto_globalisation.pdf, Ministry for Foreign Affairs, Department for International Development Cooperation, Helsinki 2003b

Tedre, Matti: Ethnocomputing, A Multicultural View on Computer Science. University of Joensuu, Department of Computer Science, M.Sc Thesis,

ftp://cs.joensuu.fi/pub/Theses/2002_MSc_Tedre_Matti.pdf, Joensuu 2002

Teivainen, Teivo: Kansainvälinen valuuttarahasto: moderni pappi. Kenen Amerikka? 500 vuotta Latinalaisen Amerikan valloitusta. toim. Jussi Pakkasvirta ja Teivo Teivainen, Gaudeamus, Helsinki 1992: 182-200

Teivainen, Teivo: Valtioiden kurinalaistaminen globalisoituvassa maailmassa, Perun hallituksen ja IMF:n talouspoliittinen konflikti. Suomen rauhantutkimusyhdistys, Rauhantutkimus tänään XIV, Tampere 1994

Teivainen, Teivo: Enter economy, exit politics: transnational politics of economism and limits to democracy in Peru. Helsinki University Printing House, Books from The Finnish Political Science Association, Helsinki 2000

Temple, Dominique: Kansalaisjärjestöt Troijan puuhevosena. Imperiumin ulkopuolelta, Kehityskriittisiä puheenvuoroja. toim. Outi Hakkarainen, Olli Tammilehto ja Thomas Wallgren, Gaudeamus, Helsinki 1991 [1988]: 196-215

Thanakappan, K. R.: Some health implications of globalization in Kerala, India. Annual conference abstracts. International society for heart research Indian section, Trivandrum 2002

Toussaint, Eric: Your money or your life!: the tyranny of global finance. Pluto Press, London; Sterling, Va. 1999

Townsend, Mark: "Environmental refugees." The Ecologist 32, July/August, 6/2002:22-25

Trade and development report 1997, Globalization, distribution and growth. UNCTAD, United Nations, New York 1997

Trading freedom: how free trade affects our lives, work, and environment. toim. John Cavanagh, Institute for Food and Development Policy, San Francisco 1991

Treiber, Hubert ja Heinz Steinert: Die Fabrikation des zuverlässigen Menschen, Über die "Wahlverwandschaft" von Kloster- und Fabrikdisziplin. Heinz Moos Verlag, München 1980

Tripp, Aili Mari: Non-formal institutions, informal economics, and the politics of inclusion. WIDER, Discussion Paper No. 108, <http://www.wider.unu.edu/publications/publications.htm>, Helsinki 2001

Turner, Terisa E. ja Leigh S. Brownhill: "Women never Surrendered": the Mau-Mau and globalization form below in Kenya 1980-2000. There is an alternative: subsistence and world-wide resistance to corporate globalization. toim. Veronika Bennholdt-Thomsen, Nicholas Faraclas ja Claudia von Werlhof, Zed Books, London 2001: 106-32

Ullrich, Otto: Weltniveau, In der Sackgasse des Industriesystems. Rotbuch Verlag, Berlin 1980

United States Space Command: Vision for 2020. <http://www.fas.org/spp/military/docops/usspac/visbook.pdf>, Peterson AFB, CO 1996

Wagner, Daniel A.: Literacy and Development: Rationales, Myths, Innovations and Future Directions. <http://www.literacyonline.org/products/ili/webdocs/wagner.html>, (National Center on Adult Literacy (NCAL) and International Literacy Institute (ILI)), at University of Pennsylvania/Graduate School of Education), *konferenssissa the Second Asia Regional Literacy Forum - Innovation and Professionalization in Adult Literacy: A Focus on Diversity esitetty alustus*, New Delhi, February 9-13, 1998

Wallach, Lori ja Michelle Sforza: Whose trade organization? Corporate globalization and the erosion of democracy. Public Citizen, Washington D.C. 1999

Wallerstein, Immanuel: Unthinking Social Science, The Limits of Nineteenth-Century Paradigms. Polity, Cambridge 1991

Vandemoortele, Jan: Questioning some norms, facts and findings on global poverty. United Nations Development Programme, Bureau for Development Policy, New York 2001

Vandemoortele, Jan ja Enrique Delamonica: Growth is good for the poor: a comment. UNICEF, New York 2000

Watkins, Kevin: "Making globalization work for the poor." Finance & Development, A quarterly magazine of the IMF 39 (1), www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2002/03/watkins.htm, March, 2002

Weisbrot, Mark, Dean Baker, Egor Kraev, et al.: The Scorecard on Globalization 1980-2000; Twenty Years of Diminished Progress. Center for Economic and Policy Research (CEPR), Briefing Paper, http://www.cepr.net/globalization/scorecard_on_globalization.htm, Washington D.C. 2001a

Weisbrot, Mark, Dean Baker, Robert Naiman, et al.: **Growth May Be Good for the Poor – But are IMF and World Bank Policies Good for Growth?** Center for Economic and Policy Research (CEPR), http://www.cepr.net/globalization/Growth_May_Be_Good_for_the_Poor.htm, Washington D.C. 2001b

Weisbrot, Mark, Robert Naiman ja Joyce Kim: **The Emperor Has No Growth: Declining Economic Growth Rates in the Era of Globalization.** Center for Economic and Policy Research (CEPR), Briefing Paper, http://www.cepr.net/globalization/The_Emperor_Has_No_Growth.htm, Washington D.C. 2001

Weller, Christian E. ja Adam Hersh: **"Free market and poverty."** *The American Prospect*, www.prospect.org, January 1, 2002

Wesselius, Erik: **Behind GATS 2000: Corporate Power at Work.** Transnational Institute, The World Trade Organisation Series No. 4, <http://www.tni.org/reports/wto/wto4.pdf>, Amsterdam 2002

Why are road crashes a problem? , www.i-connect.ch/grsp/grspdev/problem.htm, Global Road Safety Partnership, 2000

Wilkinson, Richard G.: **Unhealthy societies: the afflictions of inequality.** Routledge, London; New York 1996

Visvanathan, Shiv: **Laboratoriovaltion aikakirjoista.** *Imperiumin ulkopuolelta, Kehityskriittisiä puheenvuoroja.* toim. Outi Hakkarainen, Olli Tammilehto ja Thomas Wallgren, Gaudeamus, Helsinki 1991 [1988]: 97-134

Wong, Susanne: **The impact of large dams and the international anti-dam movement.** www.kfem.or.kr/engkfem/issue/damsympo/damsympo_e3.html, (Korean Federation for Environmental Movement), *konferenssissa Problems of Dam Construction Policy & Alternatives for the 21st Century esitetty alustus*, Seul, 1999

Yhteinen tulevaisuutemme, Ympäristön ja kehityksen maailmankomission raportti. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1988 [1987]

Zhang, Xiaorui: **Traditional Medicine with Health Care and the Impact of Globalization on Protection of Traditional Medicine.** <http://www.islamset.com/ioms/globe/index.html>, *konferenssissa The Seventh International Conference on "The Impact of Globalization on Development and Health Care Services in Islamic Countries" esitetty alustus*, Kuwait, 2002

1Tammilehto 2003b

2Ks. esim. Hoogvelt 2001, s. 121, Sklair 2002, Petras ja Veltmeyer 2001

3Ks. esim. Haaparanta 2001, Sasi 2001, *The Real Losers 2001*, *Global Poverty Report 2001 - a Globalized Market - Opportunities and Risks for the Poor 2001*; *Attacking Poverty, World Development Report, 2000/2001, 2000*; Intian virallinen talouskatsaus vuodelle 2002, *The Economic Times, February 27, 2002* mukaan.

4Ks. esim. Chossudovsky 2001; Mehta 2001; Weisbrot, Baker, Kraev & Chen 2001

5Tämän osapuolen kutsuminen yleisesti "globalisaation vastustajiksi" on harhaanjohtavaa, koska ainakin merkittävä osa heistä vastustaa vain "yhtiöjohtoista globalisaatiota", ks. esim. George 2001, Chomsky 2001b, Chomsky 2002, *Restructuring and Resistance, Diverse Voices of Struggle in Western Europe 2001*.

6Jo Adam Smith teki eron markkinatalouden ja kapitalismin välillä, vaikka ei käyttänyt näitä sanoja – ks. esim. Smith 1937 [1776], 248-250, 460-61. Uudempaa keskustelua tästä erosta esim. Braudel 1977 ja Wallerstein 1991, 202-217.

7Kanbur 2001

8Yhteinen Tulevaisuutemme, *Ympäristön ja Kehityksen Maailmankomission Raportti 1988 [1987]*

9Nadkarni 2000 on hyvä katsaus erilaisiin käsityksiin, jotka koskevat köyhyyden ja ympäristön tilan välisiä yhteyksiä.

10Ks. Perelman ja Olbrechts-Tyteca 1969

11Ks. esim. Wallerstein 1991

12Behan 2001 on hyvä katsaus siihen, mitä tapahtui Genovassa.

13Ks. esim. PRSP Briefing, *Poverty Rhetoric & Surreptitious Privatisation? 2001*, Keet 2001, Hellinger, Hansen-Kuhn ja Fehling 2001, Guttal 2000, Watkins 2002

14Viime aikoina Maailmanpankki on kaikessa hiljaisuudessa myöntänyt tämän politiikan kauheat seuraukset ja ilmeisesti muuttanut toimintaansa. Tässä vaiheessa politiikan muuttaminen on kuitenkin vaikeaa, koska Maailmanpankin ja IMF:n vaatima kaupallistaminen ja yksityistäminen on jo tehnyt näiden palvelujen käytön vaikeammaksi köyhille. EU:n ajama palvelukaupan "vapauttaminen" edistäisi voimakkaasti yksityistämistä ja tekisi sen purkamisen hyvin vaikeaksi. Ks. Hilary 2001, Keet 2001, Sexton 2001, Ainger 2002, Barlow 2002, Wesselius 2002

15George 2001. Rakennesopeutusohjelmien negatiivisista vaikutuksista on olemassa valtava määrä kirjallisuutta, ks. esim. Airaksinen 2003, *Paying the Price: Women and the Politics of International Economic Strategy 1995*, Potter 1999, Dasgupta 1998, *Adjustment and Social Sector Restructuring 1995*, Mihevc 1995, Mkandawire ja Soludo 1999, Toussaint 1999, Bello, Cunningham, Rau, et al. 1994, Chossudovsky 2001, Caufield 1996, 145-, Hoogvelt 2001, Scholte 2000, *The People Vs Global Capital: The G-7, TNCs, SAPs, and Human Rights: Report of the International People's Tribunal to Judge the G-7, Tokyo, July 1993 1994*. Hyvin kiinnostava ja tärkeä lisäys tähän kirjallisuuteen ovat Rakennesopeutusohjelmien osallistavaa tarkastusta edistävän kansainvälisen verkoston (Structural Adjustment Participatory Review International Network, SAPRIN) raportit. SAPRIN aloitti osallistavan tutkimuksensa rakennesopeutusohjelmien vaikutuksista Maailmanpankin pääjohtajan pyynnöstä. Tuhansien kansalaisliikkeiden ja -järjestöjen lisäksi pankin ja ko. maiden hallitusten edustajat osallistuivat näihin selvityksiin kahdeksassa maassa (ks. www.saprin.org). Selvitysten yhteenveto on raportissa *The Policy Roots of Economic Crisis and Poverty, a Multi-Country Participatory Assessment of Structural Adjustment 2001*.

16Raman 1998, González de la Rocha ja Grinspun 2001, *Trading Freedom: How Free Trade Affects Our Lives, Work, and Environment 1991*

17WTO:sta ks. esim. Wallach ja Sforza 1999, Chossudovsky 2001, Airaksinen 2003.

18Global Poverty Report 2001 - a Globalized Market - Opportunities and Risks for the Poor 2001

19Ks. esim. *Stiglitz 2002*

20Ks. esim. *The IMF and the South: The Social Impact of Crisis and Adjustment 1991, The Policy Roots of Economic Crisis and Poverty, a Multi-Country Participatory Assessment of Structural Adjustment 2001*

21Ks. esim. *Wallach ja Sforza 1999, Keet 2001*

22Ks. esim. *Stretton 2000, s. 666-, Airaksinen 2003*

23Ks. esim. *Stiglitz 1996, Chomsky 2000a*

24Weisbrot, Baker, Kraev, et al. 2001a, Weisbrot, Baker, Naiman, et al. 2001b, Weisbrot, Naiman ja Kim 2001. Näissä tutkimuksissa käytetty tilastoaineisto on peräisin Maailmanpankilta ja Penn World Table -julkaisusta.

25Weisbrot, Baker, Naiman, et al. 2001b, Weisbrot, Naiman ja Kim 2001

26Weisbrot, Naiman ja Kim 2001, Chandrasekhar ja Ghost 2002, Rodrik 2000, Rodrik 2001, Weller ja Hersh 2002

27Ks. esim. *Drèze ja Sen 2002, s. 334-5*

28Weller ja Hersh 2002

29Weisbrot, Baker, Kraev, et al. 2001a

30*The Least Developed Countries Report 2002, 2002*

31*Global Poverty Report 2001 - a Globalized Market - Opportunities and Risks for the Poor 2001, s. 3*

32*Dollar ja Kraay 2000*

33Weisbrot, Baker, Naiman, et al. 2001b, s. 8

34Douthwaite 2000 and Weisbrot, Baker, Naiman, et al. 2001b

35Weisbrot, Baker, Naiman, et al. 2001b

36Ks. esim. *Sen 2001 [1999], s. 109-110*

37

Ks. esim. *Galbraith, Conceição ja Kum 2001, Trade and Development Report 1997, Globalization, Distribution and Growth 1997, Cornia 2001*

38Easterley 2001

39Ks. esim. *Reddy 2000, Mehta 2001. Päinvastaisen näkemyksen esittää Drèze ja Sen 2002.*

40Ks. esim. *Vandemoortele 2001*

41Vandemoortele ja Delamonica 2000

42Bourguignon, Coyle, Fernández, et al. 2002. Tutkimus tilattiin Talouspoliittiselta tutkimuslaitokselta (Centre for Economic Policy Research eli CEPR), joka on 600 pääasiassa Euroopan eri yliopistoissa vaikuttavan tutkijan verkosto ja jota rahoittavat Euroopan keskuspankki, Kansainvälinen järjestelypankki (Bank for International Settlements) ja Euroopan investointipankki sekä 23 valtiollista keskuspankkia ja 41 yhtiötä. Tätä CEPR:ä ei pidä sekoittaa Washington D.C.:ssä toimivaan CEPR:iin eli Talouden ja politiikan tutkimuskeskukseen (Center for Economic and Policy Research), joka mainittiin edellä.

43Bourguignon ja Morrisson 2001, Bourguignon ja Morrisson 2002

44Ks. esim. *Cobb, Halstead ja Rowe 1995*

45Ks. esim. *Globalization, Growth, and Poverty, Building an Inclusive World 2002*

46*Global Poverty Monitoring 2001. Jostain syystä Maailmanpankki esittää joissain muissa*

internetissä julkaistuissa teksteissään hiukan näistä poikkeavia lukuja: 28,3% ja 24,0% julkaisussa *Chen ja Ravallion 2000*, 28,3% ja 23,4% julkaisussa *Income Poverty 2001*.

47*Global Poverty Monitoring 2001*

48Ks. *Attacking Poverty, World Development Report, 2000/2001, 2000, International Price Comparisons*

49*Attacking Poverty, World Development Report, 2000/2001, 2000, Deaton 2000, Reddy ja Pogge 2002*

50*Srinivasan 2001*

51*Székely, Lustig, Cumba, et al. 2000*

52*Chen ja Ravallion 2000, Deaton 2000, Attacking Poverty, World Development Report, 2000/2001, 2000, s. 17*

53*Reddy ja Pogge 2002*

54*Attacking Poverty, World Development Report, 2000/2001, 2000, s. 320, Chen ja Ravallion 2000, Deaton 2000, s. 26*

55Vastavuoroisuustaloudesta ks. esim. *Temple 1991 [1988]*

56Ks. esimerkiksi *Bennholdt-Thomsen ja Mies 1999, Common Property Resources, Ecology and Community-Based Sustainable Development 1989, The Commons, Where the Community Has Authority 1992*

57

Deaton 2000, s. 22. Katso myös Maailmanpankin omien tutkijoiden tunnustusta tämän vääristymän olemassaolosta: Ravallion, Datt ja van de Walle 1991, s. 349

58*Chen ja Ravallion 2000, s. 6, Ravallion, Datt ja van de Walle 1991*

59*Attacking Poverty, World Development Report, 2000/2001, 2000, s. 280*

60*India, Reducing Poverty, Accelerating Development 2000, Mehta 2001*

61*Mehta ja Venkatraman 2000, Mehta 2001, Jaya Mehtan haastattelu Delhissä maaliskuussa 2002. Ks. myös Nayan Kabra 2000, Kumar 2002, Kumar Singh 2001*

62Toisaalta absoluuttisen köyhyyden ja suhteellisen köyhyyden ero ei ole niin jyrkkä kuin yleensä ajatellaan: suhteellinen tuloköyhyys voi johtaa absoluuttiseen köyhyyteen mahdollisuuksien suhteen. Ihminen, jonka tulot ovat maailman mittakaavassa suhteellisen korkeat mutta joka sattuu elämään rikkaassa maassa, missä elämän perusasiat vaativat paljon rahaa, voi nähdä nälkää tai kärsiä talven kylmyydestä ja kuolla lopulta helposti parannettavissa olevaan tautiin. Jo Adam Smith aikoinaan ymmärsi tämän ajatuksen. Ks. *Sen 2001 [1999], s. 89.*

63Korjaus on tehty julkaisussa *Global Poverty Monitoring 2001* oleviin lukuihin.

64Esimerkiksi Vietnamissa köyhyysraja on määritelty samalla tavoin kuin Intiassa kiinnittämällä se ravintoenergian tarpeeseen. Myöskään siellä kulutusrakenteen muutosta ei oteta huomioon (*IDT/MDG Progress - Viet Nam 2002*). Kuitenkin vuonna 2001 kylä- ja kaupunginosatasolla tehdyt haastattelut ja kuulemistilaisuudet osoittavat nopean yhteiskunnallisen muutoksen pakottavan köyhät käyttämään rahaa entistä useampiin tarkoituksiin (*Shanks ja Turk 2002*).

65*Rahnema 1991*

66Senin ajattelusta ks. esim. kirjaa *Sen 2001 [1999]*, joka perustuu hänen Maailmanpankissa pitämiin luentoihinsa; virallisen ajattelun muutoksesta ks. esim. *Attacking Poverty, World Development Report, 2000/2001, 2000, s. 15*

67Ks. esim. *Denny 2000, Skirbekk ja Clair 2000*

68Ks. esim. *Attacking Poverty, World Development Report, 2000/2001, 2000, s. 19-22; samoista*

ongelmista ympäristön arvottamisessa ja yhteismitattomuudesta ks. Stirling 1993.

69Ks. esim. *Globalization, Growth, and Poverty, Building an Inclusive World* 2002

70DAC *Guidelines on Poverty Reduction* 2001

71Cavanagh, Welch ja Retallack 2000, Hilary 2001, Koivusalo ja Ollila 1997, Chossudovsky 2001, s. 59

72Ks. esim. Airaksinen 2003, s. 162-, Wallach ja Sforza 1999, Koivusalo 1999, Hilary 2001, Koivusalo forthcoming 2002

73Airaksinen 2003, s. 166-, Keet 2001, Sexton 2001, Ainger 2002, Barlow 2002, Wesselius 2002, Hilary 2001

74Barlow 2001

75Ks. esim. Shiva, Jafri, Bedi, et al. 1997, Zhang 2002, Fidler 1999, Aginam 2000

76

Dollar 2001

77Feachem 2001

78Ks. esim. *Public Health and the Poverty of Reforms, the South Asian Predicament* 2001, Qadeer ja Sagar 2001

79Koivusalo 1999, Koivusalo forthcoming 2002, Wilkinson 1996

80Tammilehto 1999, Millen ja Holtz 2000, Millen, Irwin ja Kim 2000, Klein 2001.

81Tammilehto 1999, *Estimating Global Road Fatalities* 2000, *Why Are Road Crashes a Problem?* 2000, *Car Statistics* 2002

82Ks. esim. Kumar Singh forthcoming 2002, Savané 1981, Wong 1999

83Anelauskas 1999, India, *Reducing Poverty, Accelerating Development* 2000, Thanakappan 2002

84Laskettu julkaisuissa India, *Reducing Poverty, Accelerating Development* 2000, *Global Poverty Report 2001 - a Globalized Market - Opportunities and Risks for the Poor* 2001 olevien tietojen perusteella.

85*The State of the World's Children* 2001, 2001, *The State of the World's Children* 1995, 1995, *Statistical Data* 2002

86Sen 2001 [1999] s. 46-

87Bello 2001

88Laskettu *How Many Online?* 2002 perusteella.

89Ks. esim. Tedre 2002, joka osoittaa, että tätä tapahtuu tietojenkäsittelyopetuksenkin tasolla.

90Marcq 2002

91*Social Indicators* 2001

92mt, Cornia 2001

93Qadeer ja Sagar 2001 ja kansanterveystieteilijöiden Imrana Qadeerin ja Ritu Priyan haastattelu Jawaharlal Nehru -yliopistossa Delhissä helmikuussa 2002.

94Weisbrot, Baker, Kraev, et al. 2001a

95Millen, Irwin ja Kim 2000

96Ks. esim. *Attacking Poverty, World Development Report, 2000/2001*, 2000, s. 318

97Chossudovsky 1999

98*Attacking Poverty, World Development Report, 2000/2001*, 2000

99Chossudovsky 2001, Keet 2001, Santiso 2001

100Ks. esim. *Feachem 2001*

101

Ks. esim. *Keet 2001, Teivainen 1994, Teivainen 2000, Lummis 1996, MacEwan 1999*

102Ks. esim. *MacEwan 1999, Palast 2001*

103Tätä rinnastusta käsittelem enemmän artikkelissani *Tammilehto 1990*.

104Maanjakouudistuksen tärkeydestä ks. esim. *Sobhan 1993, de Janvry ja Sadoulet 2001, Land Reform and Peasant Livelihood, the Social Dynamics of Rural Poverty and Agrarian Reform in Developing Countries 2001*. Edellä viitattiin siihen, että Keralassa ihmiset ovat terveempiä kuin useimmilla muilla köyhillä alueilla. Se johtuu nimenomaan siitä, että suurin osa äärimmäisestä köyhyydestä on pystytty poistamaan juuri maaudistuksen avulla (Michael Tharakanin haastattelu Thiruvananthapuramin (Trivandrum) Kehitystutkimuskeskuksessa maaliskuussa 2002, *Drèze ja Sen 2002*, s. 16)

105*Ferguson 1994 [1990], Nustad 2000*

106*Kumar 1999, Kumar 2002*, professori Arun Kumarin haastattelu Jawaharlal Nehru -yliopistossa Delhissä helmikuussa 2002; ks. myös *Nayan Kabra 2000*.

107*Monbiot 2000, Keet 2001, Palast 2001*

108*Keet 2001, Caplan 2002*

109Ks. esim. *Madeley 1999*, s. 158, *Mekay 2002*

110George Soros Amartya Senin hyväksyvästi siteeraamana (*Sen 2002*)

111Vallitsevan talouskäsitteiden demokratian vastaisesta luonteesta: *Lummis 1996, McMurtry 1998*

112Adam Smith ja Pohjois-Amerikan orjanomistajat puolustivat orjuutta sillä perusteella, että orjanomistajat kohtelevat orjia paremmin kuin työnantajat työläisiä, koska edelliset eivät halua pilata omaisuuttaan – ks. esim. *McMurtry 1998*, s. 102, *Chomsky 1993*

113*Millen ja Holtz 2000*

114"Reaalisesti olemassa olevien demokratioiden" historian ja nykytilanteen analyysejä esimerkiksi: *Bookchin 1996, Hirst 1994, Lummis 1996, Biehl 1998, Anelauskas 1999, Chomsky 2000a, Carey 1997 [1995], Tammilehto 1990, Tammilehto 1998*

115*Chomsky 1996*, s. 117

116Ks. esim. "Yhtiö-Euroopan havaintoaseman" (Corporate Europe Observatory) internetpaikka <http://www.xs4all.nl/~ceo/>, *Corporate Europe Observatory 1999, Airaksinen 2003, Tammilehto 1994, Tammilehto 1997*.

117Ks. esim. *Wallach ja Sforza 1999, Teivainen 1992, Teivainen 2000*

118*Ombudsperson Institution in Kosovo 2002*

119Ks. esim. *González de la Rocha ja Grinspun 2001*

120'Rakennesopeutusohjelma' on englanniksi 'Structural Adjustment Plan' eli SAP. Englannin verbi 'sap' tarkoittaa 'juoksuttaa kuiviin'.

121

Ks. esim. *Ohga 2000, Report of the Expert Meeting on the Impact of Changing Supply-and-Demand Market Structures on Commodity Prices and Exports of Major Interest to Developing Countries 1999, Chossudovsky 2001*

122Ks. esim. *Korten 1997, Hughes 2000, Millen ja Holtz 2000, Hearings ja Zeldenrust 1995, Dierckxsens 2000 [1998]*, s. 84-, *Greider 1998 [1997]*, *McMurtry 1999* s. 55

- 123Ks. esim. *Singh 2000, Bello, Malhotra, Bullard, et al. 2000, Korten 1997*
- 124Scholte 2000
- 125Narayan, Chambers, Shah, et al. 2000; ks. myös *Narayan, Patel, Schafft, et al. 2000*
- 126George 1999
- 127Ks. esim. *Die Ethnisierung des Sozialen, Die Transformation der Jugoslawischen Gesellschaft im Medium des Krieges 1993, Chossudovsky 2001, Perlman 1985*; antisemitismin muodossa esiintyvistä etnisestä projektiosta ks. esim. *Kurz 1999*
- 128Katso Vapaiden ammattiliittojen kansainvälisen konfедераation vuosittaisia raportteja, esimerkiksi *Annual Survey on Violations of Trade Union Rights 1997, 1997, Annual Survey on Violations of Trade Union Rights 2002, 2002*
- 129Ballinger 2000
- 130Ks. esim. *Fotopoulos 2002, Chomsky 2001b, German 2001, Plavsic 2001*
- 131Blum 2002, *Katsiavriades 2002*
- 132Terroria käytävän sodan taustasta ks. esim. *Ahmed 2002, Tammilehto 2003a (edellisen esittely), Bröckers 2002, Prashad 2002, Chomsky 2001b*
- 133*Attacking Poverty, World Development Report, 2000/2001, 2000 s. 135*; toisen Maailmanpankin julkaisun, *Poverty in an Age of Globalization 2000*, mukaan “yhdentymisen maailman rahoitusmarkkinoihin voi lisätä alttiutta kriiseille... Näiden koko maata koskevien vaikutusten lisäksi globalisaatio voi lisätä tiettyjen ryhmien, erityisten työläisten, turvattomuutta entistä rauhattomammassa ja muuttuvammassa maailmassa.” Tästäkin kysymyksestä on kuitenkin taloustieteilijöiden keskuudessa jonkin verran erimielisyyttä, ks. *McCulloch, Winters ja Cirera 2001*
- 134Mittausvaikeuksista ks. *Attacking Poverty, World Development Report, 2000/2001, 2000 s. 20, Kamanou ja Morduch 2001*
- 135Collier 2000
- 136Friedman 1999
- 137*United States Space Command 1996*, ks. myös *Grossman 2002, Grossman 2001, Chomsky 2001a, Chomsky 2001b*
- 138Satin 1999
- 139Kobayashi 2002
- 140German 2001, *GATT Watchdog 1999*
- 141
Gartzke ja Li forthcoming 2003
- 142Ks. esim. *Kaldor 2000*
- 143Ks. esim. *Scholte 2000 s. 142, Hoogvelt 2001 s. 159, Frederici 2001*
- 144Kehitysideologian kritiikistä ja historiasta ks. *Imperiumin Ulkopuolelta, Kehityskriittisiä Puheenvuoroja 1991, Rist 1997 [1996], The Development Dictionary 1992, Kamat 2002*
- 145Fukuyama 1989
- 146Norberg 2001
- 147*Overcoming Human Poverty, Poverty Report 2000, 2000*
- 148Weisbrot, Baker, Kraev, et al. 2001a
- 149Ks. esim. *Wagner 1998*

150Ks. *Drèze ja Sen 2002, Sainath 2001*

151Kuvitteellisista yhteisöistä katso *Anderson 1991 [1983]*

152Ks. esim. *Nash 1994, Madeley 1999, Kumar Singh forthcoming 2002*. Ne köyhät yhteisöt, joiden resurssipohjaa ei ole vielä viety, joissa ihmisillä on riittävästi ruokaa ja suojaa ja joissa on rikkaat sosiokulttuuriset voimavarat, voivat itse asiassa olla ainakin yhtä hyviä paikkoja elää kuin rikkaiden maiden kaupungit. Näiden yhteisöjen tuomitseminen kuolemaan siksi, että muualla aineellisesti köyhät ihmiset kärsivät, voidaan oikeuttaa vain jos ahdasmielisesti hyväksytään ainoastaan kulutusyhteiskunta ja sen erilaiset etniset muunnelmat. Jos on yhtään ekologista tietoisuutta, tällaista kulttuurisovinismia on mahdotonta hyväksyä, sillä monet näistä vähän kuluttavista yhteiskunnista ovat ekologisesti ratkaisevasti kestävämpiä kuin globaali kulutusyhteiskunta. (Ks. esim. *Norberg-Hodge 1991, Nandy 2000, Gadgil 2001, Sachs 1990*)

153Karnatakalaisten pienviljelijöiden haastattelu Intiassa helmikuussa 2002

154Ks. esim. *Nayan Kabra 2000, Mehta 2001, Neeraj Jain 2001* s. 137, edellisessä viitteessä mainittu haastattelu.

155Narayan, Chambers, Shah, et al. 2000 s. 133, 46. Samassa tutkimuksessa köyhät kertoivat joskus myös vaikeuksien "ajavan ihmiset ja heidän yhteisönsä lähemmäksi toisiaan olemassaolon kamppailussa". Kuitenkin tämä on jo osa vallitsevan globalisaation vastaista toimintaa. Yhteiskunnallisessa ja poliittisessa ajattelussa on erotettava toisistaan yhteiskunnallisen ilmiön – esimerkiksi globalisaation – vaikutukset vastarinnasta, jota ihmiset tätä ilmiötä kohtaan aktiivisesti harjoittavat. Jotta vastarintaa syntyisi, yhteiskunnallisten toimijoiden on nähtävä negatiivinen suuntaus ja ponnisteltava tietoisesti vastarinnan synnyttämiseksi. Jos he uskoisivat, että vastarinta syntyy itsestään kyseessä olevan ilmiön seurauksena, he eivät viitsisi ponnistella ja mitään vastarintaa ei syntyisi. Itse asiassa monesti mitään vastarintaa ei ole, vaikka ulkopuoliset olettavat sitä ilman muuta syntyvän. (Vastaavasta erottelusta myös edellä s. 16.)

156Omien, muista erottuvien yhteisöjen ja kulttuurin merkityksestä köyhille ja siitä, kuinka ne ovat rappeutumassa tai häviämässä, ks. *Nandy 2000*.

157Köyhien vihaamisen historiasta ks. *Beder 2000*

158

Ks. esim. *Sklair 2002, Barnet ja Cavanagh 2001, Tammilehto 1998*. Amartya Senin mukaan "yleisesti ottaen yltäkyläisessä maassa tarvitaan enemmän tuloja, jotta voisi ostaa kylliksi hyödykkeitä saavuttaakseen saman yhteiskunnallisen toimintakyvyn". (*Sen 2001 [1999]* s. 89) Kun tätä väittämää sovelletaan globalisaatioon, saadaan seuraava tulos: mitä enemmän maailma on taloudellisesti ja kulttuurisesti globalisoitunut, sitä pienempi on ero niiden rahamäärien välillä, jotka tarvitaan toisaalta köyhässä maassa ja toisaalta rikkaassa maassa saman yhteiskunnallisen toimintakyvyn takaavan hyödykemäärän ostamiseen.

159Narayan, Patel, Schafft, et al. 2000 s. 44

160Narayan, Chambers, Shah, et al. 2000, Narayan, Patel, Schafft, et al. 2000

161Illich 1985 [1973]. Käsite "radikaali monopoli" on peräisin Ivan Illichiltä.

162Ks. esim. *Sklair 2002, Bandhu 2001, Herman ja McChesney 1998*

163Illich 1985 [1973]

164Ks. *Illich 1972, Illich 1985 [1973]*,

165Globalisaatiosta ääriuskonnollisten liikkeiden taustatekijänä ks. *Scholte 2000* s. 187-9, *Amin 1997, Pasha ja Samatar 1997*

166Tässä luvussa yritän esittää globalisaatiota ja köyhyyttä koskevan yleiskuvan, joka minulle on hahmottunut tämän ja aikaisempien tutkimusteni perusteella. Siksi esitys- ja perustelutyylit ovat hiukan toisenlaisia kuin edellä olevissa luvuissa.

167Rahnema 1991

168Ks. Lummis 1996, s. 70

169Ks. esim. Ibid, Fuchs 2000, McMurtry 1998, *Common Property Resources, Ecology and Community-Based Sustainable Development* 1989, *The Commons, Where the Community Has Authority* 1992, Tammilehto 1998

170Bloch 1967

171*Development as Enclosure* 1992

172Ks. esim. mt., Linebaugh ja Rediker 2000

173Ks. esim. Marglin 1976

174Ks. esim. Kurz 1999, Fuchs 2000, Lohoff 1998

175Marglin 1976

176Ks. esim. Ullrich 1980, s. 24-28, Dickson 1974

177Kuby 1980

178Noble 1984

179Ks. esim. Bollier 2002, Himanen 2001

180

Dickson 1974

181Roth 1987, Krüger-Charlé 1989, Tammilehto 1998

182Reaktioista kirjapainotaidon leviämiseen 1400-luvun lopulla ks. *Illich ja Sanders 1988*; internetin kontrollipyrkimyksistä ks. esim. *Bollier 2002*.

183Carey 1997 [1995]

184Ks. esim. Nandy 2000, *Development as Enclosure* 1992, Shiva 1991 [1988], Visvanathan 1991 [1988], Caffentzis 1995, Narayan, Patel, Schafft, et al. 2000, s. 214, *PRAXIS* 2001 s. 59-; erityisesti metsien yhteisalueiden kaventamisesta ks. *Carrere ja Lohmann 1996*, *Guha 1993*

185Townsend 2002

186Shiva, Jafri, Bedi, et al. 1997, McNally ja Wheale 1997, Tammilehto 1999

187Ks. esim. Bennholdt-Thomsen ja Mies 1999, Fuchs 2000

188Ks. esim. Arendt 2002

189Alistetusta mikrotuotannosta eli alistetusta "subsistenssituotannosta" ks. *Bennholdt-Thomsen ja Mies 1999*

190Ks. esim. Cleaver 1997, Petras ja Veltmeyer 2001, Reifer 2001

191Ks. esim. Petras ja Veltmeyer 2001, Scholte 2000, s. 97-98, Hoogvelt 2001, s. 148-, Sklair 2002, s. 84

192Ks. esim. *The Encomapassing Web, the Ramifications of Enclosure* 1992, *Bollier 2002*, *Gadgil 2001*. Tässä kohden on esiintynyt paljon väärinkäsityksiä, jotka on paljolti aiheuttanut Garret Hardinin tunnettu essee "Yhteismaiden tragedia" (*The Tragedy of the Commons, Hardin 1980 [1968]*), jossa hän sekoitti yhteisalueet vapaasti kenen tahansa käytettävissä oleviin alueisiin ("open access regimes"). Siksi Hardin väitti, että jonkin luontokokonaisuuden pitäminen yhteisalueena johtaa ekologiseen tuhoon. Käytännössä näin ei tapahdu, koska yhteisalueet liittyvät aina johonkin yhteisöön, jonka normit ja käytännöt estävät alueen väärinkäytön. Yhteisalueet eivät ole yksityisiä eivätkä myöskään julkisia. (Ks. esim. *The Commons, Where the Community Has Authority* 1992, *Bollier 2002*)

193Nykyisen taloudellis-poliittisen järjestelmän yhteydestä maailmanlaajuiseen ekologiseen

kriisiin ks. esim. *Kovel 2002, Bookchin 1982, Kvaløy 1990, Bradford 1989, Sarkar 2001, Tammilehto 1998*

194Ks. esim. *Leiss 1978 [1976], McCracken 1988, Tammilehto 1998*

195Rifkin 1994

196Ks. esim. *Banuri ja Marglin 1993, Hobart 1993, Lohmann 1993, Shiva 1991 [1988], Hawthorne 2001*

197Norjalainen ekofilosofi Sigmund Kvaløy määrittelee mielekkään työn seuraavasti: "Se on toimintaa, joka on välttämätöntä ihmisen aineelliselle olemassaololle ja joka antaa olemassaololle suuntaa ja käytännöllistä vakavuutta aivan toisella tavalla kuin mikään muu inhimillinen toiminta. Sen tuotteet (aineelliset esineet, palvelut ja erilaiset ajatusrakenteet) ovat sellaisia, etteivät ne aiheuta vahinkoa elämän organisatoriselle kompleksisuudelle (ei ekosysteemissä eikä ihmisen kulttuurissa) pitkälläkään aikavälillä. Se asettaa sellaisia haasteita, että yksilön ja hänen ryhmänsä potentiaaliset lahjat ja kyvyt alkavat kukoistaa. Se vaatii osallistujiltaan solidaarisuuden ja lojaalisuuden sekä käytännön yhteistyötekniikkojen kehittämistä. Se antaa yleensä lapsille toimintamahdollisuuksia, muttei vain leikin muodossa vaan myös yhteiskunnalle tarpeellisella tavalla." (*Kvaløy 1992*)

198Ks. esim. *McMurtry 1999 s. 235, Frederici 2001, Ballinger 2000, Fotopoulos 2002*

199Ks. *Chomsky 2000b*

200Ks. *Lummis 1996*

201Epävirallisesta taloudesta ks. esim. *de Romaña 1989a, de Romaña 1989b, Tripp 2001*

202Ks. esim. *Tripp 2001, de Romaña 1989a, Bennholdt-Thomsen ja Mies 1999*

203Ks. esim. *Nandy 2000*

204Ks. *Lummis 1996*

205Hyvä yleinen johdanto ideologioihin on *Eagleton 1991*; ideologioita suhteellisen laajasti käsittelee myös *Tammilehto 1998*.

206Ks. esim. *McMurtry 1998, McMurtry 1999, Heilbroner 1988, s. 27*

207Ks. *Lohoff 1998, Fuchs 2000, Roy 1992, Achterhuis 1993*

208Ks. *Mirowski 1988, McMurtry 1999, Heilbroner 1988, s. 137, Tammilehto 1998, s. 263-*

209Sen 2002

210Ks. esim. *Næss 1989*; "arvojen mittaamisen myytistä" ks. *Illich 1972*

211Kritiikkiä sitä bruttokansantuotteen käyttämisestä hyvinvoinnin tai menestyksen mittarina, esimerkiksi seuraavissa teoksissa: *Cobb, Halstead ja Rowe 1995, Stretton 2000, s. 44-, McMurtry 1998, s. 143-*

212Ks. *Beder 2000*, myös: *Kurz 1999, Treiber ja Steinert 1980*

213Sklair 2002

214Ks. *Norberg-Hodge 1991*

215Ks. esim. *In the Name of the Poor, Contesting Political Space for Poverty Reduction 2002, Annual Survey on Violations of Trade Union Rights 2002, 2002, Esteva ja Prakash 1998, Anti-Capitalism, a Guide to the Movement 2001, Turner ja Brownhill 2001, Britto da Motta ja Carvalho 1995*

216Tästä työstä ks. *Bollier 2002*, joka kuvaa tilannetta USA:ssa.